

FACULTEIT LETTEREN EN WIJSBEGEERTE

**Het Vlaams-nationalisme in de
spiegel van Justitie:
Een gevaar voor de openbare orde?**

Auteur: Robin Chapman

Promotor: prof. dr. Bruno De Wever
Commissarissen: prof. dr. Dirk Luyten & Dries Goedertier

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte
voor het behalen van de graad van Master in de Geschiedenis

Academiejaar 2013-2014

Universiteit Gent

Examencommissie Geschiedenis

Academiejaar 2013-2014

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende,

afgestudeerd als master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het academiejaar 2013-2014 en auteur van de scriptie met als titel:

.....
.....
.....

verklaart hierbij dat zij/hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte mogelijkheid in verband met de consultatie van haar/zijn scriptie:

- ☐ de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke aanvrager;
- ☐ de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met uitdrukkelijke, schriftelijke goedkeuring van de auteur (maximumduur van deze beperking: 10 jaar);
- ☐ de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na een wachttijd van jaar (maximum 10 jaar);
- ☐ de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een aanvrager (maximumduur van het verbod: 10 jaar).

Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik wordt gemaakt in het kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een correcte en volledige bronverwijzing in de tekst op te nemen.

Gent,(datum)

.....(handtekening)

Dankwoord

Het schrijven van deze scriptie was de laatste horde in mijn opleiding als 'Master of Arts in de Geschiedenis' aan de Universiteit van Gent. Dit dankwoord is gericht aan iedereen op wie ik tijdens mijn periode als student kon steunen. Ook de mensen die mij nu en dan eens op mijn plaats hebben gezet verdienen een meer dan evenwaardige vermelding.

Het schrijven van deze scriptie was een lange doch zeer interessante onderneming waarvoor ik vooral mijn promotor Professor Dr. Bruno De Wever zeer dankbaar ben. Zijn hulp, expertise en aantekeningen hebben deze masterscriptie mogelijk gemaakt. Ook richt ik mijn dankwoord aan de verschillende personeelsleden van de bibliotheken en archieven die ik voor het schrijven van deze scriptie bezocht heb. Zonder hun hulp zou ik hopeloos verloren gelopen zijn doorheen de archieven en zij brachten structuur in het labyrint van de literatuur. Ook de leescommissarissen verdienen een dankwoordje voor het doornemen van deze scriptie. Oprecht dank u wel.

Naast mijn vrienden die mijn interesses veel te veel moesten aanhoren ben ik vooral mijn ouders en familie enorm dankbaar. Zij hebben mij de kans hebben gegeven om te mogen studeren aan de Universiteit Gent en hebben mij jarenlang onvoorwaardelijk gesteund in alles wat kwam kijken bij het 'kotleven' in Gent. Zonder hun financiële en morele steun stond ik niet waar ik nu hoop te staan.

Het is mij dan ook duidelijk dat de studententijd één van de mooiste periodes uit mijn leven is geweest. Deze scriptie is daar het formele einde van om daarna met volle moed en veel zin aan een nieuw hoofdstuk te beginnen.

Robin Chapman
Student Geschiedenis
Universiteit Gent

Inhoudsopgave

Lijst met gebruikte afkortingen	2
Inleiding	4
Hoofdstuk I: Status Quaestiones	9
1.1. 1830 tot 1914: De Vlaamse beweging en de ontwikkeling van een identiteit.	10
1.2. Wereldoorlog I: ontstaan van het Vlaams-nationalisme	13
1.3. Interbellum: verwerking en verdere onderbouwing van het Vlaams-nationalisme.....	16
1.4. Van anti-Belgisch naar anti-democratisch Vlaams-nationalisme	19
1.5. Wereldoorlog II: Het Vlaams-nationalisme en de verregaande collaboratie	25
1.6. De naoorlogse heropstart van het Vlaams-nationalisme	27
1.7. 1954 – 1971: Partijpolitieke heropleving van het Vlaams-nationalisme	35
Hoofdstuk II: Vlaams-nationalisme tussen 1945-1972: een gevaar voor de openbare orde?	41
2.1. Onderzoek in het Parketarchief	42
2.2. Vlaams-nationale en aanverwante rechts-radicalen groepen in de marge	47
2.3. Rechts-radicalen Vlaams-nationale groepen: een gevaar voor de openbare orde?	50
2.4. Algemene bevindingen Parketarchief: kleine rechts-radicalen Vlaams-nationale groeperingen	65
2.5. De Volksunie: Partijpolitiek naoorlogs Vlaams-nationalisme	67
2.6. Besluit: waren de radicale Vlaams-nationalistische groeperingen een gevaar voor de openbare orde? ..	70
Hoofdstuk III: Vlaams-nationalistische mythes en de Belgische instituties	72
3.1. De (hernieuwde) Vlaams-nationalistische ‘Funderingsmythe’	72
3.2. Repressie: realiteit of mythe?	73
3.3. De rechterlijke macht	79
Intermezzo: Krijgsauditeur-Generaal Ganshof Van der Meersch: een Vlamingenhater?	85
3.4. Uitvoerende macht: Het ministerie van Justitie	88
3.5. Enkele conclusies over de Vlaams-nationalistische mythes	91
Hoofdstuk IV: Algemeen besluit	93
Bijlage I. Overzicht R444 ‘Documentatie over diverse bewegingen en verenigingen. 1966-1970’	96
Bijlage II. Verslag meeting Koordinatiekomitee Leuven-Vlaams	100
Bijlage III. Civielrechtelijk beleid Ministers van Justitie	103
Bibliografie	113

Lijst van gebruikte afkortingen

- ARA: Algemeen Rijksarchief
- BOB: Bewakings- en Opsporingsbrigades
- BSP/PSB: Belgische Socialistische Partij/Parti Socialiste Belge
- CVP/PSC: Christelijke Volkspartij/Parti Social-Chrétien
- CVV: Christelijke Volksunie
- DeVlag: Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft
- FDF: Front Démocratique des Francophones (nu:Fédéralistes Démocrates Francophones)
- I.f.v.: in functie van
- I.t.t.: In tegenstelling tot
- KVVN: Katholiek Vlaams Nationaal Verbond
- LN: Légion Nationale
- M.a.w.: met andere woorden
- MO: Militaire Organisatie
- NSV: Nationalistische Studentenvereniging
- N-VA: Nieuw Vlaamse-Alliantie
- O.a.: onder andere
- OM: Openbaar Ministerie
- P.V.: Proces-Verbaal
- PVV: Partij voor Vrijheid en Vooruitgang
- REX: Christus is koning
- SMF: Sint-Maartensfonds
- SS: Schutzstaffel
- T.v.v.: ten voordele van
- TAK: Taal Aktiekomitee
- TEKOS: Teksten Commentaren Studies
- UFAC: Union des Fraternelles de l'Armée de Campagne
- VABT: Vlaams Aktiecomité voor Brussel en de Taalgrens
- Verdinaso: Verbond voor Dietsche Nationaal Solidaristen
- VMO: Vlaamse Militanten Organisatie/Vlaamse Militanten Orde
- VNJ: Vlaams Nationaal Jeugdverbond
- VNP: Vlaams Nationale Partij
- VNV: Vlaams Nationaal Verbond
- VRO: Verbond Recht en Orde
- VU: Volksunie
- VUM: Volksunie Militanten
- VV: Vlaams Verweer
- VVB: Vlaams Volksbeweging
- VVOOS: Verbond voor Vlaamse Oud-Oostfrontstrijders
- VVP: Vlaams Volkspartij
- Were-Di: Verbond van Nederlandse Werkgemeenschappen
- M.i.: mijns inziens

'Nu zoals steeds blijft de houding en de politiek van de Belgische Staat de hoofdactor, waarschijnlijk de enige factor, die de oplossing van het Vlaamse vraagstuk verhindert en tegenhoudt. Van het ogenblik dat deze staat op eerlijke wijze zijn dualiteit zou erkennen en de staatsstructuur aangepast wordt aan deze realiteit, kan men verhoplen dat gezonden toestanden nabij zijn. Eerder niet'

Van der Elst (F.), *Vlaamse beweging en Vlaams Nationalisme*, Antwerpen, Luctor, 1950, p. 7

"De minister weet ongetwijfeld dat het Vlaams Blok geen probleem heeft met het bestaan van een geheime dienst als de Staatsveiligheid. Wij vinden dat noodzakelijk, op voorwaarde dat die dienst zich vooral richt op daadwerkelijke schadelijke activiteiten, zoals terrorisme en proliferatie van kernmateriaal, religieus fanatisme en fundamentalisme. Als nationalist weet ik echter dat de Staatsveiligheid zich in het verleden druk heeft bezig gehouden met de Vlaamse beweging. Daarin is niets veranderd, nu ik vaststel dat de wet op de Staatsveiligheid het 'nationalisme' nadrukkelijk als te volgen bestempelt en er allerlei maneuvers werden uitgevoerd om mij weg te houden uit de parlementaire toezichtscommissie op de Staatsveiligheid."
Vereycken (W.), *Annales parlementaires, Sénat de Belgique*, 2-57, 22 juni 2000

Inleiding

De Vlaamse naoorlogse periode was een woelige tijd voor ieder die het Vlaams gedachtegoed genegen was. De extreemrechtse (Vlaamse) partijen die hadden gecollaboreerd met de Duitse bezetter, o.a. het VNV en Verdinaso¹, zorgden ervoor dat de ideologie rond Vlaanderen en de Vlaamse zaak in zijn geheel verdachte items waren. Na de bevrijding vanaf september 1944 volgde er -althans volgens de klassieke visie, cfr.infra- een snoeiharde repressie gericht tegen de incivieken. De Vlaamse beweging werd in het verdomhoekje geduwd door Belgisch patriottisme dat voor eens en voor altijd de Vlaamse zaak wou beslechten in het voordeel van België. Vele personen die zich hadden 'misdragen' tijdens de oorlog werden gestraft (straatrepressie en gerechtelijke repressie) en verloren vaak hun burgerrechten (epuratie). Deze acties werden gerechtvaardigd vanuit een Belgisch sentimenteel gevoel om de democratie te laten zegevieren en te beschermen tegen de Vlaamse incivieken. België zou echter België niet zijn moesten deze vervolgingen niet onder invloed staan van een politieke breuklijn. De CVP/PSC zou proberen de repressie in de hand te houden omdat het de kiezers met Vlaams gedachtegoed wou recupereren en ook omdat er heel wat Vlaamse katholieken min of meer betrokken waren bij de Vlaamse beweging. Franstalig België was voorstander van een onverwijldde vorm van de repressie en was achterdochtig voor elke vorm van herintegratie van de Vlaamse beweging. De onderdrukking van de Vlaamse zaak was redelijk goed gelukt. Voormalig partijvoorzitter van de Volksunie Frans van der Elst zei zelfs: *"dat het met de Vlaamse beweging nu gedaan is, dat zij geen reden van bestaan meer heeft, dat wij allen Belgen geworden zijn, en dat voor het overige het woord aan het gerecht is"*.²

De citaten op het voorblad en de bovenstaande uitleg behoren tot de klassieke visie van de Vlaams-nationalisten die na de oorlog in de spotlight stonden. Er was een algemene gedachte dat de (Franstalige) elite van de Belgische Staat de overwinning op Duitsers gebruikte om België intern te reorganiseren. De perceptie ontstond dat men de Vlaamse beweging en al haar componenten kapot wou en dat de staatsinstellingen hierin een hoofdrol speelden. Herman Van Goethem vat deze Vlaamse perceptie mooi samen in *De historicus tussen hamer en aambeeld*: 1) de Belgische Staat had de bestraffing van de collaboratie gebruikt om de Vlaamse beweging definitief te breken en 2) de vervolging was zeer hard en onrechtvaardig.³ Deze specifieke instelling over het verleden en de afhandeling ervan is sterk ingebed binnen de Vlaamse beweging en blijft nog steeds een wederkerend onderwerp voor debat tussen historici en de publieke opinie.⁴

De jaren veertig bleven nog lang na etteren in de talrijke mythes over de collaboratie en repressie en zorgden voor een tweespalt in het collectieve geheugen van de Belgische natie. De wet van 18 mei 1945 tot oprichting van een 'Belgisch Museum van den Wereldoorlog' had als bedoeling een instelling op te richten die moest zorgen voor een nationaal gedachtegoed omtrent de beide

¹ Voor het Verdinaso geldt dit slechts gedeeltelijk.

² Van Der Elst (F.), *Vlaamse Beweging en Vlaams Nationalisme*, Antwerpen, Luctor, 1950, p. 4

³ Van Goethem (H.), 'De historicus tussen hamer en aambeeld. Het collectieve geheugen in België anno 2001, t.a.v. collaboratie, Nieuwe Orde en jodenvervolging in 1940-1944', In: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 2000, 9, VI, p. 239

⁴ Grammens (M.), *Vlaams-nationalisme: geen product van collaboratie, maar van repressie*, In: <http://lvb.net/node/9088>, geraadpleegd op 15.05.2013

wereldoorlogen.⁵ Dit museum kwam er echter niet en bijgevolg, maar niet alleen daarom, kwam hét nationale beeld over de wereldoorlogen er al zeker niet. In tegenstelling tot bv. Nederland, waar de nationale identiteit werd versterkt, gingen Vlaanderen en Wallonië elk op zich over tot een geschiedschrijving die de eigen mythes diende te ondersteunen. Vlaams-nationalistische middens gingen zich focussen op de idealisering van de Oostfronters die het communisme gingen gaan bestrijden voor de Vlaamse *Outer & Heerd*. De collaboratie met de Duitsers was een poging om Vlaamse eisen door te drukken, iets wat hen niet lukte in de Belgische Staat. De Waalse historiografie in de eerste decennia na de oorlog gaat zich vooral richten op de zwartmaking van de 'Flaminboche' (een overblijfsel van het activisme in de Eerste Wereldoorlog) en op de idealisering van de patriottische Waalse verzetsgroepen. Volgens de Waalse uitgaven hadden zij gezorgd voor interne tegenkanting tijdens de bezetting terwijl Vlaamse collaborateurs de Duitsers hadden gesteund. Beide kanten laten moeilijke passages uit het verleden liever links liggen. Zo gaat de Vlaams-nationalistische zijde de voor de oorlog uitdijende autoritaire politieke koers liever niet ter sprake brengen en gaan de Walen hun collaborateurs (bv. Léon Degrelle) negeren of beschrijven als 'accidents de parcours'. Er ontstaat een dramatisering van Vlaamse collaboratie t.v.v. van de Vlaamse zaak en heraldiek aan het Oostfront t.o.v. een idealisatie van een Waals loyaal patriottisch verzet.

Doelstelling en vraagstelling

Deze scriptie stelt zich de vraag of het naoorlogs Vlaams-nationalisme een gevaar kon betekenen voor België en de openbare orde. Was het Vlaams-nationalisme een staatsgevaarlijke stroming die zou kunnen zorgen voor interne onstabiliteit? Bij deze onderzoeksvraag moet er ook aandacht gaan naar de betrokken Belgische overheidsdiensten. Klopt het dat het Openbaar Ministerie, met haar instrumenten, een oogje in het zeil hield en op welke manier deed ze dat? Daarnaast is het ook belangrijk om te weten te komen wat de Vlaamse-nationalisten er zelf van maakten; wilden ze zich inschakelen in het Belgische bestel of wou men eerder gaan naar een volledige afscheuring van België gedurende de periode 1945-1972 en was de justitiële aandacht dus terecht?

Ondanks verwoede pogingen van menige historici zoals Bruno De Wever, Luc Huyse e.a. is de perceptie en het rotsvaste geloof dat het naoorlogse België institutioneel geprobeerd heeft de Vlaamse beweging voor eens en voor altijd te begraven nog steeds zeer aanwezig binnen Vlaamsgezinde middens.⁶ Deze scriptie bekijkt dit calimerocomplex.

De keuze voor de periode 1945 tot 1972 is belangrijk omdat de Vlaamse beweging en haar politieke vertegenwoordiging zich in deze periode moest heropbouwen en zich deels ook heruitvinden. Bij de verkiezingen van 1971 behaalde de Volksunie (VU) haar electoraal hoogtepunt en kon ze zelfs rekenen op regeringsdeelname. Hierdoor werd de VU een deel van het Belgische verhaal en hielp ze mee met verscheidene (pogingen tot) staatshervormingen.⁷ De partij was hiermee volledig verlost van haar naoorlogs, 'zwarte' stigma en kon nu volledig op de voorgrond treden. Het is ook in deze periode dat het duidelijk werd dat de progressieve vleugel van de Volksunie het pleit had gewonnen omtrent de leiding van de partij. Na de goedkeuring van het Egmontpact in 1978, waarin er een

⁵ Aerts (K.), De bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog: beeldvorming en onderzoek, In: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, 21, 2009, p. 9

⁶ Benvindo (B.), e.a., 'het SOMA roept op tot een echt debat over collaboratie en repressie', In: <http://www.cegesoma.be/cms/index_nl.php?article=1759>, geraadpleegd op 15.05.2013

⁷ 1978: Egmontpact mede goedgekeurd door de Volksunie

regeling was uitgewerkt voor de taalgemeenschappen in België (dat overigens door de val van de regering na de Egmontcrisis nooit tot uitvoering is gebracht), scheurde de radicale Vlaamsgezinde vleugel van de Volksunie zich af in twee splintergroepen. De Vlaamse Volkspartij met Lode Claes⁸ als sterke man en de Vlaams Nationale Partij onder leiding van Karel Dillen, deze partijen zouden zich later verenigen als het Vlaams Blok om vervolgens een volledig eigen weg op te gaan die volledig los stond van de Volksunie.

Over de relatie tussen de Belgische justitie en de politiek bestaat al enige tijd een verhit debat; benoemingen in de magistratuur op basis van politieke kleur waren lange tijd schering en inslag.⁹ Het is vanuit deze optiek dat een onderzoek naar de relatie tussen het gerecht en het Vlaams-nationalisme opportuun is. Een andere invalshoek is een analyse van de verschillende ministers van Justitie en hun civielrechtelijk beleid. Kunnen we spreken over een poging tot indijking van het Vlaams-nationalisme door de verschillende ministers van Justitie?

Kortom, kon het naoorlogs Vlaams-nationalisme tot 1972 beschouwd worden als een (potentieel) gevaar voor de openbare orde? Heeft de Belgische Staat met al haar organen het Vlaams-nationalisme tussen 1945-1971 extra in het oog gehouden? Indien ja, was deze extra aandacht terecht? Kunnen we spreken van een zekere poging tot indijking? Bij dit alles moet er wel steeds rekening mee worden gehouden dat dit onderzoek zich enkel toelegt op de activiteiten van de gerechtelijke instanties. Volksrepressie en zuiveringen in de privé- en sociale sector (jeugdverenigingen, sportclubs,...) zijn hier buiten beschouwing gelaten.

Structuur

Deze scriptie bestaat uit 3 hoofdstukken en een algemeen besluit, ten slotte gevolgd door de bibliografie en bijlagen. In het eerste hoofdstuk geef ik een overzicht van de geschiedenis van de Vlaamse beweging en het ontstaan van het Vlaams-nationalisme, steeds met in het achterhoofd het mogelijke gevaar dat deze beweging kon vormen voor België. Dit hoofdstuk is een zo goed als algemeen geaccepteerde kijk op het verleden. Het dient enkel om de lezer vertrouwd te maken met de materie. Het tweede en centrale hoofdstuk buigt zich over de verschillende radicale Vlaams-nationale groeperingen die terug te vinden zijn in het Parketarchief van de Procureurs des Konings te Antwerpen. Hierin hoop ik een antwoord te kunnen vinden op de vragen of het Vlaams-nationalisme tussen '45-'72 een gevaar betekende voor de Belgische Staat en hoe het Openbaar Ministerie (OM) onderzoek voerde. Het derde hoofdstuk bevat een analyse over de relatie tussen het Vlaams-nationalisme en de Belgische instituties. De analyse van deze relatie is interessant omdat we deze kunnen toetsen aan de Vlaams-nationalistische mythes van een onderdrukkend Belgisch bestel. In dit derde hoofdstuk bekijk ik o.a. het beleid van de ministers van Justitie doorheen de jaren 1945 tot 1972. Dit is interessant omdat de persoonlijke inslag van de minister van Justitie van doorslaggevend belang was voor de uitvoer van het beleid. De daadwerkelijke uitvoering werd natuurlijk gedaan door zijn diensten en administratie maar de visie van de minister zelf komt daar sterk in terug. Het vierde

⁸ De enige mandataris van de Volksunie die ontslag nam.

⁹ Velle (K.), Van Dael (B.), ROUSSEAU (X.) en De Koster (M.), De ministers van Justitie: één pot nat?: methodologie voor een prospografisch en kwantitatief onderzoek., p. 1, In: *Justitie en maatschappij : bronnen en perspectieven voor de socio-politieke geschiedenis van justitie in België (1795-2005)*, In: <https://biblio.ugent.be/publication/1108578>, laatst geraadpleegd op 27.07.2014

en laatste hoofdstuk omvat het algemeen besluit waar ik antwoord op de onderzoeksvragen van deze scriptie.

Bronnenonderzoek en periodisering

“Nee, dat is inderdaad een lacune”, het korte antwoord per mail van Luc Huyse, auteur van o.a. *Onverwerkt Verleden: collaboratie en repressie in België, 1942-1952*, is een perfecte illustratie voor mijn zoektocht naar bronnen voor deze scriptie.¹⁰ Buiten het archief van de Procureur des Konings te Antwerpen, het onderzoekfonds van Luc Huyse zelf en de omzendbrieven en besloten wetten is er van primair bronnenmateriaal (nog) bitter weinig te vinden. In secundaire literatuur is er wel wat terug te vinden, al berusten die vaak op persoonlijke veronderstellingen van de auteur of van personen die erin worden beschreven. Het tekort aan bronnen kunnen we misschien ook wel wijten aan het tekort aan onderzoek in dit domein van de Vlaamse historiografie.

De bronnen die wel bruikbaar zijn voor deze scriptie zijn in te delen in verscheidene categorieën. De naoorlogse resten van de Vlaamse beweging zijn er goed in geslaagd een karrenvracht aan literatuur op de markt te brengen. De aanwezigheid van Vlaamsgezinde literatuur over de naoorlogse periode en de afhandeling ervan is zelfs zo sterk dat historicus Bruno De Wever spreekt van een volle boekenmarkt over de naoorlogse bestraffing t.o.v. de publicaties over het verzet.¹¹ Ook in het Waalse landsdeel is er een dualiteit in de publicaties over deze periode. Hier gaat men zich vooral concentreren op het heldhaftige Waalse verzet en probeert men eigengereide collaborateurs als de ‘vermaarde’ Léon Degrelle uit de geschiedschrijving te weren. Het is pas de laatste decennia dat het debat is opengebroken en dat historici uit zowel Vlaanderen als Wallonië zich gaan begeven op gebieden die voorheen taboe waren. In de algemene bronnen, de geschiedkundige boeken over Belgische geschiedenis (*Nieuwe Geschiedenis van België, ...*) is er over deze invalshoek niks te vinden. De mogelijkheid dat nationale instellingen ongerust zijn over de Vlaamse kwestie wordt compleet niet behandeld. Mijn voornaamste bron is het voornoemde Archief van het Parket van de Procureurs des Konings te Antwerpen. Dit archief bevindt zich nu in het Rijksarchief te Beveren en is te consulteren mits een toelating van de Procureur-Generaal.¹² In dit archief is een ruime verzameling terug te vinden over diverse verenigingen en bewegingen die actief zijn geweest in de jaren ‘60. Wat meteen opviel bij het consulteren van deze bronnen is de aandacht voor detail. De Bewakings- en Opsporingsbrigades (BOB) van de Rijkswacht waren zeer goed georganiseerd en hielden nagenoeg alles bij, zowel van kleine manifestaties (bv. Hitlerherdenkingen) als van grote bewegingen als de Volksunie.

Uit de archiefbestanden blijkt dat de Rijkswachters van de BOB *“belast worden inlichtingen te verzamelen en bij te houden nopens organisaties of groeperingen waarvan de activiteit een invloed kan hebben op de evolutie van sociale en politieke konflikten.”*¹³ Het is opmerkelijk dat van bijna alles akte wordt gemaakt: aanwezigen (aantal, geslacht), vlaggen, uniform, leuzen, route, bedoeling, uitspraken, ... soms slagen ze er zelfs in om volledige toespraken uit te schrijven. Met andere woorden, de overheid had een goed zicht op het reilen en zeilen van de verscheidene groeperingen. Het is dan ook vooral dit archief waarvan ik zal gebruik maken voor deze scriptie.

¹⁰ Vanuit mailcorrespondentie tussen mijzelf en de heer Luc Huyse, 28.06.2013

¹¹ Aerts (K.), *Op.Cit.*, p. 58

¹² Zie bijlage I.

¹³ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, map 395, nr. 604: incidenten te Zwartberg, 1966

Daarnaast kon ik gebruik maken van het onderzoeksnetwerk IAP: The Sociopolitical History of Justice Administration in Belgium (1795-2005).¹⁴ Dit project, over de taalgrenzen heen, ontstond vanuit de publicatie van de *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden / Histoire socio-politique de la justice en Belgique de 1830 à nos jours* van Karel Velle, Xavier Rousseaux en Dirk Heirbaut.¹⁵ Het werd duidelijk dat er in de geschiedschrijving over de Belgische justitie enorme lacunes te vinden waren. Dit project heeft zich voorgenomen deze zwarte gaten op te vullen. Het onderzoeksnetwerk spitst zich toe op verschillende invalshoeken: de evolutie in het beleid, de profielen van de personen betrokken bij justitie, vergelijkende studies over de verschillende periodes, en sociologische analyses van de verschillende actoren. Het uiteindelijke doel van het onderzoeksnetwerk is de vergaarde kennis online beschikbaar te maken voor de wetenschappelijke gemeenschap. Archiven worden gedigitaliseerd en verscheidene databases zijn al beschikbaar.

De scripties van Nico Moyaert, *De voorgeschiedenis van het Vlaams Blok in de Volksunie*, en Bart De Wever, *Herrijzenis van de Vlaams-Nationale Partijpolitiek*, dienden samen de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* als basis voor de achtergrondinformatie over de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme.

Toch moet ik zeker nog eens duiden op de grote lacune die ik gewaar ben geworden tijdens mijn onderzoek. Zoals eerder al gezegd, als we al de bronnen nemen over de periode 1945-1971 (primair en secundair) dan kunnen we spreken over een rijkelijk gevulde boekenkast vol met (politiek gekleurd) materiaal. Bij een nadere analyse van de bronnen wordt het echter al snel duidelijk dat bronnen en literatuur zich vooral toespitsen op de eerste jaren na de oorlog en de afhandeling van veroordeelde collaborateurs (cijfers komen vaak niet overeen), de overbevolking van de gevangenissen, enz. Literatuur over het potentiële gevaar van het Vlaams-nationalisme en het gerucht dat Belgische staatsorganen betrokken zijn bij de indijking van het Vlaams-nationalisme is onbestaande, de literatuur die wel uitgegeven zal worden in die periode blinkt vooral uit in het herhalen van vorige publicaties en in het verspreiden/aandikken van mythes.

¹⁴ www.just-his.be

¹⁵ Heirbaut (D.), Rousseaux (X.) & Velle (K.), *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden*, Brugge, Die Keure, 2004, 444 p.

Hoofdstuk I: Status Quaestionis

Voor deze scriptie is het nuttig om te weten wat de Vlaamse beweging doorheen de geschiedenis van België heeft betekend, waarvoor ze heeft gestreden en wat de breekpunten zijn geweest. Temeer ook omdat de breuklijn tussen Vlaanderen en Franstalig België (Brussel en Wallonië) tot op heden een actueel item blijft. Deze onderstaande geschiedenis is een schets met een selectie van gebeurtenissen die als nuttige achtergrond dienen i.f.v. de onderzoeksvraag.

Hoewel deze scriptie de periode 1945-1972 behandelt, is het toch van belang om de lange voorgeschiedenis van de Vlaamse beweging te duiden. Enkele vroegtijdige signalen buiten beschouwing gelaten, zal de communautaire kwestie pas (lang) na de Belgische onafhankelijkheid op de agenda komen te staan. De beginperiode, 1830-1914, is nuttig om een historisch kader te scheppen maar heeft in se weinig belang voor het onderwerp van deze scriptie, i.e. de relatie tussen het Vlaams-nationalisme en het Openbaar Ministerie. Deze periode is vooral interessant om de evolutie van de Vlaamse beweging te begrijpen en hoe en waarom het Vlaams-nationalisme daaruit is ontstaan. Ik heb dan ook 1914-1945 als cesuur genomen omdat in de Eerste Wereldoorlog het Vlaams-nationalisme haar opwachting maakte en het einde van de Tweede Wereldoorlog een voorlopig einde betekende van het Vlaams-nationalisme, maar daarover later meer. Het debat over de repressie en collaboratie eindigt ook niet met de machtsdeelname van de VU in 1972. In 2003 schreef socialist en toenmalig voorzitter van het Vlaams Parlement Norbert De Batselier in het nawoord van het boek *'Hij was een zwarte': 'Collaboratie en repressie hebben al te lang als spoken rondgewaard, hebben het Vlaamse ontvoogdingsproces afgeremd en waren spelbrekers bij de communautaire dialoog. [...] Ik hoop dat dit boek de bewustwording van de jeugd zal aanscherpen en velen zal aanzetten om zich te verdiepen in deze complexe materie'*.¹⁶

Het Openbaar Ministerie (OM), ook wel het 'Parket' of de 'staande magistratuur' genoemd, is een orgaan binnenin de rechterlijke macht dat een link vormt met de uitvoerende macht (= de regering). De voornaamste functie is het beschermen en bewaren van de openbare orde; alle personen en/of bewegingen die hiervoor een gevaar (zouden kunnen) betekenen zijn een onderwerp voor het OM. Om de openbare orde te vrijwaren beschikt het OM over verschillende instrumenten. Zo kan het informatieve onderzoeken inlassen om na te gaan of een bepaalde persoon of groep een gevaar vormt (of kan vormen) voor de maatschappij. Een analyse van het OM komt later in deze scriptie aan bod en zal hier dus nog niet worden behandeld. Nu is het belangrijk om mee te geven dat het OM samen met de Gerechtelijke Politie (rechtstreekse verantwoording verschuldigd aan het Parket en de minister van Justitie) steeds een oogje in het zeil hielden, preventief en soms repressief.

Was die Vlaamse beweging met haar ideologie, voormannen, afgeleide organisaties enz. nu een gevaar voor de openbare orde? Kunnen we spreken van een gevaarlijke stroming die al van in het begin en bij de basis het einde van België voorzag? Of is het pas met de opkomst van het Vlaams-nationalisme dat de Belgische overheden op hun hoede moesten zijn? Deze vragen kunnen pas beantwoord worden als we de Vlaamse beweging in haar geheel begrijpen.

¹⁶ Boon (L.P.) e.a., *Hij was een zwarte: over oorlog en collaboratie*, Antwerpen, Meulenhoff/Manteau, 2003, p. 154

1.1. 1830 tot 1914: De Vlaamse beweging en de ontwikkeling van een identiteit

Na de Belgische onafhankelijkheid werd België een autonoom unitair gebied met twee overheersende talen, het Nederlands en het Frans. Frans was echter wel de taal van de elite. Aan de top van alle mogelijke machtsinstrumenten was het Frans dé werktal en stond het Nederlands op de tweede plaats. Ook het middelbaar en hoger onderwijs was enkel te volgen in het Frans. De Belgische grondwet schreef een volledige vrijheid inzake taalgebruik voor, m.a.w. men kon het Frans gebruiken ook al was de Vlaamse Jan met de pet grotendeels Nederlandstalig. Een volledige verfransing van het hogere bestuur was een logisch gevolg. Belangrijk voor deze scriptie is het besef dat voor de Belgische onafhankelijkheid in 1830 er nooit echt een nationaal identiteitsgevoel is ontstaan. Met de onafhankelijkheid moest men dan ook overgaan tot het consolideren en produceren van een nationale geschiedenis en identiteit, iets wat uiteindelijk niet echt gelukt is.¹⁷

Ondanks dat België bekend stond en staat als een voortrekker van de democratie kunnen we in deze periode niet spreken over een onvoorwaardelijke democratische geest. Het kiesrecht zorgde ervoor dat enkel de gegoeden de mogelijkheid hadden om te participeren aan het politieke leven, dit waren voor het overgrote deel Franstalige Belgen. De hogere, Franstalige, sociale klasse verantwoordde de verfransingspolitiek door het Vlaams niet te omschrijven als een taal maar als een dialect.¹⁸ Het Frans bezat als taal een superieure status en had dus voorrang. Bovendien zou een tweetalige staat de nationale eenheid in diskrediet brengen. Het uitsluiten van een groot deel van de populatie was trouwens een veelvoorkomend gegeven in alle staten toentertijd. Dit enkel toeschrijven aan een talenkwestie is dus foutief maar is wel een wederkerend item in de flamingantische mythe: 'de kleine onderdrukte Vlaming' in een underdogpositie.

Toch kunnen we zeggen dat de communautaire breuklijn bij het begin van België tamelijk onbestaande was. De eerste tekenen van de Vlaamse beweging in het nieuwe Koninkrijk België verrezen vanuit de (elitaire) kunstwereld, niettegenstaande ze vaak zelf uit gegoede Franstalige milieus kwamen. Voorbeelden hiervan zijn Hendrik Conscience, Albrecht Rodenbach en Guido Gezelle. Hun motief om de Nederlandse taal te koesteren was echter niet politiek geïnspireerd maar kwam voort uit een cultuurbesef.¹⁹ De Nederlandse taal, samen met het Vlaams gedachtegoed, was voor hen een uniek cultureel erfgoed dat geprezen en behouden moest worden. Deze vroege vorm van flamingantisme had als doel de cultuur, in de vorm van volkstaal, naar een hoger niveau te tillen – vandaar de benaming 'cultuurflamingantisme' – en legde geen verband tussen taal en sociale segregatie.²⁰

In de tweede helft van de 19^e eeuw zal de Vlaamse kwestie wel meer en meer op de politieke voorgrond verschijnen. Een Grievenscommissie werd samengesteld maar boekte weinig resultaten.²¹ Ook verenigingen als het liberale Willemsfonds (1851) en het katholieke Davidsfonds (1875) waren actief binnen de Vlaamse beweging maar konden door hun verdeeldheid geen doorslag geven.

¹⁷ Vos (L.), *Reconstructions of the Past in Belgium and Flanders*, p. 2, In:

<<http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/secession/secession-07.pdf>>, geraadpleegd op 27.07.2014

¹⁸ Witte (E.) & Craeybecks (J.), *Politieke Geschiedenis van België sinds 1830: spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, Standaard, 1985, p. 53

¹⁹ Vlaams als cultuurtaal.

²⁰ De Schryver (R.) (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, p. 35

²¹ Janssens (J.), *De Belgische Natie viert*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2001, p. 71

Tijdens de eerste decennia van het nieuwe koninkrijk België is Wallonië het kloppende hart van de jonge natie. De Industriële Revolutie is volgens de Leuvense historicus Lode Wils van enorm groot belang geweest voor het verdere verloop van de Vlaamse beweging. De doorbraak van de industrialisering en de verdere industrialisatie was vooral gesitueerd rondom de steenkoolmijnen van Bergen, Charleroi en Luik, alsook bracht de kolonie Congo veel inkomsten en internationale grandeur op. Maar tijdens de laatste decennia van de 19^e eeuw zal de industrie zich ook vestigen in Vlaanderen, bv. rond de havens van Zeebrugge en Antwerpen. Met deze nieuwe economische activiteit, aanvankelijk vooral met Brussels kapitaal, nam het belang van Vlaanderen in België dan ook toe, de intellectuele Vlaamse elite kon hierdoor meer gewicht in de schaal leggen.²² Ondanks de industriële omwenteling bleef Wallonië qua cijfers nog lang het welvarendste landsdeel van België. Het is ook pas na de Eerste Wereldoorlog dat de industrialisatie van Vlaanderen een hoger tempo bereikte.²³

Niet alleen economische evoluties brachten veranderingen aan in België. De invoering van het Algemeen Meervoudig Stemrecht in 1893 zorgde ervoor dat politici er meer bij gebaat waren Nederlands te gebruiken in Vlaanderen dan Frans. Het grote gevolg van deze hervorming was dat alle Vlaamse parlementszetels in katholieke handen terecht kwamen, de partij waar de Vlaamse vleugel het sterkst stond in vergelijking met de liberalen en de socialisten.²⁴

Daar waar er in de eerste helft van de 19de eeuw geen verband werd gelegd tussen taal en segregatie kon dit hoe langer hoe minder genegeerd worden: het werd zelfs een belangrijk politiek strijdpunt. De symbolische 'Gelijkheidswet' van 18 april 1898, waarin Nederlands officieel als staats taal werd erkend naast het Frans, was een schaamlapje voor de problematiek. De uitwerking op het veld bleef volledig in gebreke. Waar het 'Vlaams-zijn' vroeger enkel een taalprobleem was, werd er nu een sociaaleconomische agenda aan gekoppeld. Het oversteeg het volkse cultuuraspect en veranderde langzaam aan in een nieuwe alomvattende identiteit die botste met de toenmalige verdeling in het Belgische politieke geheel.

De Vlaamse beweging was echter wel nog steeds verdeeld over politieke en ideologische breuklijnen, maar de nadruk op het vernederlandsen van de Gentse universiteit werkte als een verenigende kracht en als een katalysator. Het politiek verbond tussen de katholiek Frans Van Cauwelaert, de socialist Camille Huysmans en de liberaal Louis Franck was een belangrijk moment in de strijd omtrent de Rijksuniversiteit Gent. Een hervormde Rijksuniversiteit kreeg echter te kampen met veel tegenstand. Niet alleen van de Waalse beweging die ijverde voor een eentalig Wallonië en tweetalig Vlaanderen maar ook van de elite in Vlaanderen die voor het overgrote deel nog altijd Franstalig was of belangen had met de Franstalige elite. De invloed van het Frans op het Vlaamse industriële leven mag niet onderschat worden. Lode Wils schrijft dat in 1958 in Oost-Vlaamse bedrijven met meer dan 200 werknemers de directie in 80% van de gevallen nog Franstalig was, in de boekhouding was dat 75%.²⁵

²² Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Politieke geschiedenis van België: van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2007, p.147

²³ Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse Beweging: Geschiedenis van het Davidsfonds: deel 3*, Leuven, Davidsfonds, 1970, p. 17

²⁴ *Ibid.*, deel 2, ..., p. 12

²⁵ *Ibid.*, deel 3, ..., p. 14

De volgende grote politieke beslissing kwam er in 1899 toen de evenredige vertegenwoordiging werd ingevoerd. In dit systeem wordt er gestreefd naar een zetelverdeling volgens het aantal stemmen.

Eén van de gevolgen/voordelen van dit systeem was dat kleinere partijen er nu ook in slaagden om voet aan de grond te krijgen in het politieke landschap. De 'Vlaamse identiteit' was groeiende maar de invoering van het nieuwe kiessysteem kwam voor een echte Vlaamse beweging op korte termijn echter slecht uit. De periode waarin de Katholieke Partij op zichzelf kon besturen zonder veel rekening te houden met de andere partijen kwam langzaam ten einde. Aangezien de Vlaamse beweging minder sterk stond bij de socialisten en liberalen dan bij de Katholieke Partij was dit dus initieel een achteruitgang.

De partijpolitieke samenwerking die nodig was om de Vlaamse beweging op een hoger niveau te tillen kwam er pas in 1905. Men liet het cultuurparticularisme en de conservatieve culturele visie volledig los t.v.v. een uitgebreid en duidelijk programma: Vlaamse volksontwikkeling kon er alleen maar komen als die gepaard ging met een economische ontwikkeling.²⁶ De drie personen die voor deze doorbraak zorgden waren wederom Frans Van Cauwelaert (Katholiek), Louis Franck (Liberaal) en Camille Huysmans (Socialist). Deze samenwerking over de partijgrenzen heen staat nog altijd bekend als de 'De Drie Kraaiende Hanen'. De loyaliteit t.o.v. België bleef zondermeer bestaan maar werd nu langzaam aangevuld met een regionale identiteit.

1.1.1. Ontstaan van een Vlaamse subnatie aan de vooravond van de Grote Oorlog

Zoals hierboven vermeld kwam er eind 19de eeuw een serieuze verruiming in de agenda van de nog steeds kleine en intellectuele Vlaamse beweging. De tijd dat men zich enkel concentreerde op de taalsegregatie was over en er werd een duidelijke socio-economische agenda aan de Vlaamse beweging gekoppeld, dit alles op basis van een romantisch volks-nationalisme t.v.v. een Vlaamse volksontwikkeling.²⁷

Het ontstaan van deze regionale identiteit, die past binnen de evolutie van de Vlaamse beweging, is cruciaal voor deze scriptie. Het patriottisme van bij de onafhankelijkheid werd aangevuld met een beginnende Vlaamse regionale gemeenschap. Men begint zich te identificeren met deze subnatie, die via een eigen geschiedenis, symbolen, enz. een tastbaar gegeven wordt. De Vlaamse beweging die voorheen zeer klein was begon met de steun van christendemocratische bewegingen, bekommerd om het lot van de gewone boer/arbeider/Vlaming, een breder gedragen geheel te worden.²⁸

Toch was België aan de vooravond van en tijdens de eerste maanden na de Duitse inval verre van een verscheurde natie. Ondanks het 'ontstaan' van die regionale (Vlaamse) subnatie betekende deze beweging en zienswijze geen gevaar voor België. Men voorzag eerder een uitwerking van duidelijke wetgeving omtrent taal (gebonden aan territorium), zowel voor Vlaanderen, Brussel en Wallonië. Van anti-Belgische gevoelens en het verliezen van loyaliteit aan België was er voor de Grote Oorlog geen sprake. De Vlaamsgezinde parlementariërs die ijverden voor een beter statuut voor Vlaanderen en de Nederlandse taal zagen alles gebeuren binnenin een Belgische context. Desondanks zorgden

²⁶ Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse Beweging...*, deel 2, ..., p. 14

²⁷ Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p. 151

²⁸ Vos (L.), *Op.Cit.*, p. 8

een falend overheidsapparaat en het uitblijven van (taal)wetgevende initiatieven voor een verminderd vertrouwen in België als natie. Toch kan dit het activisme niet verklaren.²⁹

1.2. Wereldoorlog I: ontstaan van het Vlaams-nationalisme

België was op het internationale toneel een neutrale speler. Dit weerhield de Duitsers echter niet om België binnen te vallen en het na een korte strijd grotendeels te bezetten. Zoals bekend slaagde men er niet in het volledige grondgebied in te nemen: van achter de IJzer bleef het Belgische leger weerstand bieden. De Grote Oorlog heeft voor het huidige België vooral een politieke rol gehad. De bezetter besliste namelijk de bestaande politieke structuren te vernietigen i.f.v. een blijvende heerschappij over het Belgische grondgebied. Radicale Vlaamsgezinden die hun geloof verloren in Belgische uitwerking kaaptten de oorlog voor hun nieuwe politieke doelstellingen. Deze visie, die uiteindelijk mislukte, heeft op lange termijn enorme gevolgen gehad voor de Vlaamse beweging.³⁰

Het beleid dat de Duitse bezetter voerde was de zogenaamde 'Flamenpolitik'. De officiële start van de Flamenpolitik begon op 6 oktober 1914 door het Nederlands voorrang te geven op het Frans.³¹ Een ander belangrijk facet van de tactiek was het ter beschikking stellen van middelen voor het oprichten of heruitgeven van Vlaamsgezinde kranten en tijdschriften. Kernen van activistische bewegingen waren te vinden in de drie grootste Vlaamse steden Gent, Antwerpen en Brussel. Lode Wils geeft in zijn boek *Flamenpolitik en Aktivisme* hiervan een mooi overzicht. Het activisme betrof in zijn geheel een kleine minderheid binnen de Vlaamse beweging. De Vlaamsgezinde parlementariërs, met de katholieke Van Cauwelaert als bekendste kop, waren tegen de Duitse gunsten en ijverden voor een oplossing van de Vlaamse grieven binnen België.³² Desondanks heeft het activisme een smet gelegd op de Vlaamse beweging.³³

Naast het activisme in het bezette landsdeel was er met de Frontbeweging ook een belangrijke evolutie aan de gang aan de vuurlinie. De Frontbeweging zag een legerleiding die voornamelijk Franstalig was, terwijl aan het front vooral Vlaamse soldaten het leven lieten. Met de kennis van het activisme in het bezette landsdeel was de legerleiding dan ook zeer op haar hoede voor een beweging die de loyaliteit aan België in gevaar bracht. De legerleiding reageerde daarom met repressieve maatregelen en vijandigheid tegenover de Frontbeweging. Volgens de flamingantische versie is deze houding terug te brengen op een haatzucht van de Franstaligen tegenover Vlamingen. Historici zijn het er ondertussen over eens dat het vooral te verklaren was vanuit militaire tucht en schrik voor muiterij.³⁴ Door de toenemende confrontatie en radicalisering werd de Frontbeweging door de opperste legerleiding in 1917 verboden waardoor ze ondergronds ging.³⁵ Eén van de beruchtste acties van de (illegale) Frontbeweging was het uitzenden van de 'Sublieme Deserteurs'; een hoogst opmerkelijke daad, want hiermee begaf men zich volledig in het landverraad. De Frontbeweging zag in dat men de Belgische legerleiding niet tot beweging zou krijgen waardoor zij

²⁹ Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse Beweging...*, deel 2, ..., p. 18

³⁰ Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse Beweging...*, deel 2, ..., p. 22

³¹ *Ibid.*, p. 22

³² *Ibid.*, p. 57

³³ Wils (L.), *Flamenpolitik en Aktivisme*, 1974, Leuven, Davidsfonds, p. 86

³⁴ De Wever (Br.), *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, Lannoo, 1994, p. 28

³⁵ Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p.159

drastischere maatregelen trof. Men wou hun situatie aankaarten bij Vlaamsgezinden in het bezette België en men dacht na om de (Vlaamse) wapens bij een Duitse doorbraak neer te leggen.³⁶

Ondanks de sterke verhalen en de ietwat duistere sfeer er rond was de grote meerderheid van de Vlaamse soldaten aan het front loyaal aan België en aan de legerleiding. Hoewel een groot deel van het leger aan de vuurlinie Vlaams was en de officieren eerder Franstalig waren, is het vooral de paniekerige reactie van de hogere overheden op Vlaamse grieven die de situatie op het einde van de oorlog heeft doen escaleren.³⁷ De stelselmatige weigering om de Gentse Universiteit te vernederlandsen, de miskennen aan het front, de chaos en ontberingen van de oorlog, de inzet van de Veiligheidsdienst die dissidente soldaten en officieren opspoorden en berechtten, ... zorgden voor een misnoegde sfeer onder de soldaten. Koning Albert I, die toch bekend staat als de soldatenkoning, hield verregaande hervormingen tegen. Niet vanwege een persoonlijke afkeer van Vlaanderen of van de Vlaamse beweging, maar vanuit zijn functie als vorst tijdens deze moeilijke tijden. Een conflict tussen het staatshoofd en de duidelijk anti-flamingantistische legerleiding kon België niet gebruiken. Al deze incidenten, chaos en onbegrip zorgden voor een radicalisering van de Frontbeweging. Van de loyale Vlaamse soldaten gleed een deel dan ook af naar een anti-Belgische ideologie.

I.f.v. deze scriptie nemen we mee dat het op dit moment is dat (een klein deel van) de Vlaamse beweging voor het eerst het Belgische wettelijke kader verliet en een anti-Belgisch gedachtegoed ontwikkelde. Zowel aan het front als in het bezette landsdeel verzaakten sommigen aan de regels en verplichtingen en ging men buitenom op zoek naar oplossingen voor de Vlaamse grieven.³⁸

1.2.1. Nasleep van Wereldoorlog I: aanloop naar de jaren '20/'30/'40.

Het is dus in de oorlogsjaren dat er binnenin de Vlaamse beweging een koers ontstond die de band met België verbreekt, het Vlaams-nationalisme. Het Vlaams-nationalisme verkoos niet loyaal te zijn aan de Belgische Staat en ging over tot collaboratie en landverraad. Men verzaakte aan de geldende rechtsregels. Deze groep mag met de term 'staatsgevaarlijk' worden bestempeld, omdat ze een gevaar vormt voor de Belgische Staat en de openbare orde. Hun acties tijdens de oorlog waren naast staatsgevaarlijk ook illegaal (buiten de Belgische wettelijkheid om) en volgden niet de gewone publieke opinie. De oprichting van de *Raad van Vlaanderen*, een overkoepelend activistisch orgaan, en het uitroepen van de politieke zelfstandigheid van Vlaanderen waren, weliswaar marginaal, een bedreiging voor België.³⁹

Hoewel de Vlaams-nationalisten een minderheid vormden binnen de Vlaamse beweging hebben ze wel grote gevolgen gehad voor de Vlaamse beweging in het algemeen. Vlaams-nationalisten en hun acties wierpen een smet op alles wat Vlaams was en gaven brandstof aan de patriottische, Belgicistische bewegingen om dit te bekampen.

Aan de andere kant had de oorlog, de Frontbeweging en de paniekerige Belgische reacties erop ruimte gegeven aan het ontstaan van een mythe die tot op de dag van vandaag nog aanwezig is.

³⁶ De Wever (Br.), 'Geschiedenis van de Frontbeweging in de Eerste Wereldoorlog', In: 'Ons Erfdeel', Jaargang 44. Stichting Ons Erfdeel, Rekkem / Raamsdonksveer, 2001, p. 313

³⁷ Van Hees (P.), 'Van de Belgische naar de Vlaamse natie : een geschiedenis van de Vlaamse beweging', In: WT, jg. 55, bijzonder nummer, 1966, p. 34

³⁸ Vos (L.), *Op.Cit.*, p. 11

³⁹ De Wever (Br.), Vlaams-nationalistische partijen: tot de Eerste Wereldoorlog, In: De Schryver (R.) (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, p. 3335

Historicus Bruno De Wever noemt dit de *funderingsmythe* van het Vlaams-nationalisme en vat het als volgt kort samen:

“Voor het Vlaams-nationalisme functioneert de Frontbeweging als een funderingsmythe. Zij moet het ontstaan en de ontwikkeling van het Vlaams-nationalisme verklaren. Grof geschetst luidt de mythe ongeveer als volgt. In het Belgische leger, een bij uitstek Franstalig bastion in de Belgische Staat, heersten onduidelijke taaltoestanden. De taalwetten werden niet nageleefd. De Vlaamse soldaten (80%, bij de gevechtseenheden liep het overwicht op tot 90%) werden bevolen door een Vlaamsonkundig, zelfs vlaamshatend, officierenkorps. Het leidde tot verdere verfransing, tot sociale wantoestanden en tot tragedies. De Fransonkundige soldaten werden de dood ingestuurd doordat zij de bevelen niet begrepen.”⁴⁰

Historica Sophie De Schaepdrijver heeft met haar recent werk *De Groote Oorlog: Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog* ook een belangrijke bijdrage geleverd aan het onderzoek over deze funderingsmythe. Voor haar is deze mythe een puur extern verhaal, geconstrueerd na de oorlog door de collaborateurs in de Frontbeweging en de Frontpartij.⁴¹ In haar studie bekijkt ze o.a. de officiële bestraffing van het activisme en die blijkt zeer meegevallen te zijn. Er zijn minder dan 200 activisten voor een Belgische rechter verschenen en maar enkele hiervan werden veroordeeld tot een gevangenisstraf van meer dan twee jaar. Eén van deze ‘zwaar’ veroordeelden was August Borms.⁴²

⁴⁰ De Wever (Br.), *Greep naar de macht...*, p. 28

⁴¹ De Schaepdrijver (S.), *De Groote Oorlog: Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen, Houtekiet/Linkeroever Uitgevers, 2013, p.324

⁴² *Ibid.*, p. 322

1.3. Interbellum: verwerking en verdere onderbouwing van het Vlaams-nationalisme

Toen men na de Eerste Wereldoorlog moest omgaan met de gedane gebeurtenissen gebeurde dit op verschillende manieren, elke manier aansluitend bij een bepaalde ideologische strekking. De katholieke politicus Frans Van Cauwelaert, een passivist⁴³, Vlaamsgezind én loyaal, zag het activisme als een vreemd gegeven waarvan de verantwoordelijkheid ervoor volledig bij de Duitse bezetter lag:

“Het Aktivisme is een vreemd gewas, zorgvuldig voorbereid en kunstmatig door de Duitse veroveringspolitiek op Vlaamse beweging ingeënt.”⁴⁴

Historicus Hendrik Elias, later een voorman van het collaborerende VNV en oorlogsburgemeester van Gent tussen 1941-1942, ziet daarentegen het tegenovergestelde:

“Het aktivisme was van stonden aan en is ook tot het eind toe niets anders gebleven als een onderdeel van de traditionele Vlaamse Beweging... Dit was geen beweging die door de Duitsers in het leven werd geroepen.”⁴⁵

De Groot-Nederlander en Vlaamsgezinde historicus Pieter Geyl heeft ondanks zijn zekere vooringenomenheid toch opgeworpen in zijn boek *Gebruik en misbruik der Geschiedenis* dat elke geschiedenis een onderdeel is van een mythe:

“Als ik rond mij zie, is het eerste wat ik opmerk dat het denken van de wereld vol zit van verminkte of vervalste geschiedenis, van historische mythen die, omdat ze zo weinig verband houden met de verleden werkelijkheid, daarom niet minder krachtig op de nationale en internationale politiek van het heden inwerken.”⁴⁶

Terwijl de eerste twee meningen duidelijk een verschillend kamp vertegenwoordigen in het denken over de Eerste Wereldoorlog is de derde uitspraak een eerder neutrale synthese. Niet alleen geschiedenis maar elk soort van politieke en/of sociale stroming bouwt haar eigen verhaal op waaruit mythes kunnen voortvloeien. Naast een zelfbeeld van het eigen gelijk ontstaat er een karikatuur van de tegenstander. Het oordeel van Geyl over het activisme tijdens de oorlog was initieel negatief. In de jaren na de oorlog bleef Geyl zeer genuanceerd over het activisme, ondanks zijn activiteiten binnenin de Vlaamse beweging én het Vlaams-nationalisme.⁴⁷ Hij zag het als een slechte reactie van de flaminganten, ontstaan in de chaos van de oorlog.

WO I heeft een absoluut beslissende rol gehad voor de Vlaamse beweging. Er ontstond een negatieve perceptie, niet het minst in Franstalig België maar zelfs ook in Antwerpen.⁴⁸ Toch zal het daar weer sterk tot leven komen, onder leiding van alweer Van Cauwelaert. Ook de eerste naoorlogse Vlaams-nationalistische partij, de Frontpartij, stond sterk in Antwerpen.⁴⁹ Door de

⁴³ Passivisten: i.t.t. de activisten een loyale Vlaamsgezinde beweging.

⁴⁴ Wils (L.), *Flamenpolitik en ...*, p. 1

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Willemsen (A.W.), *Geyl als grootnederlander in de jaren twintig*, p. 1 In: <<http://www.bmg-nlchr.nl/index.php/bmg-nl/article/viewFile/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-102056/1951>>, geraadpleegd op 26.05.2014

⁴⁸ De Wever (Ba.), *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949-1965): het arrondissement Antwerpen*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), KU Leuven, 1995, promotor: H. Balthazar, p.22

⁴⁹ Onder impuls van het Verbond der Vlaamse Oudstrijders (VOS): vereniging van gedemobiliseerde Vlaamsgezinde soldaten.

invoering van Algemeen Enkelvoudig Stemrecht was het voortaan mogelijk om naast de drie traditionele partijen een levensvatbare, alternatieve partij op te richten.

Het ontstaan van het anti-Belgische Vlaams-nationalisme binnenin de Vlaamse beweging bleef ook na de oorlog nazinderen. Deze nieuwigheid zorgde ervoor dat loyale flaminganten die enkel Vlaamse eisen binnenin een Belgisch geheel voorzagen, de zogenaamde minimalisten⁵⁰ met Van Cauwelaert voorop, werden gebrandmerkt als één van die radicalen en na de oorlog niet meer werden gehoord.

De naoorlogse regering van Nationale Unie, de drie traditionele groepen, katholieken, socialisten en liberalen, verdeelden opnieuw de koek en de besmette Vlaamse eis kon niet meer sterk worden uitgesproken. De Vlaamse vleugel bleef evenwel sterk in de Katholieke Partij, maar werd daar uit het politieke besluitvormingsproces gehouden.⁵¹ Zo wou men koste wat het kost een coalitie tussen socialisten en (Vlaamsgezinde) katholieken vermijden. Ook koning Albert I had hier zijn rol in. In een brief aan eerste minister Theunis liet hij weten: "*Nous ne pouvons redouter assez une coalition socialiste-flamande.*"⁵² Ontstond deze coalitie toch, in 1925 met de regering-Poullet-Vandevelde, dan was die vanwege de conservatieve antisocialistische denkwijze gedoemd te mislukken.

Toch was het niet alleen maar kommer en kwel voor de Vlaamse beweging. Langzaam aan slaagde ze erin bepaalde eisen door te drukken. Tussen 1918 en 1932 vernederlandste het openbare leven langzaam aan verder.⁵³ Toch was de invloed van de Vlaamsgezinden, die duidelijk was toegenomen met een gedeeltelijke succesvolle doorvoering van het minimumprogramma, klein in verhouding tot hun aantal. De Vlaamse vleugel bij de socialisten en liberalen was daarvoor te zwak.

1.3.1. *Electorale evolutie: 1918-1930*

Bij de eerste verkiezingen na de oorlog, de parlementsverkiezingen van 1919, slaagde de Frontpartij erin vijf verkozenen te halen.⁵⁴ Met deze vijf verkozenen bewees de Frontpartij dat, mits organisatie, een Vlaams-nationalistische zweeppartij levensvatbaar was. Daarenboven waren er nu voor het eerst anti-Belgische vertegenwoordigers in het Belgische parlement, een orgaan dat wat hen betreft zo snel mogelijk mocht én moest verdwijnen.

De parlementaire verkiezingen van 1925 brachten organisatorische problemen (versplintering) aan het licht bij de Frontpartij waardoor men een meer centraal geleide partijstructuur op poten probeerde te zetten. Pogingen met illustere namen als het Katholiek Vlaams Nationaal Verbond en het Algemeen Vlaams Nationaal Verbond bleken lege dozen. Het was wachten tot de oprichting van het Verdinaso (1931) onder leiding van Joris van Severen en het VNV van Staf De Clercq vooraleer er een sterke centraal geleide Vlaamse nationalistische partij ontstond.

Ondanks de organisatorische verwarring waren er eind de jaren '20 nog twee belangrijke gebeurtenissen voor de Vlaams-nationalisten. De Bormsverkiezing in 1928 en de grote

⁵⁰ Minimalisten en het minimumprogramma: Vernederlandsing van de administratie, justitie, leger en onderwijs (Universiteit Gent).

⁵¹ Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse ...*, deel 3, ..., p. 13

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*, p. 16

⁵⁴ Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p.528

verkiezingsoverwinning bij de parlementsverkiezingen van 1929 worden algemeen gezien als een cesuur voor het radicaal flamingantisme en de relatie met de Belgische Staat.⁵⁵

Op 9 december 1928 vonden er in Antwerpen deeltijdse verkiezingen plaats vanwege het overlijden van een liberaal Antwerps kamerlid. De verkiezing werd gewonnen door August Borms, een Antwerpse veroordeelde activist die zich nog steeds in gevangenschap bevond. Hij was na de oorlog veroordeeld tot de doodstraf, die nadien werd omgezet naar levenslang. Zoals eerder al gezegd werden de initiële straffen van veel veroordeelden vaak omgezet naar lichtere straffen of werden de veroordeelden wegens zgn. gezondheidsredenen vrijgelaten. Borms kreeg hiertoe ook de kans, maar weigerde omdat hij de voorwaarde om niet meer aan politiek te doen niet kon aanvaarden.⁵⁶ De verkiezingsoverwinning van Borms wekte heel wat beroering bij het Belgische establishment omdat hij een overtuigde activist en regelrechte tegenstander van de Belgische Staat was. Deze gebeurtenis en de daaropvolgende verkiezingsoverwinning voor de Vlaams-nationalisten in 1929 zorgden voor een shift in het beleid rond de Vlaamse eisen.

1.3.2. Het Vlaams-nationalisme in de jaren '30: een ruk naar rechts

Eind de jaren '20 barstte de economische crisis los met wereldwijde gevolgen: werkloosheid, sociale en economische malaise, enz. In heel Europa schoten populistische (zowel rechtse als linkse) bewegingen als paddenstoelen uit de grond die het traditionele establishment probeerden van de troon te stoten. De economische crisis gaf brandstof aan antidemocratische gevoelens en sociale onrust.

De Vlaamse-nationalisten hadden echter met het eerder vernoemde Katholiek Vlaams Nationaal Verbond (KVVN) een zwakke schakel in hun strijd. De partij bleek een lege doos en interne strubbelingen blokkeerden een duidelijke visie. Het was Joris Van Severen die met het Verdinaso, een Groot-Nederlandse fascistische organisatie, een nieuwe krachtige beweging oprichtte. Uit de resten van het KVVN ontstond, onder impuls van o.a. Staf De Clercq, vervolgens het Vlaams Nationaal Verbond (VNV).⁵⁷ Initieel was er ook hier een sterke Groot-Nederlandse gedachte aanwezig.⁵⁸ De antidemocratische visie was bepalend en Duitse sympathie werd niet onder stoelen of banken gestoken. De partij behaalde in 1936 een verkiezingsoverwinning en kon in 1939 ook nog een lichte winst noteren. Naarmate de oorlog naderde behielden het VNV en De Clercq hun sterke anti-Belgische toekomstvisie. De collaboratie lag dan ook voor de hand en was voor De Clercq de mogelijkheid om de macht in Vlaanderen volledig te grijpen.

⁵⁵ De Wever (Br.), *Greep naar de macht. ...*, p. 64

⁵⁶ *Ibid.*, p. 65

⁵⁷ Vandezande (M.), *Rechts-radicalisme tussen Noordzee en Leiestreek: een analyse van het Vlaams Blok in West-Vlaanderen*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: Br. De Wever, s.p.

⁵⁸ De Wever (Br.), *Greep naar de macht. ...*, p. 28

1.4. Van anti-Belgisch naar antidemocratisch Vlaams-nationalisme

De directe uitkomst van de Eerste Wereldoorlog voor de interne keuzen van de Vlaamse beweging was een tweespalt. Grotendeels spreken we over loyale Vlaamsgezinden die met hun trouw aan België niet overeenkomen met een geradicaliseerde anti-Belgische minderheid. Deze verdeling in combinatie met het stigma op alles wat 'Vlaams' was, zorgde ervoor dat de Vlaamse beweging na de Grote Oorlog zwak stond t.o.v. de drie grote traditionele partijen. Ondanks deze zwakke positie zal het idee van een Vlaamse subnatie verder groeien en een grotere rol gaan spelen in de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme.

1.4.1. De Vlaamse subnatie: revolutionaire ideeën, confrontatie en verraad

Het laatste deel van de jaren '20 en jaren '30 waren de verschillende Vlaams-nationalistische groepen verplicht zich te beraden over verschillende vragen: hoe zien we de toekomst? België, Vlaanderen of Groot-Nederlands, en wat doen we met het opkomende fascisme (Italië) en nationaalsocialisme (Duitsland)? Punten van overeenkomst waren hun lak aan democratie, religieuze en anti-Belgische sentimenten en het koesteren van absoluut leiderschap.⁵⁹ Het parlement werd gezien als een obstakel dat via initiële deelname moest overwonnen worden om het daarna af te schaffen. Een voorbeeld hiervan is het weekblad 'Vlaanderen', een blad dat op (financiële) steun kon rekenen van oud-activisten en waarin men hoopte op een Duitse revancheoorlog. Het blad herpositioneert het Vlaams-nationalisme naar een anti-Belgische, pro-Duitse en een antidemocratische ideologie.⁶⁰

Voorlopers als het KVVN hadden al duidelijk die nieuwe wegen opgezocht: een sterke hiërarchische leiding en weg van het parlementaire. Van Severen bleek met zijn Verdinaso echter de stuwende kracht te worden voor een verdere ontplooiing van het radicaal-rechtse Vlaams-nationalisme, hoewel zijn initiële inslag veeleer Groot-Nederlands was. Er werd afgesproken om een plan klaar te houden om de macht in Vlaanderen over te nemen bij een al dan niet onvoorziene omstandigheid.⁶¹ Het parlementaire werd hier duidelijk achteruit gesteld t.v.v. revolutionaire actie. Samen met een langzaam radicaliserende top van de Vlaamse beweging kwam ook de jeugd in actie. Het waren vooral de studenten die zich roerden, grotendeels tegen de bisschoppelijke conservatieve wil in. De repressieve reactie van de kerk zorgde voor een isolement van de Vlaamsgezinde student. Dit isolement zou ervoor gezorgd hebben dat de jeugd aansluiting vond met de oudere generatie van Vlaamsgezinden, wat de partijvorming ten goede kwam.

Naast een heroplevend Vlaams cultuurleven was er ook een opkomende confrontatie tussen het Belgisch patriottisme en het Vlaams-nationalisme.⁶² Terwijl de eerste jaren na de oorlog alle sporen van Vlaamsgezindheid werden overschaduwd door het collaboratieverleden zal er eind jaren '20 een

⁵⁹ De Wever (Br.), *Greep naar de macht...*, p. 50

⁶⁰ Vandeweyer (L.), De hoop op een Duitse revanche-oorlog. De voorbereiding van de kolloboratie door de Vlaams-nationalisten rond het weekblad Vlaanderen (1922-1924), In: *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 12, 1989, p. 228

⁶¹ De Wever (Br.), *Greep naar de macht...*, p. 57

⁶² Bv: IJzerbedevaart 1930: Vliegtuig verspreide pamfletten en propaganda t.v.v. de Belgische eenheid, op hét symbool en evenement van het Vlaams-Nationalisme. De verontwaardiging die volgde op deze actie was enorm groot.

duidelijke spanning ontstaan tussen België en de Vlaamse radicalen. Die laatsten zaten niet meer in het naoorlogse defensief en begonnen de confrontatie op te zoeken.⁶³

De electorale doorbraak van 1929 en het succes van het VNV in de jaren '30 zorgden samen voor versterkt gevoel van Vlaams-nationalisme. Er was zelfs sprake van een Vlaamse verzuiling: deze verzuiling bestond uit vakbondsorganisaties en ziekenfondsen, evenwel regionaal ongelijk verdeeld. Ook werden er her en der zogenaamde 'Vlaamse huizen' opgericht, trefpunten voor gelijkgezinde en allerhande culturele en sociale Vlaams-nationalistische organisaties, het radicaal-flamingantisme verkreeg duidelijk meer en meer aanhang. Samen met de electorale doorbraak en uitbouw verkreeg het Vlaamse subnatie-gevoel ook een veel duidelijkere anti-Belgische invulling.⁶⁴ Het Vlaams-nationalisme kreeg ook een etnocentrische invulling waardoor taal niet meer het enige criterium werd. Hun confrontatie met het Belgische patriottisme/nationalisme werd sterker en men voorzag het einde van België, en dit niet via een parlementaire weg. De beweging werd dus een acuut gevaar voor de Belgische Staat en de openbare orde. Daar komt nog eens bij dat naarmate men dichter bij de Tweede Wereldoorlog kwam, het Vlaams-nationalisme ook verzeilde in de stroom van het fascisme en nationaalsocialisme.

Van de twee meest voorname 'Nieuwe Orde'-bewegingen was het VNV het meest succesvol. Het Verdinaso was dan wel iets ouder en had een grote groei gekend in haar eerste jaren, het verviel in stagnatie kort daarna. Het karakter van het Verdinaso was duidelijk fascistisch ingesteld en de leiding voorzag in een Groot-Nederlandse toekomst.⁶⁵ Ze waren duidelijk anti-Belgisch, anti-parlementair en hadden geen boodschap aan de traditionele partijen. Confrontaties tijdens partijbijeenkomsten werden niet gemedan, maar al bij al was de invloed van het Verdinaso klein. Ondanks de grote uitspraken en revolutionaire toekomstperspectieven bleef de groep op de achtergrond en zocht ze geen directe confrontatie met de Belgische Staat. Het Verdinaso zal ook in het midden van de jaren '30 haar anti-Belgisch sentiment verlaten waardoor het een minder gevaarlijk karakter kreeg voor de openbare orde dan het VNV.⁶⁶

Daartegen groeide het VNV uit tot dé vertegenwoordiger van de Vlaamse radicalen en zelfs van de gematigde Vlaamsgezinde kiezer. In tegenstelling tot het Verdinaso werd de groei niet gestuit, zelfs bij de verkiezingen van 1939 ging het VNV nog vooruit. De onbetwiste leider van het VNV was oud-Fronter Staf De Clercq. Hoewel de partijleiding een onafhankelijk Vlaanderen voorzag moest ze toch rekening houden met de gematigde Vlaamse kiezer, de katholieke ingestelde Vlaamse beweging stond immers nog steeds zeer sterk. Ondanks dit werd het autoritaire en fascistische karakter binnen de partij sterker. Ook de Duitse gezindheid werd niet onder stoelen of banken gestoken. Deze radicalisering en duidelijke invloed van de Duitse versie van het fascisme, het nationaalsocialisme, zorgde er uiteindelijk voor dat het VNV op de vooravond van de Duitse inval te maken kreeg met stagnatie. De initiële plannen en ideologie om in confrontatie te treden met de Belgische staat werden verlaten t.v.v. een oorlog. Toen de Duitsers na een korte strijd meester werden over het gehele Belgische grondgebied twijfelde de partijleiding van het VNV er geen moment aan om mee te werken met de bezetter. Het VNV ging over tot hoogverraad en hielp de Duitse bezetter op alle

⁶³ De Wever (Br.), *Greep naar de macht ...*, p. 61

⁶⁴ Vos (L.), *Op.Cit.*, p. 12

⁶⁵ Deze eis verwaterde echter, later werden ook Luxemburg en Wallonië aanzien als onderdelen van Dietsland.

⁶⁶ Seberechts (F.), *De weggevoerden van mei 1940*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2014, p.25

mogelijke manieren, deels ook om zichzelf meester te maken van de machtsstructuren in Vlaanderen.

1.4.2. Het Vlaams-nationalisme: de evolutie naar een tegenstander voor de Belgische Staat

In welke mate was er nu voor 1939/40 een anti-wettelijke stroming actief binnenin het Vlaams-nationalisme? Uit overgeleverde documenten van activistisch priester Robrecht De Smet, bewaard in het Letterenhuis⁶⁷, weten we dat er wel degelijk illegale acties werden gepland. De documenten geven ons een, weliswaar gefragmenteerde, inkijk in het reilen en zeilen van de Frontbeweging na de oorlog. Bij de eerste naoorlogse vergadering werd beslist dat de Frontpartij een zo hoog mogelijke autonomie voor Vlaanderen moest nastreven, met eigen financiële middelen, eigen ordediensten, eigen wetgevende en uitvoerende machten, enz.⁶⁸ Weliswaar voorlopig nog binnen een Belgische eenheidsstaat. Een ander document geeft inkijk in de schriftelijke voorbereidingen voor het opblazen van de Gentse hogeschool.⁶⁹ In werkelijkheid bleven deze revolutionaire plannen enkel een papieren werkelijkheid, het merendeel van de Fronters waren lang niet zo radicaal. De slechte organisatie, moeilijke communicatie tussen de verspreide Fronters en de overwinningseuforie bemoeilijkten deze acties ook.

De radicalisering van de Frontbeweging op het einde van de Eerste Wereldoorlog werd verdergezet met de oprichting van anti-Belgische Vlaams-nationale verenigingen (milities) in de marge van de Frontpartij. Klassiek waren de Vlaamse studentenverbonden en de Blauwvoetvendels. Het Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond diende min of meer als een koepelorganisatie voor allerlei kleinere verenigingen. Naast deze Vlaams-nationale groepjes waren er ook Belgicistische groepen actief, sommige ook met fascistische invloeden.⁷⁰ Deze kleine groepen kwamen met elkaar in aanraking, soms met geweld, en kunnen een gevaar worden genoemd voor de openbare orde. Vooral in Antwerpen kwam het tot confrontaties tussen de overheid en verschillende groepen. Vanwege haar economisch belang was er in Antwerpen een sterke militaire vertegenwoordiging achtergebleven. De Antwerpse politie was zwak uit de oorlog gekomen waardoor het leger vaak tussenbeide moest komen. Deze confrontaties tussen het Belgische leger en flaminganten hielden de herinnering aan de Frontbeweging en het activisme levendig.⁷¹ Ook de pers droeg bij tot de radicalisering: in sommige uitgaven werd elke flamingant beschreven als een activist.⁷² Samen met niet-ingeloste beloften op het politieke vlak zorgde dit voor verder onbegrip. Dit alles en de eerder vernoemde Bormsverkiezing en de verkiezingsoverwinning van 1929 zorgden ervoor dat de hogere overheden de Vlaamse onrust als een gevaar begonnen te zien voor de openbare orde. Ondanks arrestaties werd een zwaar repressief optreden ontzien omdat dit propagandabrandstof zou zijn voor diezelfde bewegingen, bv. martelaar Herman Van den Reek.⁷³ Het directe naoorlogse revolutionaire karakter, waarin men zelfs sprak over bomaanslagen en sabotage, werd echter relatief snel verlaten

⁶⁷ Voorheen het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven

⁶⁸ Vandeweyer (L.), Robrecht De Smet in het Vlaamse Front 1918-1920, In: *WT*, LII, 3, 1993, p. 176

⁶⁹ *Ibid.*, p. 177

⁷⁰ De Wever (Br.), *Greep naar de macht ...*, p. 71

⁷¹ Vandeweyer (L.), *Herman Van den Reek...*, p. 12-13

⁷² *Ibid.* p. 50

⁷³ *Ibid.*, p. 53-54

t.v.v. een verdere uitbouw van het Vlaams-nationalisme. Politieke toegevingen, het in toom houden van de ordediensten en het beperkt aantal radicalen hebben een escalatie, tijdelijk, vermeden.⁷⁴

Het was Joris Van Severen die met zijn Dietse Militie (als onderdeel van het Verdinaso) voor het eerst al die kleine groepjes zou gaan groeperen. Het voornaamste doel van de milities was het bewaken van manifestaties en het verkopen van materiaal t.v.v. de partijkas. Toch kwamen de verschillende (politieke) milities meer en meer met elkaar in contact, waardoor de wetgever zich genoodzaakt zag een wettelijk kader in te voeren t.v.v. regulatie en om kordaat te kunnen optreden.⁷⁵

De wet van 19 juli 1934 op private milities is een duidelijke reactie van de Belgische overheid op het ontstaan en de verdere systematisering van de private milities. Hoewel het initiële wetsontwerp zich vooral richtte op het dragen van uniformen werd met de geamendeerde tekst gedoeld op het verbod op private milities of organisaties die geweld gebruikten. De politieke partijen in het parlement zagen een verbod op uniformen niet zitten omdat ze allemaal hun 'milities' hadden. De vaagheid van deze wet zorgde echter voor verwarring waardoor men al op 4 mei 1936 overging tot een aanpassing van de wet. Het dragen van een uniform werd verboden, met uitzondering voor sport- en ontspanningsverenigingen, bv. een muziekkapel.

De aandacht voor deze subversieve groepen werd ook gevoed vanuit het idee van de 'vijfde colonne'. De oorlogsdreiging met Duitsland werd merkbaar groter en het idee groeide dat Duitsland via geaffilieerde nationaalsocialistische groeperingen bezig was de interne orde te destabiliseren.⁷⁶ Men verwachtte zowel een invasie van binnenuit als van buitenaf. Deze verhalen zijn overal in Europa terug te vinden, maar ook ver daarbuiten. Ook na de aanval op Pearl Harbor beschouwde Amerika de onderdanen met Japanse achtergrond als verdachte subjecten. Dit beeld van een actieve vijfde colonne bleek evenwel overdreven en veelal imaginair, niettegenstaande dat sommige personen het misschien hadden gewild.⁷⁷

Ondanks een vroege aanwezigheid van anti-Belgische subversieve groepen bleven ze een minderheid zodat we niet kunnen spreken van een echt acuut gevaar voor de Belgische overheid. De opmars van het VNV als partij was dit wel. Het autoritaire, xenofobe karakter, het dragen van uniformen, de (Duitsgezinde) ideologie, ... van het VNV waren goed uitgewerkt en de partij stond klaar om de macht in Vlaanderen over te nemen. Met de oprichting van de Militaire Organisatie (MO), naar analogie met de geheime Frontbeweging, werd wel een orgaan in het leven geroepen dat een potentieel gevaar betekende voor de Belgische staat. De leden, gemobiliseerde VNV-leden, legden een eed af waarin ze verklaarden te verzaken aan de Belgische wetten en bevelen, ook die van het leger.⁷⁸ De Militaire Organisatie kan aanzien worden als een vijfde colonne aangezien de Duitse Nazi-overheid contacten onderhield met de leidinggevenden.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 66

⁷⁵ Claes (K.), *De evolutie van private milities in België. Casestudy: De Vlaamse Militanten Orde*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2006, promotor: P. Ponsaers, p. 16

⁷⁶ De Jong (L.), *De Duitse vijfde colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Van Loghum Slaterus, Arnhem, 1953, p. 317

⁷⁷ *Ibid.*, p. 337

⁷⁸ De Wever (Br.), Militaire Organisatie, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 2058

1.4.3. *Het Vlaams-nationalisme en de reacties van de Belgische staat*

De verbeelde Vlaamse subnatie kwam dus meer en meer in aanvaring met de Belgische overheid waardoor men deze begon te ervaren als een acuut gevaar voor de Belgische staat en de openbare orde. De Vlaams-nationalisten, nog steeds een minderheid binnen de Vlaamse beweging, begonnen een toekomst te zien waarin er geen plaats was voor België.

Het subversieve karakter van het Vlaams-nationalisme was niet aan de ogen van de Belgische overheid ontsnapt. De groei van het VNV en zijn banden met het nationaalsocialisme, het niet uitsluiten van geweld, de minachting van de democratie en zelfs de oprichting van de Militaire Organisatie zorgden ervoor dat de overheid zich genoopt zag over te gaan tot actie. De Wet van 29 juli 1934 waarbij de private milities verboden werden is een duidelijke reactie op het Verdinaso. Het moet echter wel gezegd worden dat het Verdinaso niet overging tot de direct confrontatie en het anti-Belgicisme ook meer en meer verliet. Het uitvaardigen van de wet bleef evenwel een doekje voor het bloeden, het effect was zeer minimaal.⁷⁹

De Grammensactie is interessant omdat er hier wel overgegaan werd tot directe confrontatie, weliswaar met een heel andere bedoeling. Florimond 'Flor' Grammens verzette zich tegen de lakse naleving van de taalwetgeving in Brussel en de randgemeenten. Grammens overschilderde eentalige Franse straatnaamborden en werd hiervoor vervolgd en geïnterneerd. In 1939 kwam hij op als onafhankelijke op een VNV-lijst maar weigerde lid te worden van de partij, ook tijdens de oorlog. Met zijn actie, de overtreding van de Belgische taalwetten, wou hij de niet-naleving van de taalwetten aantonen en ijverde hij voor een aan- en toepassing ervan. Met zijn taalstrijd kwam Grammens deels in het vaarwater van het VNV, maar tot ergernis van de VNV-leiding wou hij niet met hen geaffilieerd worden.⁸⁰ De agitatie tussen Grammens en het VNV duurde voort tot op het punt dat het VNV Grammens probeerde te boycotten. Door het succes van Grammens bij de Vlaamse beweging en bij de Vlaams-nationalisten kon deze boycot echter niet worden volgehouden.

Van belang is de tegenstelling tussen Grammens en het VNV en de rol van justitie. Het VNV wilde de Belgische rechtsstaat samen met de geldende wetgeving opheffen t.v.v. een Vlaamse natie op autoritaire leest geschoeid. Grammens wilde met zijn acties echter een striktere naleving van de taalwetten bereiken en dus allesbehalve een opheffing van de Belgische (taal)wetgeving. Ondanks de duidelijke agitatie tussen Grammens en het Vlaams-nationalisme is het vreemd dat het Belgische establishment en justitie het verschil niet opmerkten tussen een persoon die streed voor de naleving van bestaande wetten en een staatsgevaarlijke organisatie als het VNV. Net zoals in de Eerste Wereldoorlog zorgden deze paniekerige reacties ervoor dat Vlaams-nationalistische radicalen gesterkt werden in hun ideeën. Zelfs goedbedoelde acties als de Grammensactie werden vervolgd wat voor een averechts effect zorgde. Na de bevrijding werd Grammens ondanks zijn parlementaire onschendbaarheid opgesloten en zat vier van zijn verkregen zes jaar in de gevangenis uit. In tussentijd was zijn huis ook al geplunderd.

Met Flor Grammens en zijn taalgrensacties beschikken we dus over een mooi voorbeeld hoe het Belgische establishment omging met confrontaties met de Vlaamse beweging. Ondanks dat

⁷⁹ Van Outrive (L.), Cartuyvels (Y.) & Ponsaers (P.), *Sire, ik ben ongerust: geschiedenis van de Belgische politie 1794-1991*, Uitgeverij Kritak, Leuven, 1992, p. 114

⁸⁰ De Wever (Br.), *Greep naar de macht ...*, p. 295

meerdere notabelen van de Vlaamse beweging zich bleven inzetten binnen de traditionele partijen en het Belgische systeem (o.a. Huysmans en Van Cauwelaert) werd de Vlaamse beweging door het Belgische establishment en de gerechtelijke diensten ervaren als een gevaarlijke kracht binnen België. De kleine maar desalniettemin zeer aanwezige groeperingen als het Verdinaso en het VNV droegen bij tot deze denkwijze.

1.4.4. Minder gekend: subversief Belgicistisch gevaar voor de openbare orde

Naast het opkomende extreemrechtse Vlaams-nationalisme was er tegelijkertijd ook een Belgicistische, anti-Vlaamse, anti-Duitse maar ook autoritaire beweging actief. Het Union des Fraternelles de l'Armée de Campagne (UFAC), minder gekend onder de Nederlandse naam Vereniging van de Verbroederings van het Veldleger, was sterk gekant tegen de gevestigde politieke en parlementaire waarden en voorzag een grotere rol voor de monarchie. Zelfs hoge politici zoals Defensie-minister Albert Devèze (1932-1936) steunden deze beweging.⁸¹

Naast het UFAC bestond ook het Légion Nationale (LN), een vooral Gentse en Luikse beweging met een 5000 tal leden. Eveneens Belgisch-nationalistisch, monarchistisch, anti-Duits en tegen de parlementaire waarden. Het LN had ook een meer paramilitair karakter en had leden zowel bij de Rijkswacht als in het leger.⁸²

De opmars van het Vlaams-nationalisme (bv. in 1936 een verdubbeling van het aantal Kamerzetels⁸³) zorgde ervoor dat het UFAC en de LN een versnelling hoger schakelden. Ook de militantenorganisaties van het VNV, REX en onderdelen van het Diets nationalisme werden als een gevaar gezien voor het Belgisch nationalisme. Er werden plannen gesmeed voor een mars op Brussel om de Belgische staat omver te werpen en het opkomende Vlaams-nationalisme in te dammen. Politieke tegenstellingen (vooral religieuze) bij de radicale Belgicisten en een verenigd nationaal kabinet-van Zeeland hebben deze mars echter doen floppen. Uiteindelijk daagde er maar 5000 man op en de infiltratie binnen het leger en de Rijkswacht bleek onvoldoende. Toch heeft het Belgisch parlementaire regime enkele weken aan een zijden draadje gehangen.⁸⁴ Een sterke regering-Van Zeeland bewees dat het een centrumrechtse koers kon varen waarin het communisme geen plaats had. Het leger en de Rijkswacht (in die tijd goed verweven) kregen voldoende garanties waardoor een alliantie tussen extreemrechtse politieke groepen en Belgicistische Rijkswachters en legerofficieren werd vrijdeld.

Het bestaan van subversieve Belgicistische groeperingen gedurende het interbellum is interessant omdat het aantoont dat niet alleen het Vlaams-nationalisme gevoelig was voor anti-parlementaire ideeën. Dit zal echter na de Tweede Wereldoorlog niet meer ten sprake komen.

⁸¹ De Bock (W.), Cappelle (J.), Dumont (S.) & e.a., *Extreem-rechts en de staat*, 1981, uitgeverij EPO, Berchem, p. 12

⁸² *Ibid.*, p. 16

⁸³ Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p.528

⁸⁴ *Ibid.*, p. 50

1.5. Wereldoorlog II: het Vlaams-nationalisme en de verregaande collaboratie

De breuk van de radicale Vlaamse beweging met de democratische en parlementaire idealen werd gefinaliseerd in de Tweede Wereldoorlog. In Vlaanderen was er gedurende de jaren 1940-1944 sprake van een grotere collaboratie met de bezetter dan tijdens de Eerste Wereldoorlog. De verrechtsing van het politieke klimaat in de jaren voor de oorlog en het electoraal succes van het VNV hadden het Vlaams-nationalisme een betrekkelijk grote aanhang gegeven, al kan er ook sprake zijn van opportunisme. Personen werden aangetrokken door het in handbereik zijn van politieke macht, een verlangen dat ze konden vervullen door zich aan te sluiten bij het VNV.

De Belgische staat had zich hier deels op voorbereid, men had lijsten aangelegd van mogelijke subversieve personen ('de vijfde colonne') en ging over tot arrestaties bij het begin van de oorlog. 'Subversief' werd ook heel ruim opgevat: zowel communisten, Duitse en Oostenrijkse Joden, oud-activisten, Vlaams-nationalisten en leden van Dinasogroepen enz. werden opgepakt.⁸⁵ Eén van de bekendste onder de arrestanten was Joris Van Severen, leider van het Verdinaso. Samen met 20 anderen werd hij geëxecuteerd door losgeslagen Franse troepen die de opdracht hadden een groep 'staatsgevaarlijke' Belgen te bewaken. Deze gebeurtenis staat bekend als 'het bloedbad van Abbeville'. Na de executie van Joris Van Severen op 20 mei 1940 te Abbeville (Frankrijk) was de rol van het Verdinaso al snel uitgespeeld.⁸⁶ Ook een groot deel van de top van de voornoemde subversieve Militaire Organisatie werd opgepakt.⁸⁷ Het aanleggen van die lijsten gebeurde op initiatief van de toenmalige minister van Justitie Paul-Emile Janson i.s.m. de staatsveiligheid en het Militair Gerechtshof (in de persoon van auditeur-generaal Ganshof van der Meersch). Het gehele justitiële en veiligheidsapparaat was dus de periode voorafgaand aan de oorlog betrokken bij het volgen van mogelijke gevaarlijke groepen en personen. Opmerkelijk is dat de arrestaties vooral plaatsvonden in de centrale en westelijke provincies van het land, gebieden waar er nog geen sprake was van een Duitse opmars. Deze verdeling zorgde er ook voor dat het Vlaamse landsgedeelte zwaarder werd getroffen dan Wallonië.⁸⁸

Het VNV hoopte dat het via samenwerking met de Duitse bezetter de plannen tot een onafhankelijk Vlaanderen kon verwezenlijken, al wist het eigenlijk niet wat de Duitse plannen inhielden. Het VNV gaf grote steun aan de bezetter door het nationaalsocialisme over te nemen en werd door de Duitsers ingeschakeld in het volledige administratieve apparaat. Ook werd het VNV gebruikt om manschappen te ronselen voor het Vlaamse SS Legioen. Ondanks deze verregaande collaboratie kreeg het VNV van De Clercq toch te maken met stevige concurrentie van DeVlag (Duits-Vlaams Arbeidsgemeenschap), die later opging in de Algemene Vlaamse SS.

Na de dood van De Clercq kwam de meer gematigde Elias aan het hoofd van het VNV. De collaboratie met de Duitse bezetter was toen ook niet meer zo vanzelfsprekend als ten tijde van De Clercq. Het werd duidelijk dat de anti-Belgische houding en de wens voor een soevereine Vlaamse staat niet pasten binnen de Duitse plannen, die een Belgische eenheid als favorabel begonnen te beschouwen.⁸⁹ Toch is de graad van collaboratie van het VNV opmerkelijk te noemen. Een deel van het Belgische bestuursapparaat kwam onder controle van het VNV waardoor de partij hierdoor, i.t.t.

⁸⁵ De Wever (Br.), *Greep naar de macht...*, p. 345

⁸⁶ Seberechts (F.), *Op.Cit.*, p. 270

⁸⁷ De Wever (Br.), *Militaire Organisatie...*, p. 2058

⁸⁸ Seberechts (F.), *Op.Cit.*, p. 271

⁸⁹ Vos (L.), *Op.Cit.*, p. 16

de vooroorlogse periode, staats- en bestuursfuncties verkreeg.⁹⁰ Het departement Justitie verkreeg het VNV evenwel niet.

In vergelijking met de Eerste Wereldoorlog is er met het VNV een duidelijke partijlijn en werking geweest die de collaboratie coördineerde. Het mislopen van het departement Justitie is een belangrijk gegeven omdat hierdoor de onafhankelijkheid van het gerecht gewaarborgd bleef. De kandidaat van de hogere magistratuur won het pleit waardoor de gerechtelijke benoemingen in handen bleven van de Belgische magistratuur.

Het VNV liet zich door deze verregaande collaboratie in met een uiterste vorm van landverraad, illegaliteit en incivisme. Hoewel het VNV geen massaorganisatie was heeft ze de Vlaamse beweging toch enorme schade toegebracht waarvan het decennia zou moeten van herstellen.

⁹⁰ De Wever (Br.), *Greep naar de macht...*, p. 425

1.6. De naoorlogse heropstart van het Vlaams-nationalisme

De dagen van de bevrijding en de korte periode erna werden gekenmerkt door een overwinningsroes en het wegzuiveren van 'incivieke' landgenoten. De straat eiste een spijkerharde vervolging van de collaborateurs, opgezweept door verzetsbewegingen die zichzelf zagen als hoeders van de herwonnen nationale Belgische staat. De regering in ballingschap had voorbereidingen getroffen en ging meteen over tot de uitbouw van een gerechtelijk vervolgingsapparaat. Politiek ontstond er ook meteen een breuklijn tussen links en rechts, linkse partijen pleitten voor een totale repressie terwijl de partijen in het rechtse politieke spectrum eerder een beleid voerden van gematigdheid. In totaal werden er nagenoeg 350.000 dossiers aangelegd en 1202 doodstraffen uitgesproken (242 daarvan werden effectief uitgevoerd).⁹¹ Het bevolkingsaantal in de gevangenissen schoot enorm de hoogte in en al snel (1946) ging men over tot het nemen van gratiemaatregelen om de gevangenispopulatie naar beneden te krijgen. Verscheidene gerechtelijke dossiers werden symbolen voor de Vlaamse beweging en voor sommigen een bewijs van het Belgicistische anti-Vlaams gerechtelijk systeem. Op de repressie en de rol van het (militair) gerecht zal ik in het derde hoofdstuk dieper in gaan.

Bij de eerste verkiezingen na de oorlog, op 17 februari 1946, was er geen spoor te bekennen van een Vlaams-nationale partij. Alles geassocieerd met de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme werd geweerd. De CVP/PSC werd de grootste partij met 42,5% en verkreeg hierdoor 92 zetels, waarvan er 69 zetels uit Vlaanderen kwamen.⁹² Dit zijn 17 Vlaamse zetels meer dan bij de vorige verkiezingen van 2 april 1939, het was dus duidelijk dat de CVP/PSC de Vlaams-nationale stem had kunnen overtuigen. De CVP/PSC zou echter niet overgaan tot een beleid dat meer gericht is op Vlaanderen. Het besef begon (opnieuw) te groeien dat een inschakeling van de Vlaamse beweging in een andere partij, hier de katholieke partij, niet de goede manier was om het onderwerp terug op de voorgrond te krijgen.

De veelbesproken repressie na de oorlog zorgde voor een moeilijke periode voor de Vlaamse beweging. Het taboe was de eerste jaren zo groot dat het voor een politieke heropleving wachten was tot de verkiezingen van 1949. Een groot deel van de Vlaamse beweging zou zich ook inschakelen in het hernieuwde Belgisch kader, juist vanwege de smet die lag op alles wat 'Vlaams' was.⁹³ Deze evolutie zorgde ervoor dat culturele zuilenorganisaties als het Davidsfonds terug op de voorgrond traden. Het naoorlogs Vlaams-nationalisme had het dus zeer moeilijk, maar was niet dood.⁹⁴ Echt naar buiten komen kon men niet, maar in stedelijke milieus zoals Antwerpen slaagden 'zwarten' er toch in om zich te verenigen in sociaal-culturele groepen. Magazines als 't Pallieterke' en 'De Rommelpot' verschenen al kort na de bevrijding om de Vlaamse zaak te bepleiten. Toch was de situatie moeilijk, de organisatorische basis was volledig lamgelegd en de eerste pogingen tot heropleving ('herrijzenis') kregen te maken met veel tegenstand. Zo was er in 1947 zelfs een bomaanslag op het redactiesecretariaat van De Rommelpot.⁹⁵ Uiteindelijk heeft de donkere periode

⁹¹ Witte (E.) & Craeybecks (J.), *op.cit.*, p. 256

⁹² Van Der Elst (F.), *20 jaar Volksunie (1954-1974): een beknopt overzicht van de woorden, de stichting en de geschiedenis van de Vlaams-Nationale partij*, Brussel, Volksunie, 1975, p. 64

⁹³ De Wever (Ba.), *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek...*, p. 38

⁹⁴ *Ibid.*, p. 40

⁹⁵ De Wever (Ba.), *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede wereldoorlog...*, p. 3

voor het Vlaams-nationalisme, de 'catacombenperiode' zoals Nederlandse politieke wetenschapper Cas Mudde het omschrijft, maar vijf jaar geduurd.⁹⁶

1.6.1. *Significante gebeurtenissen voor de Vlaamse beweging*

Ondanks het taboe op de Vlaamse beweging hebben enkele gebeurtenissen het gedachtegoed en de beweging steeds levendig gehouden. De Koningskwestie, Leuven Vlaams en enkele gerechtelijke dossiers zorgden ervoor dat de Vlaamse problematiek en haar mythes over België terug op de voorgrond kwamen te staan. De Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme maakten hiervan gebruik om uit hun catacomben te komen.

- De dynamitering van de IJzertoren

De IJzertoren in Kaaskerke, Diksmuide, is al vanaf zijn ontstaan eind jaren '20 een belangrijk symbool voor de Vlaamse beweging. De toren was een eerbetoon aan de gesneuvelde Vlaamse soldaten van de Eerste Wereldoorlog en had met 'nooit meer oorlog' een pacifistische instelling. Op de site van de toren bevinden zich de typische heldenhuldegroeven voor de gesneuvelde soldaten die de Vlaamse beweging zich toegeëigend heeft (o.a. de gebroeders Van Raemdonck). De evolutie van het Vlaams-nationalisme tijdens het interbellum is ook merkbaar op de manifestaties in en rond de IJzertoren. Zo trok één van de sprekers tijdens de laatste vooroorlogse bedevaart in 1939 de loyaliteit van de Vlamingen t.o.v. België bij een mogelijke inval in twijfel.⁹⁷

Het voortzetten van de bedevaarten tijdens de oorlog gaf de IJzertoren in zijn geheel een collaborerend kantje: de verbroedering met Duitse officieren, het brengen van de Hitlergroet, Vlamingen in Duitse uniformen (SS-Vlaanderen, Zwarte Brigade, Oostfronters, enz.).⁹⁸ Hoewel deze bedevaarten werden weggemoffeld door ze niet op te nemen in de officiële tellingen lag er een smet op de site. De toren die voorheen een pacifistische inslag had gecombineerd met het herdenken van de Vlaamse frontsoldaten was nu een symbool geworden van het Vlaams-nationalisme en de collaboratie. De IJzertoren werd de zogenaamde 'stenen inciviek' en het toonbeeld van het gevaar dat het Vlaams-nationalisme vormde voor de Belgische staat.

Een eerste aanslag op de IJzertoren op 16 juni 1945 had enkel maar wat oppervlakkige schade tot gevolg. De tweede aanslag in de nacht van 15 op 16 maart 1946 zorgde er echter voor dat de originele toren volledig werd verwoest. Deze verwoesting zorgde er echter voor dat de nieuwe toren nog een sterkere band kreeg met de 'zwarten' uit de Tweede Wereldoorlog.⁹⁹ In tegenstelling tot de eerste aanslag werd er voor de tweede aanslag wel overgegaan tot een gerechtelijk onderzoek. Dit onderzoek draaide echter op niets uit. De verdachten werden in 1951 buiten vervolging gesteld en het volledige onderzoek werd in 1954 geheel afgesloten.¹⁰⁰ Onderzoeksjournalist Willy Moons heeft

⁹⁶ *Ibid.*, p.5

⁹⁷ Lisarde (W.), *Omdat ik Vlaming ben: een biografie van Frans Daels*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2011, promotor: K. Aerts, p. 62

⁹⁸ Van Louwe (C.) & Verstraete (P.-J.), *De Oorlogsbedevaarten. Kroniek van de 'vergeten IJzerbedevaarten 1940-1944'*, In: <<http://users.skynet.be/sb176943/AndriesVandenAbee/AVDA398.htm>>, geraadpleegd op 28.12.2013

⁹⁹ De Wever (Br.), Cultus van de dode helden. Gedenktekens voor Vlaamse collaborateurs uit de Tweede Wereldoorlog, In: Seberechts (F.) (red.), *Duurzamer dan graniet: over monumenten en Vlaamse beweging*, Tielt, Lannoo, 2003, p. 116

¹⁰⁰ Moons (W.), *Het taboe van Vlaanderen, veertig jaar na de aanslag*, Antwerpen, Standaard, 1986, p. 155

in zijn boek *Het Taboe van Vlaanderen: 40 jaar na de aanslag* een poging gedaan om te achterhalen wie de personen waren achter de aanslag. Een interessant werk, maar jammer genoeg niet altijd even neutraal.

Dat het dossier nog actueel is binnen de Vlaamse beweging bewijzen enkele recente politieke initiatieven. Op 17 december 2002 werd door Vlaams Blok-senator Yves Buysse een voorstel ingediend om over te gaan tot de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie, belast met een onderzoek naar de dynamitering van de IJzertoren en naar de wijze waarop het gerechtelijk onderzoek werd gevoerd.¹⁰¹ De vraag tot oprichting van deze commissie werd in 2006¹⁰² en 2008¹⁰³ herhaald (in naam van Vlaams Belang) maar bleef tot op heden zonder gevolg. De vraag tot de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie kwam er ook in de Kamer, ingediend door Vlaams Belang-Kamerleden Koen Bultinck en Bart Laeremans op 30 juni 2006.¹⁰⁴ Ook dit voorstel draaide op niets uit.

Ondanks mythes van politieke inmenging en onwil is er toch bewijs te vinden dat wijst op een actief beleid vanuit het ministerie van Justitie. Zo belastte minister Moyersoen twee hoge magistraten in 1950 om een klacht tegen de verantwoordelijke procureur-generaal van het Hof van Beroep te Gent te onderzoeken.¹⁰⁵ Zijn opvolger minister Pholien schorste diezelfde procureur-generaal in 1952 zelfs voor één maand. Tot op heden is deze schorsing de enige 'straf' die in deze zaak werd uitgesproken.¹⁰⁶

De dynamitering van de IJzertoren heeft op deze manier sporen nagelaten tussen België en de Vlaamse beweging. Voor de Vlaams-nationalisten werd moedwillig niets ondernomen om de daders te vinden en het was voor hen wederom een bewijs dat België geen staat was die er voor iedereen was. Het was wederom een aanvulling aan de eerder vermelde funderingsmythe van Bruno De Wever.

- De Koningskwestie: een naoorlogse verdeelde natie

Over de Koningskwestie is al veel gezegd en geschreven. Een korte beschrijving van de feiten is hier nuttig. Koning Leopold III was door zijn beleid en daden tijdens de bezetting een communautaire splijtzwam geworden. Politiek gezien was er een duidelijke tweespalt tussen de katholieken en de socialisten. Leopold III (residerend in het buitenland tijdens de crisis) en de CVP/PSC drongen aan op een volksraadpleging, tussentijds werd de functie van staatshoofd waargenomen door Prins-Regent Karel. Een tijdelijke wapenstilstand van de gemoederen in 1947 in de BSP-CVP-regering van Spaak

¹⁰¹ Belgische Senaat, 2-1400/1, In:

<<http://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdf&MIcolObj=pdf&MInamObj=pdfid&MItypeObj=application/pdf&MIvalObj=33578445>>

¹⁰² Belgische Senaat, 3-1678/1, In:

<<http://www.senaat.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=3&NR=1678&VOLGNR=1&LANG=nl>>

¹⁰³ Belgische Senaat, 4-990/1, In

<<http://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdf&MIcolObj=pdf&MInamObj=pdfid&MItypeObj=application/pdf&MIvalObj=67110394>>

¹⁰⁴ Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2592/001, In:

<<http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/51/2592/51K2592001.pdf>>

¹⁰⁵ Moons (W.), *Op.Cit.*, p. 146-156

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 152

was van korte duur want in 1949 kon de CVP/PSC vanwege verkiezingsresultaten haar eis tot een volksraadpleging tot uitvoer brengen. Dit vermaarde referendum gaf een enorme discrepantie weer tussen Vlaanderen (72% voor de terugkeer van de koning) en Wallonië/Brussel (42%/48% voor de terugkeer). De totale uitslag gaf een kleine meerderheid aan voor de terugkeer van de vorst (57%). Stakingen en protesten braken uit in het Franstalige landsgedeelte tot er zelfs dodelijke slachtoffers vielen in Grace-Berleur.

De homogeen-katholieke regering-Duvieusart zag zich genoodzaakt om de eis tot de onvoorwaardelijke terugkeer van de vorst te laten vallen en uiteindelijk deed Leopold III afstand van de troon t.v.v. Boudewijn. Het grootste slachtoffer van deze uitkomst was de CVP/PSC met een interne malaise en verdere communautaire spanningen tussen de Vlaamse en Franstalige vleugels binnenin de partij tot gevolg.

Toch is de uitkomst van de Koningskwestie, de troonsbestijging van Boudewijn, wederom koren op de molen geweest voor de anti-Belgische Vlaamsgezinden. Hoewel dat Vlaanderen met een ruime meerderheid voor de terugkeer van Leopold III stemde, werd hun wens gefnuikt t.v.v. nationale rust. Deze keuze werd dan ook door Vlaanderen gepercipieerd als een keuze voor de Franstalige wens, waar een meerderheid tegen de terugkeer van de koning had gestemd.

- Gerechtelijke symbooldossiers: Laplasse en Vindevogel

Op 8 september 1944 staan Canadese troepen op een steenworp van Oostduinkerke waar verzetslieden zich hadden verschanst in een schooltje. In hun midden waren enkele gevangengenomen Duitse soldaten en de Duitsgezinde Vlaming Frederik 'Fred' Laplasse. De Duitse eenheden voerden echter een aanval uit op de school waarbij zeven verzetslieden omkwamen. In de daaropvolgende nacht bevrijdden de Canadese troepen het dorp waarop de overlevende verzetslieden overgingen tot het zoeken van een schuldige voor het bloedbad van de vorige nacht. De moeder van Fred Laplasse, Irma, werd verdachte nummer één aangezien ze even voor de aanval op de school een gesprek zou hebben gevoerd met een Duitse soldaat. Irma Laplasse werd samen met haar dochter opgepakt door de weerstand en overgeleverd aan spot en geweld in de straten van Oostduinkerke.

Niettegenstaande dat de misdaad in haar schoenen werd geschoven, heeft zij nooit het verband tussen het gesprek met de soldaat (de 'verklikking') en de aanval op de school toegegeven. Na haar verblijf in Oostduinkerke werd ze overgebracht naar Veurne om uiteindelijk in de gevangenis van Brugge aan te komen, waar ook haar man en zoon verbleven. Op 21 december 1944 werd ze door de Krijgsraad te Brugge ter dood veroordeeld op grond van verklikking en verraad. De doodstraf werd bevestigd door het Krijgshof te Gent op 10 februari 1945. Een genadeverzoek van haar advocaat aan de Prins-regent werd, op advies van de toenmalige minister van Justitie De Bus de Warnaffe, afgewezen. Op 30 mei 1945 werd Irma Laplasse gefusilleerd op de binnenplaats van de gevangenis van Brugge.

In de jaren nadien groeide de verontwaardiging waardoor Irma Laplasse een symbool werd voor de Vlaamse beweging.¹⁰⁷ Een symbool omdat de executie van een vrouw zeldzaam was, maar vooral omdat de hele zaak moest aantonen dat de repressie en de rechtspraak ongenadig hard waren

¹⁰⁷ Aerts (K.), *De Bestrafing van de collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog: beeldvorming en onderzoek*, In: http://www.cegesoma.be/docs/media/cht/beg/cht_21/003_Aerts.pdf, p. 64

geweest voor alles wat met de Vlaamse beweging te maken had.¹⁰⁸ In de jaren nadien bleken het IJzerbedevaartcomité en de historicus Karel Van Isacker drijvende krachten voor haar rehabilitatie.

De periode vlak na haar veroordeling was het relatief stil gebleven rond de Zaak-Irma Laplasse tot in 1949 haar 'dagboek' werd gepubliceerd. Uit dit dagboek blijkt dat Laplasse met vertrouwen de rechtszaak aanging, ze had niks te verbergen en ze was naar eigen inzien niet schuldig aan de aanklacht van 'Kwaadwillige verklikking met de dood tot gevolg van zeven onschuldige personen'.¹⁰⁹ Nadien volgden nog andere publicaties maar het was de IJzerwake in 1970, waar de dochter van Laplasse de mis voordroeg en het heruitbrengen van het dagboek door historicus Karel Van Isacker die de veroordeling terug onder de aandacht bracht. Van Isacker weerlegt in zijn boek de getuigenis van een kroongetuige waardoor de veroordeling op losse schroeven kwam te staan.

Door de toenemende druk werd de rechtszaak terug geopend maar het bleef vooral aanslepen. In 1994 vroeg minister van Justitie Melchior Wathelet aan het Hof van Cassatie een herziening van de rechtszaak.¹¹⁰ Uiteindelijk werd Irma Laplasse veroordeeld tot levenslange hechtenis en het vervallen van haar burgerrechten. De doodstraf werd opgeheven. De rechtbank hield rekening met haar moederinstinct om de veiligheid van haar zoon te verzekeren. Toch draagt ze volgens het Hof van Cassatie de volle verantwoordelijkheid voor haar daden en dus voor de dood van de zeven verzetslieden. Er was dus geen sprake van het verkrijgen van amnestie; Vlaamsgezinde kwatongen weten dit aan een angst dat er met een vrijspraak een hele resem aan rechtszaken op de helling zouden komen te staan.

Leo Vindevogel, een Vlaamsgezinde oud-strijder van Wereldoorlog I (maar geen lid van de Frontbeweging), werd de enigste Belgische volksvertegenwoordiger die na de bevrijding werd gefusilleerd. Deze rechtszaak werd net als Irma Laplasse een begrip binnen het naoorlogs Vlaams-nationalisme. Vindevogel, die burgemeester van Ronse was van 1941 tot 1944, werd zowel tijdens als direct na de oorlog verdacht van collaboratie met de Duitse vijand. Dat zijn zoon aan het oostfront meevocht met de Waffen-SS en zijn persorgaan nationaalsocialistische artikelen publiceerde droeg bij aan deze verdenkingen. Na de bevrijding werd hij veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf, die in beroep werd omgezet naar de doodstraf. Voor zijn aanhangers was het duidelijk: hij was het slachtoffer van het inderhaast opgerichte gerechtelijk systeem dat bovendien zeer streng oordeelde over flaminganten, juist omdat ze Vlaamsgezind waren.

Recent is er een nieuw boek verschenen over de persoon Vindevogel en diens rechtszaak, *Leo Vindevogel, biografie* van Pieter Jan Verstraete. Hierin gaat de auteur dieper in op de rechtszaak en de mogelijke dwalingen. De persoon Vindevogel wordt hierin niet goed gepraat, zijn Duitse sympathieën en interesse in Adolf Hitler staan buiten kijf. Desondanks is hij het slachtoffer geworden van een rechtssysteem dat niet gelijk was voor iedereen, aldus de auteur. Het vonnis was onderhevig aan de naoorlogse chaos, publieke opinie en in snel tempo opgeleid personeel. De rechtsstaat heeft gefaald en sommigen hebben daar een dure prijs voor moeten betalen.

¹⁰⁸ Pylyser (J-M.), *Bevrijding van Oostduinkerke 8 september 1944: executie zonder vonnis. Nieuwe getuige onthult: Irma Laplasse was in de batterij*, Middelkerke, Trends, 1995, p. 1

¹⁰⁹ *De Zaak-Irma Laplasse*, 1995, Telefacts, In: <<http://www.youtube.com/watch?v=0ndMjLaUrXo>>, geraadpleegd op 22.07.2014

¹¹⁰ Koele (T.) 'Ook zwart verleden verdeelt de Belgen', In: *Trouw*, 03.09.1994, <<http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2678893/1994/09/03/Ook-zwart-verleden-verdeelt-de-Belgen.dhtml>>, geraadpleegd op 22.07.2014

Zowel de Zaak-Irma Laplasse als de Zaak-Vindevogel passen perfect in de perceptie van het Vlaams-nationalisme (en in mindere mate in die van de Vlaamse beweging) op het Belgicistisch anti-Vlaamse gerechtelijke systeem waarin de goedbedoelende kleine Vlaming wordt gestraft door de Belgische Staat.

- Jaren '60: Marsen op Brussel en Leuven Vlaams

Het statuut van Brussel in België is steeds een heikel punt geweest. Ondanks haar officiële tweetalig statuut is de stad in de praktijk vooral een Franstalige stad. De stad is een metropool en heeft dus ook invloed op de gebieden rondom haar; de urbane uitbreiding van Brussel zorgde voor een verdere verfransing van de gebieden rond de stad, en – hiermee gepaard gaand – een groeiende spanning. De verdere verfransing van de gemeenten rondom Brussel gaf de Franstalige inwoners meer en meer rechten inzake onderwijs en administratie waardoor de taalstrijd, een oud Belgisch zeer, in de jaren '60 op een culminatiepunt kwam te staan.

Interessant voor deze scriptie is de afhandeling van de repressie in Brussel. Het flamingantisme werd een enorm taboe, net zoals het activisme na Wereldoorlog I, en werd meteen geassocieerd met fascistische en autoritaire stromingen. Het is pas in de jaren '60 dat de Vlaamse minderheid er weer in slaagde geaccepteerd te geraken en hun eisen op de voorgrond te plaatsen.¹¹¹ Terwijl er in Vlaanderen en Wallonië meer en meer werd nagedacht over de federalisering van de nationale unitaire staat, ging de Francofone meerderheid in Brussel de wens ontwikkelen voor een autonoom Brussels gewest.¹¹² Dit Brussel zagen ze ook groter dan het originele gebied en het is net met dit verlangen dat ze in aanvaring komen met de Vlaamse beweging.

De jaren '60 waren voor de Vlaamse beweging dan ook vooral een periode van strijd rond en voor Brussel. Via het Vlaams Aktiecomité voor Brussel en de Taalgrens (VABT) als koepelorgaan ging men over tot de oprichting van twee indrukwekkende marsen op Brussel en acties tegen de talentellingen. Het VABT wou onder meer de grens van Brussel vastleggen, de tweetaligheid van de hoofdstad verzekeren en de verdere verfransing van Brussel en Vlaanderen tegengaan. De eerste mars op Brussel op 22 oktober 1961 was een groot succes en bracht de strijd om Brussel op het politieke voorplan. Het VABT slaagde in haar opzet want de talentellingen werden afgeschaft. De streek Komen-Moeskroen werd overgeheveld naar Henegouwen en de Voerstreek (zes gemeenten) werd nu onderdeel van de provincie Limburg. Ook de eisen voor Brussel werden grotendeels ingewilligd, het gebied werd volledig tweetalig en de grens werd vastgelegd bij wet. Heftige reacties in Brussel en Wallonië bleven niet lang uit en Voeren werd op haar beurt een symbool voor de Waalse beweging. Franstalige inwoners van zes Vlaamse gemeenten rondom Brussel verkregen wel faciliteiten om, na aanvraag, het contact met de overheid in het Frans te voeren. De overheveling van de taalgebieden is echter ook belangrijk voor het Waals front, traditioneel een hecht blok. Doorheen deze discussie kwam er echter een breuk tussen Luik en Henegouwen in het Waals front; deze laatste zag de overgang wel zitten, Luik niet.¹¹³

Naast de strijd om de taalgrens was er ook een zware polemiek in de universitaire wereld in Leuven. De Franstalige universiteit plande uitbreidingen in Vlaams-Brabant en er ontstond een vrees in

¹¹¹ Witte (E.) & Craeybecks (J.), *Op.Cit.*, p. 420

¹¹² De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 75

¹¹³ Necker (J.), 'Hertoginnedal 1963', In: *Nederlandia*, jaargang 117, nummer 4, 2013, p.22

Vlaamsgezinde middens dat dit een voorbode was voor verdere verfransing van Vlaanderen. De uitbreiding was nochtans ingezet vanwege de verwachte explosie van het aantal studenten.¹¹⁴ Het probleem rondom 'Leuven-Vlaams' begon in 1966 en sleepte aan tot 1968, wanneer de splitsing van de universiteit en de bouw van een Franstalige universiteit in de volledig nieuw aangelegde stad Louvain-la-Neuve een einde maakte aan de kwestie.

In de talrijke acties (bezettingen van lokalen, protesten in Leuven) sprong de Meredith-mars er bovenuit. Deze mars op 4 tot 9 oktober 1966 van Oostende tot Leuven was geïnspireerd op de burgerrechtenbewegingen in Amerika en had als voornaamste eis een vervlaamsing en democratisering van de universiteit.

Beide strijdpunten (Brussel en Leuven) bleken de voorbode voor de regionalisering van de nationale partijen, wat een ware hervorkaveling van het politieke landschap tot gevolg gaf. De Volksunie bleek de grote overwinnaar, want ze zou kort nadien toetreden tot de nationale regering. De grondwetherziening in de jaren '70 bleek het nekschot voor de unitaire partijen, de inschrijving van de pariteit tussen Nederlandstaligen en Franstaligen in de ministerraad en de oprichting van de cultuurraden bleken de doodgravers voor de nationaal georganiseerde partijen in België.

Besluit: koren op de molen

De zo aangevoelde eenzijdige repressie en bovenstaande gebeurtenissen gaven het Vlaams-nationalisme en haar anti-Belgische gedachten weer brandstof om uit de naoorlogse schaduw te treden en te strijden tegen het Belgische establishment. Ondanks de Vlaams-nationalistische vermoedens en mythetvorming is de keuze van de regering om de rust te bewaren in België en een volksoptand te vermijden begrijpelijk geweest i.f.v. de openbare orde. Ook is gebleken dat het mobiliseren van de (Vlaamse) kiezers rondom de Koningskwestie ook andere politieke motieven had. De CVP/PSC wilde terug naar een homogene katholieke regering en probeerde de eenheid in de eigen partij veilig te stellen. De Vlaamse kiezer werd dus m.a.w. niet genegeerd maar kwam terecht in een confrontatie tussen linkse en rechtse gevestigde politieke machten.¹¹⁵

Met de marsen op Brussel en Leuven kwam het communautaire conflict wel weer middenin de spotlights van zowel de media als de gewone burger. Samen met de Koningskwestie werd de legitimiteit van het Belgische bestel bevraagd of werd er op zijn minst over nagedacht. Het gaf mogelijkheden aan een hernieuwd Vlaams-nationalisme, een modern, fris en gematigd nieuw Vlaams-nationalisme. De aanloop naar partijvorming was woelig en zou zijn culminatiepunt kennen met de oprichting van de Volksunie.

1.6.2. Rechts-radical Vlaams-nationale groeperingen tot de jaren '70: een leven in het marginale

Lode Wils schreef al dat de harde repressie en de bijgevolg verder onderbouwde mythe ervoor zorgden dat Vlaamse radicalen zich konden integreren in een heroplevende Vlaamse beweging.¹¹⁶ De Oostfronters en hun collaborerende makkers hadden in radicale kringen een heldenstatus, een status

¹¹⁴ Mispion (F.), *De Vlaamse ontvoogding na Wereldoorlog II*, In: <<http://www.politics.be/duiding/322/>>, geraadpleegd op 20.04.2013

¹¹⁵ Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p. 273

¹¹⁶ Wils (L.), *Van Clovis tot Happart. De Lange weg van de naties in de Lage Landen*, Leuven, 1992, p. 229

die ze door de herintegratie ook deels kregen binnen de ruimere Vlaamse beweging. De 'zwarten' hadden gestreden en geleden voor de Vlaamse kwestie, hun misdadige acties werd bewust vergeten, verbloemd ('iedereen maakt fouten') of geïdealiseerd.

De bekendste onder deze verenigingen waren Broederband, Sint-Maartensfonds, Vlaams-Nationaal Jeugdverbond, Nationalistische Studentenvereniging, Pater Braunfonds, Vlaams Militanten Orde, enz. Een analyse van deze verenigingen en de relatie met het Openbaar Ministerie volgt in het tweede deel van deze scriptie.

Maar wat al deze verenigingen gemeen hadden en sommige ook nog hebben is dat ze een sociaal vangnet creëerden en soms rechtstreekse steun verleenden aan de vergoelijkte zwarte flamingant. Ze hielden het rechts-radicaal Vlaams-nationalisme levendig en ze onderhielden contacten met buiten- en binnenland. Via deze verenigingen konden sommige verguisde personen hun invloed blijven uitoefenen op meer gematigde groepen zoals de Vlaamse Volksbeweging of op een democratische partij zoals de Volksunie. Hoewel de Volksunie zich een imago van een democratische en open partij wou aanmeten, onderhield ze een rechts-radicale traditie binnen het Vlaams-nationalisme in stand. De solidariteit voor de 'zwarte' flamingant en de niet aflatende eis tot amnestie bleef de band tussen de VU en het vooroorlogs en collaborerend Vlaams-nationalisme levendig houden.¹¹⁷

¹¹⁷ Vos (L.), *De rechts-radicale traditie in het Vlaams-nationalisme*, WT, LII, 3, 1993, p. 148

1.7. 1954 – 1971: Partijpolitieke heropleving van het Vlaams-nationalisme

De eerste jaren na de oorlog was het de CVP/PSC die ronselde naar Vlaams-nationalistische stemmen. De katholieke partij koos voor deze tactiek omdat men geen absolute meerderheid kon bereiken zonder de Vlaamse stemmen.¹¹⁸ Deze tactiek staat bekend als de verruimingstactiek. Personen met een 'zwart' verleden zoals Hendrik Borginon (Frontbeweging, Frontpartij en VNV), Albert D'Haese (Frontpartij en VNV) en Paul Persyn (Verdinaso) steunden deze tactiek. Dit was echter niet alleen maar uit partijpolitieke overwegingen, zowel de katholieke partij als de katholieke zuil waren in de oorlog overgegaan tot verregaande accommodatiepolitiek met de bezetter. Uiteindelijk kregen drie 'zwarten' een parlementair mandaat: Jozef Custers, Victor Leemans en Emiel De Winter. Ondanks de inspanningen van de CVP ontstonden er toch scheurlijsten in het Vlaamse politieke landschap. Een Volksunie werd opgericht door oud-Verdinasoleden (onder andere Herman Todts) en is een beweging die niet mag verward worden met de grote Volksunie vanaf de jaren '50. Deze groep kwam vanaf zijn ontstaan in moeilijkheden en steunde de CVP.¹¹⁹ Naast deze groep ontstond op 12 maart 1949 de Vlaamse Concentratie, bestaande uit Vlaams-nationalisten van divers pluimage. Het voornaamste programmapunt van deze vooral Antwerpse aangelegenheid entte zich op het repressie-vraagstuk, waardoor ze zich niet echt kon onderscheiden van de CVP.¹²⁰

De verkiezingen van 16 juni 1949 waren dan ook geen succes voor de Vlaams-nationalisten die zich niet onder de vleugel van de CVP bevonden. De Vlaamse Concentratie behaalde samen met bevriende lijsten amper 103789 stemmen en geen enkele verkozenen.¹²¹ De Vlaamse Concentratie viel vervolgens uiteen en werd een kleine ideologische groep rond voorzitter Alex Donckerwolcke.¹²² Donckerwolcke schreef een provinciaal federalisme voor onder een Groot-Nederlandse koepel en verloor dan ook voeling met de meerderheid van de Vlaamse beweging. Nadien behaalde de Vlaamse Concentratie wel nog twee verkozenen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1952 en had onderhandelingen lopen met het kartel Christelijke Vlaamse Volksunie. Deze onderhandelingen draaiden echter op niets uit en de Vlaamse Concentratie verdween volledig.

De oprichting van die Vlaamse Concentratie is desondanks toch belangrijk te noemen omdat het de eerste poging was om het Vlaams gedachtegoed terug aanvaardbaar te maken in het Belgische maatschappelijke en politieke bestel. Volgens Frans van der Elst werd het de Vlaamse beweging langs alle kanten moeilijk gemaakt: "*alles was tegen ons. [...] alle machten in de Staat waren tegen ons. Zij zouden ons met alle middelen bestrijden.*".¹²³ Na de Vlaamse Concentratie was het wachten tot het ontstaan van de Christelijke Vlaamse Volksunie in 1954 vooraleer er weer een politieke vertegenwoordiging was voor de Vlaamse zaak. In datzelfde jaar haalde deze formatie één verkozen volksvertegenwoordiger met Herman Wagemans. Toch viel ook deze partij snel na de verkiezingen uit elkaar.

¹¹⁸ 'Het verbrande electoraat: Vlaams-Nationalistische partijpolitiek in 1949', In: *ADV-N-mededelingen*, 41, III, 2013, Gent, New Goff, p. 10

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Moyaert (N.), *De voorgeschiedenis van het Vlaams Blok in de Volksunie*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), KU Leuven, 1986, promotor: W. Dewachter, p.10

¹²¹ *Ibid.*, p. 11

¹²² Wittock (F.). *De Vlaamse Concentratie 1949-1954: Eerst aanzet tot partijpolitiek: Vlaams nationalisme na W.O. II*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 1989, promotor: H. Balthazar, p. 33

¹²³ Van Der Elst (F.), *Op.Cit.*, p. 22

Het moge duidelijk zijn, de eerste jaren na de oorlog was de politieke vertegenwoordiging van de Vlaamse beweging zeer fragiel. Organisatorisch was het enorm moeilijk om een breed draagvlak te creëren en vele verwoede pogingen waren een kort leven beschoren. Ook de opgestelde teksten en programma's waren zeer zwak. Naast de voornaamste eis, amnestie, verschilden ze vaak niet erg met de eisen van de CVP/PSC, die ook hielden aan de Vlaamsgezinde stem. De staatkundige visie van de naoorlogse Vlaams-nationalisten had een federale inslag, met het oog op een Vlaamse onafhankelijke staat. Naargelang de strekking van het Vlaams-nationalisme waren er ook die een toekomst zagen van deze autonome Vlaamse staat samen met Nederland in de verenigde Nederlandse staat Dietsland.

De instelling van het politieke Vlaams-nationalisme bleef dus anti-Belgisch en zou dus een potentieel gevaar kunnen betekenen voor de Belgische overheid, zeker gezien de collaboratie-ervaringen tijdens de oorlog. Het is dit potentieel gevaar dat het centraal onderwerp is van deze scriptie.

Het is met de oprichting van de Volksunie in 1954 dat er een krachtige en levensvatbare formatie opstond die de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme op lange termijn zou vertegenwoordigen met sterke personen als Frans Van Der Elst, Walter Couvreur, Herman Wagemans, Wim Jorissen en Rudi van der Paal. De partij kende haar electorale hoogtepunt in 1971 toen ze bijna 19% van de stemmen haalde en nadien toetrad tot de nationale regeringen in de jaren '70.

1.7.1. De Volksunie: politiek Vlaams-nationalisme

Delegaties van het Vlaams Comité voor Federalisme, de Vlaamse Concentratie, de Vlaamse Volksbeweging en delen van het Algemeen Christelijk Middenstandsverbond en de Boerenbond kwamen tot de conclusie dat het tijd was om een partij op te richten die verder ging dan de amnestie-eis en ook een duidelijke federalistisch programma naar voren bracht.¹²⁴ Dit kartel werd de Christelijke Vlaamse Volksunie gedoopt maar verviel ook al snel door interne twisten. Professor Walter Couvreur van het Vlaams Comité voor Federalisme gaf echter niet op en begon nieuwe gesprekken met de belangrijkste personen van de Christelijke Vlaamse Volksunie (CVV). Deze gesprekken leidden uiteindelijk tot de stichting van 'de Volksunie' in 1954.

De stichters van de Volksunie deden niet geheimzinnig over hun toekomstvisie. De Volksunie was een Vlaams-nationale partij en richtte zich exclusief op de Vlaamse kiezers. De partij was de voorhoede voor het verwezenlijken van de Vlaamse eisen en had de bevordering van het Vlaamse volksbelang voor ogen.¹²⁵ Toch waren de beginjaren verre van ideaal. De alom bekende smaad van de collaboratie, de gevolgen van de epuratie en repressie en daar bovenop financiële problemen zorgden voor een moeilijke beginperiode.

Naast bovengenoemde moeilijkheden was het politiek klimaat ook niet ideaal om zich als partij te laten opmerken. De eenmansfractie Hendrik Wagemans (1954-1958) was zwak en de resultaten van de verkiezingen van 1958 waren zelfs slechter dan die van 1954, toen men opkwam met de CVV-coalitie. Dit kwam vooral door de Tweede Schoolstrijd die tijdens de jaren 1954-1958 zijn hoogtepunt kende. Frans Van der Elst, die in 1955 het voorzitterschap van de VU overnam van de zwakke eerste voorzitter Walter Couvreur, was na de verkiezingen van 1958 de enige vertegenwoordiger van de

¹²⁴ De Wever (Ba.), *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede wereldoorlog...*, p. 8

¹²⁵ Van Der Elst (F.), *Op.Cit.*, p. 31

jonge VU in het parlement. Voor Frans Van der Elst was de opdracht dan ook duidelijk: de VU moest een sterke drukkingspartij worden, met het vizier vooral gericht op de CVP/PSC, om de Vlaamse belangen in de spotlight te houden.¹²⁶ Uit de literatuur, waaronder ook die van Frans Van der Elst, blijkt dan ook dat de Volksunie de eerste acht jaar politiek en parlementair zeer weinig te betekenen had. De aandacht gevestigd houden op de Vlaamse zaak was het enige waarin de Volksunie zich kon onderscheiden. De Volksunie begaf zich echter wel niet buiten het wettelijke. Het idee bleef federaal: opkomen voor een verbeterd statuut van Vlaanderen binnen een Belgische staat.

Uit het onderzoek van Bart De Wever kwam een interessante analyse naar voren over het ideologische profiel van de Volksunie-pioniers. 36,8% van hen waren lid geweest van een nationalistische jeugdbeweging, een andere 34,2% lid van een katholieke jeugdbeweging. Veel belangrijker echter was de invloed van de repressie op de VU-leden. 73,7% was geraakt door de repressie; 29% hiervan onrechtstreeks (familielid) en maar liefst 44,7% van de pioniers was persoonlijk aangepakt door de repressie. Een deel van hen kwam ook uit echte collaboratiefamilies nadat niet enkel zichzelf maar ook één of meerdere familieleden werden aangepakt. In zijn peiling stelde Bart De Wever ook vast dat het repressieverleden gevolgen had op de wijze van politiek voeren door de ondervraagden, al zegt hij er wel bij dat de antwoorden onderhevig zijn aan subjectiviteit (*'hineininterpretierung'*). Maar 5,7% van de VU-pioniers geeft aan dat de repressie geen invloed heeft op hun persoonlijke politiek, 34,3% geeft 'sterk' aan en maar liefst 57,1% zegt 'zeer sterk'. De repressie heeft dus duidelijk zeer sterke sporen nagelaten en haar invloed binnenin de vroege VU was dus zeker niet te onderschatten. Ook de doelstelling van de VU was voor hen duidelijk; Vlaams-nationalisme én amnestie (50%)

1.7.2. 1961-1971: de opbouw naar echte partijpolitiek

De vervroegde parlamentsverkiezingen van 1961 werd de eerste kleine doorbraak voor de Volksunie. Het politieke klimaat in België was niet meer vergelijkbaar met dat van 1954-1958. In het Waalse landsgedeelte was onder het leiderschap van André Renard een links Walligantistische beweging ontstaan en de Tweede Schoolstrijd was met het Schoolpact in 1958 op de achtergrond verdwenen. Economische regionale ontwikkelingen zorgden ondertussen voor een versnelde groei in Vlaanderen en er waren de beruchte talentellingen.¹²⁷ Onder de leuze 'Geen talentelling!' kon de Vlaamse beweging zich verenigen in een ware volksbeweging.¹²⁸ Een heroplevende Vlaamse beweging speelde bovendien in de kaart van de VU, met het Vlaams Actiecomité voor Brussel en Taalgrens ontstond er voor het eerst terug een echte samenwerking tussen de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme.¹²⁹ Met de betwiste resultaten van de talentellingen van 1947 en de spectaculaire achteruitgang van het Vlaamse aandeel in de gemeenten in en rond Brussel in het achterhoofd vreesde de Vlaamse beweging voor een nieuwe achteruitgang. Deze samenwerking tussen flaminganten en nationalistes is belangrijk omdat ook 'zwarten' actief betrokken waren bij deze acties.¹³⁰ De verkiezingen van 1961 resulteerden bovendien in vijf zetels (plus vier t.o.v. 1958) in

¹²⁶ Moyaert (N.), *Op.Cit.*, p.14

¹²⁷ Een tienjaarlijkse volkstelling, vanaf 1932 ook bepalend om de taalstatuten van gemeenten en steden aan te passen.

¹²⁸ Wils (L.), *Van de Belgische naar de Vlaamse natie: een geschiedenis van de Vlaamse beweging*, Leuven, Acco, 2009, p. 316

¹²⁹ De Wever (Ba.), *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede wereldoorlog...*, p. 12

¹³⁰ De Wever (Ba.), *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek...*, p. 213

de Kamer en twee zetels in de Senaat (plus twee t.o.v. 1958). De catacombentijd van het Vlaams-nationalisme was duidelijk ten einde.

De kleine Vlaams-nationale fractie bracht ook een grote parlementaire activiteit aan de dag, met bv. sterke eisen inzake het verlenen van amnestie voor misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat. De Volksunie was er ook in geslaagd om grote Vlaamse drukkingsgroepen als de Vlaamse Volksbeweging en het Vlaams Aktiekomitee voor zich te winnen, iets wat voorheen verdeeldheid teweeg bracht in de Vlaamse beweging.¹³¹ Lokaal werd de Volksunie alomtegenwoordig en overal popten meetings en straatacties uit de grond.

Volgens Nico Moyaert groeide de Volksunie in de jaren '60 uit van een aanwezige parlementaire fractie naar een heuse zweeppartij. De partij kon zwaar doorwegen en de traditionele partijen moesten vrezen voor significant stemmenverlies. Vooral voor de CVP/PSC werd de VU een te duchten concurrent. De opkomende communautaire spanningen, zowel nationaal als binnenin de drie traditionele partijen, zorgden ervoor dat de Volksunie zich prominent in de kijker kon stellen.

Als de verkiezingen van 1961 een doorbraak waren naar de buitenwereld toe dan waren die van 1965 belangrijk voor de omvorming van haar maatschappelijke invloed naar politieke macht.¹³² De Volksunie kon zich nu met twaalf Kamerleden en vijf senatoren beter weren tegen de drie traditionele partijen.

Met deze volwassenwording besloot Frans Van der Elst dat het ook tijd geworden was om niet enkel een drukkingspartij te zijn. De partij moest een volwaardige oppositiepartij worden en zich eventueel klaar houden voor machtsdeelname. Van der Elst wilde een leidende rol gaan spelen in de federalisering van België om nadien de volgende eis, een volwaardige Vlaamse deelstaat, ten uitvoer te brengen.¹³³ Deze profilering als een volwassen partij ging gepaard met een verruiming van het partijprogramma. Het communautaire bleef het centrale aandachtspunt maar daarrond werd ook gewerkt aan socio-economische standpunten. De leiding van de Volksunie maakte de partij klaar om eventueel regeringsverantwoordelijkheid op te nemen, al zou die enkel gepaard gaan met de federalisering van de Belgische Staat. De verruiming van het partijprogramma gebeurde overigens niet zonder slag of stoot; traditionele nationalistes bekeken de sociaaleconomische verruiming met argwaan. Sociaal-flamingantische persoonlijkheden, zoals de Brusselaar Daniël Deconinck, probeerden een bredere Vlaamse beweging, 'Vlaamse frontvorming', op poten te krijgen.¹³⁴ Deze poging mislukte echter vanwege zware tegenstand van de traditionele en radicalere rechtervleugel.

De verkiezingen van 1968 resulteerden wederom in een groei, de Volksunie werd de derde partij in Vlaanderen en was groter dan de liberale PVV. In totaal had de Volksunie 34 parlementairen, 20 volksvertegenwoordigers in de Kamer (plus acht t.o.v. 1965) en 14 senatoren (plus negen). De regeringsonderhandelingen waren lang en lastig omdat men moest overgaan tot een langverwachte grondwetswijziging. De eruit voortvloeiende regering Eyskens-Merlot/Cools had geen tweederde meerderheid die nodig was om een grondwetswijziging uit te voeren waardoor men op zoek moest naar partners buiten de meerderheid.

¹³¹ Moyaert (N.), *Op.Cit.*, p.17

¹³² Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Op.Cit.*, p. 529

¹³³ *Ibid.*, p. 18

¹³⁴ De Wever (Ba.), *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede wereldoorlog...*, p. 13

Het is op dit moment dat de Volksunie erin slaagt de ban van de oppositie te breken en mee te onderhandelen aan het beleid in de zgn. 'Werkgroep der 28'. De Volksunie verliet echter de werkgroep rond een dispuut over de afbakening van Brussel en de rondom gelegen Vlaamse gemeenten. De Volksunie ging deze teleurstelling te lijf met spijkerharde oppositie tegen een mogelijke slechte grondwetswijziging.¹³⁵

1.7.3. 1971-...: de VU als beleidspartij en het begin van versplintering

In de jaren '70 werd de Volksunie voor het eerst geconfronteerd met de gevolgen van een beleidspartij te zijn. Zowel de aandacht en kritiek was groter en dit zowel van buitenstaanders als binnen de eigen rangen. De hardliners van de partij, vooral te vinden in de rechtervleugel, hadden het moeilijk met de mogelijke participatie binnenin een coalitieregering met één van de traditionele partijen en met de federalistische i.p.v. separatistische visie. Eén van deze hardliners was Karel Dillen die verklaarde dat hij niet akkoord ging met het verlaten van de tactiek om toe te geven aan de onderhandelingsstafel.¹³⁶ In jaren '70 ging men ook over tot de gewestvorming waarin de Volksunie initieel werd betrokken maar die keurde de voorstellen af. Desondanks bleven er gesprekken gevoerd worden op het hoogste niveau (door Hugo Schiltz) en dit zonder medeweten van bv. Van der Elst.

De interne tegenstand in de Volksunie komt ook naar voren in het eerder genoemde onderzoek van Bart De Wever, die enige tijd na de eerste regeringsdeelname van de VU werd geschreven, waarin hij peilt naar het ideologisch profiel van de VU-pioniers. 14% verliet de VU al eind jaren '60 vanwege de 'verlinksing' van de partij, maar het culminatiepunt was de steun van de VU aan het Egmontpact in 1977. Toen verliet bijna 28% van de ondervraagden de partij, de traditionele-conservatieven konden zich duidelijk niet langer vinden in de partijlijn. Bijna 60% gaf ook aan dat hun politieke voorkeur op dat moment lag bij het Vlaams Blok, de opvolger van scheurpartijen van Lode Claes en Karel Dillen en duidelijk Vlaams-nationalistisch en separatistisch ingesteld.¹³⁷ Ook zijn analyse over de tweede generatie leden van de Volksunie is interessant. Niettegenstaande zij verder afstaan van de oorlog en het repressiegebeuren blijft ook deze generatie sterk verbonden met de recente geschiedenis van de Vlaamse beweging. Toch is er een stijlbreuk merkbaar met de VU-pioniers, het federalisme is sterker aanwezig dan het pure separatisme. Ook hun partijvoorkeur ligt nog grotendeels bij de VU i.p.v. het Vlaams Blok.¹³⁸

De mogelijkheid tot regeringsdeelname bracht dus duidelijk spanningen teweeg in de grootste Vlaams-nationale organisatie. Het is in de jaren '70 (met o.a. twee regeringsdeelnames) dat de partij langzaam implodeert en in 2001 finaal haar einde kent. Het Vlaams-nationalistische luik zal verdergezet worden in één van haar rechtstreekse opvolgers, de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA).

1.7.4. De Volksunie en confrontaties met de Belgische overheid

De VU was als partij en grootste vertegenwoordiger van het Vlaams-nationalisme logischer wijs zeer actief in de Marsen op Brussel, de IJzerbedevaarten, amnestiebetogingen, betogingen tegen de talentellingen, enz. De partij wierp zich ook op als een verdediger van de belangen van de

¹³⁵ Van Der Elst (F.), *Op.Cit.*, p. 92

¹³⁶ Moyaert (N.), *Op.Cit.*, p.27

¹³⁷ De Wever (Ba.), *Het Vlaams-nationalisme na de Tweede wereldoorlog...*, p. 208

¹³⁸ *Ibid.*, p. 307

mijnwerkers in Zwartberg en de splitsing van de Leuvense Universiteit in de crisis van 'Leuven Vlaams'.

Toch kan men de Volksunie als partij niet als een gevaar aanzien voor de openbare orde. De partij en, belangrijk, de partijleiding onderschreven het democratische en parlementaire Belgische systeem. Hun (verre) toekomstseisen lagen dan wel niet in een Belgische context, alles zou gebeuren via het democratische proces.¹³⁹ Het organiseren, oproepen en bijwonen van bv. betogingen, protesten, ... is een democratisch recht en is niet verschillend van de werkwijze van andere partijen. Het zijn echter radicale Vlaams-nationale bewegingen in het kielzog van de VU die de partij problemen bezorgden. Het zijn deze kleine, radicale en soms gewelddadige organisaties die de overheid(sdiensten) zorgen baarden en een mogelijk gevaar betekenden voor de openbare orde. Eén van de grootste organisaties is de Vlaamse Militanten Orde (VMO), een organisatie die zeer belangrijk is geweest in het eerste decennia van de VU. De relatie tussen de VU en de VMO, en ook met andere groepen, is er echter één van veel spanning en leidde uiteindelijk tot een breuk.

Over deze verschillende groepen, hun motieven en politieke en maatschappelijke invloed en het mogelijke gevaar voor de Belgische openbare orde schrijf ik in het tweede hoofdstuk.

¹³⁹ Zo stond het ook ingeschreven in de statuten.

Hoofdstuk II: Vlaams-nationalisme tussen 1945-1972:

Een gevaar voor de openbare orde?

Het einde van de Tweede Wereldoorlog ging zoals gezegd gepaard met repressie, epuratie en andere bestraffingen, en leidde aldus tot een (nieuwe) smet op het Vlaams-nationalisme. Het Belgische establishment en patriottische groepen voorzagen geen toekomst meer voor het Vlaams-nationalisme. De weinige radicalen die zich nog verenigden in vervolgstukken van fascistoïde aard waren zo marginaal dat ze weinig tot niks meer te betekenen hadden. Na een parcours van activisme, de jaren '30 en het nationaalsocialisme en verregaande collaboratie gedurende '40-'45 moest de naoorlogse periode er één zijn zonder het rechts-radical Vlaams-nationalisme. De Volksunie werd, na een moeizame opbouw, het democratisch alternatief voor vele Vlaams-nationalisten. De gruwelen van de laatste wereldoorlog hadden volgens de overwinnaars ervan het rechts-radicaal Vlaams-nationalisme finaal de das om gedaan, en de herinnering aan die oorlog bleef bovendien een heropbloei dan ook tegenhouden.

Deze visie, die in de jaren '70 al werd betwist, ging finaal onderuit met de eerste Zwarte Zondag op 24 november 1991. Op deze dag behaalde het extreemrechtse en Vlaams-nationalistische Vlaams Blok een historische verkiezingsoverwinning waardoor het niet meer te negeren viel in het Belgische/Vlaamse politiek landschap. Vele hoofdfiguren van het Vlaams Blok hadden, naast een voorgeschiedenis binnen de Volksunie waarvan het Vlaams Blok een afscheuring was, ook een achtergrond binnen allerlei rechts-radical Vlaams-nationalistische verenigingen van oud-oostfronters, oud-VNV'ers, enz. Deze kleine groeperingen die voorheen als onbetekenend werden geacht waren er dus in geslaagd hun isolement te doorbreken. Stellen dat het volledige electoraat van het Vlaams Blok afkomstig was uit het zwarte verleden van het Vlaams-nationalisme is evenwel foutief. Een significant deel van de stemmen waren proteststemmen en teleurgestelde Volksunie-stemmers.

Een eerste echte inventaris over het naoorlogs extreemrechts Vlaams-nationalisme werd uitgegeven door Etienne Verhoeyen. Journalist Peter Verlinden werkte in zijn licentiaatsverhandeling *Morfologie van extreem rechts binnen het Vlaams-nationalisme* op een soortgelijke manier verder en geeft ons een mooie inkijk binnen dit milieu.¹⁴⁰ Ook het werk van historicus Louis Vos was nuttig met verschillende bijdragen over het Vlaams-nationalisme en aanverwante groepen.

Naast deze kleine groeperingen was er dus met de Volksunie een grote, democratische, politieke Vlaams-nationalistische formatie actief. Hoewel deze partij een evolutie kent van een conservatief naar een progressief – sommige zouden bijna 'links – karakter zeggen, bleef ze wel de grootste politieke vertegenwoordiger van het Vlaams-nationalisme tot met het ontstaan van het Vlaams Blok. Uit onderzoek in het Parketarchief blijkt dat ondanks haar democratisch karakter de gerechtelijke diensten wel degelijk aandacht hadden voor het reilen en zeilen binnen de Volksunie. Het volume

¹⁴⁰ Uit een recent persbericht, De Standaard 11/06/2014, blijkt zelfs dat Peter Verlinden i.f.v. zijn onderzoek geïnfilterd was in deze middens en zelfs aan het doopvont heeft gestaan van een VMO-afdeling.

aan Volksunie-informatie dat te vinden is in dit archief is in vergelijking met de kleinere groepen enorm te noemen.

Vanwege haar democratische instelling stel ik de Volksunie niet gelijk aan aanverwante en minder aanverwante Vlaams-nationalistische groeperingen en krijgt ze dan ook een apart stuk binnen dit onderdeel.

2.1. Onderzoek in het Parketarchief

De diversiteit binnen de Vlaamse beweging na de Tweede Wereldoorlog kunnen we redelijk groot noemen. De progressiviteit van de Volksunie op het einde van haar bestaan in de jaren '90 van de 20ste eeuw staat in schril contrast met de conservatieve en extremistische bewegingen waarmee ze doorheen haar geschiedenis gelieerd werd. Een belangrijke bron om te achterhalen of de ordediensten en gerechtelijke autoriteiten zich ingelaten hebben met de surveillance van bepaalde organisaties is het Archief van de Procureur des Konings van Antwerpen, neergelegd in Rijksarchief te Beveren. Het archief bevat een diversiteit aan stukken over zowel linkse als rechtse politieke groepen en is een zeer gedetailleerd; naar mijn mening een zeer waardevol archief. Vanwege de inhoud (foto's van personen, namenlijsten, namen van agenten, ...), is er voor consultatie de toestemming nodig van de Procureur-Generaal van het Parket bij het hof van beroep te Antwerpen.

Om alvast te antwoorden op de onderzoeksvraag of de Belgische Staat het Vlaams-nationalisme en haar organisaties in het oog hield – en ze deze dus als potentieel gevaarlijk beschouwde – o.b.v. dit gerechtelijk archief is het antwoord zeer duidelijk 'ja'. Deze bevestiging mag echter geen plaats krijgen in de Vlaams-nationalistische mythe die zegt dat de Belgische overheid en de gerechtelijke diensten geprobeerd hebben het Vlaams-nationalisme in te dijken. Het archiefonderzoek bewijst enkel dat de politiediensten en het gerecht i.f.v. hun mandaat onderzoek hebben verricht naar het Vlaams-nationalisme t.v.v. de openbare orde.

2.1.1. Het archief

Voor deze scriptie was vooral het onderdeel 'Documentatie over diverse bewegingen en verenigingen 1966-1970' belangrijk.¹⁴¹ Van de jaren daarvoor is er jammer genoeg weinig terug te vinden in het archief, net als in de literatuur. Rechtse Vlaams-nationale organisaties nemen met voorsprong de grootste plaats in beslag. Een klein dossier over extreem-linkse bewegingen is ook aanwezig maar een echte analyse van de Communistische Partij van België ontbreekt hierin. Dit kan logisch lijken aangezien het Vlaams-nationalisme steeds een grotere politieke stroming is geweest in Vlaanderen/België dan het communisme, maar toch is het opvallend dat ook in een periode van volle Koude Oorlog er meer aandacht gaat naar extreemrechtse dan naar extreemlinkse en communistische groepen.

Bij het consulteren van de bestanddelen valt meteen op hoe gedetailleerd en uniform de ordediensten te werk zijn gegaan bij het voeren van hun onderzoek, dit zowel bij rechtse als linkse bewegingen. Een dossier heeft steeds dezelfde structuur: de recentste stukken zijn bovenaan te vinden, nuttige informatie van andere dossiers worden bijgevoegd via fotokopies, documenten die met elkaar gelieerd zijn worden bij elkaar gehouden door een tussenvol en zelfs correspondentie

¹⁴¹ PK Antwerpen 2003 B, R444, Rijksarchief Beveren

tussen diensten onderling en hogere instanties is aanwezig (en bleek bovendien nuttig voor het schrijven van deze scriptie).

Een overzicht van de aanwezige groeperingen en organisaties in het archiefstuk 'Documentatie over diverse bewegingen en verenigingen 1966-1970' is terug te vinden in Bijlage I.

2.1.2. Vlaamse bewegingen onder de loep: methodiek

Het Parketarchief verschaft ons dus informatie over een enorme waaier aan Vlaamse verenigingen, organisaties en partijen. Grotere dossiers als die van de Volksunie worden afgewisseld met (piep)kleine dossiers als die van de 'Berten Fermontherdenking'. Toch is overal die uniforme werkwijze terug te vinden. Vanuit haar bevoegdheid om de openbare orde te vrijwaren, kreeg de Rijkswacht het bevel van het OM om proactief onderzoek te voeren. Men moest uit eigen initiatief informatie inwinnen, feiten vaststellen, ... en alles doorgeven aan de verschillende instanties alsook actief uitwisselen met andere korpsen. Op deze manier was de Procureur-Generaal en dus het Openbaar Ministerie op de hoogte van het reilen en zeilen in het diverse politieke landschap.

De meest gebruikte manier van onderzoek was het bijwonen van openbare vergaderingen en manifestaties van verschillende politiek geëngageerde organisaties. Veelal maakte de Rijkswacht bekend dat ze aanwezig was maar er zijn ook verschillende verslagen terug te vinden over privé-vergaderingen. Het in handen krijgen van informatie over wat er daar werd gezegd, wie er aanwezig was, waar, wat en wanneer de volgende evenementen waren, ... bleek niet onoverkomelijk voor de Rijkswacht. Via infiltranten van de Rijkswachters of via het ondervragen van aanwezigen verkreeg de Rijkswacht veelal de nodige informatie. De identiteitsgegevens van deze bronnen/infiltranten zijn niet vermeld in de verslagen, mogelijks om hun identiteit te beschermen. Onderstaand citaat uit een Rijkswachtverslag toont deze werkwijze aan:

*"Gezien het een private vergadering betrof werd zij niet door de Rijkswacht bijgewoond. [...] Volgens bekomen inlichtingen werd op deze vergadering uitsluitend de bovenvermelde organisatie besproken."*¹⁴²

De desbetreffende private vergadering had als agendapunt de organisatie van een 'Landsdag' op 6 oktober van datzelfde jaar. Uit de bekomen inlichtingen had de Rijkswacht een zicht op het draaiboek en de locatie van dat evenement. De Rijkswacht had ook weet over het aantal aanwezigen op de vergadering (waaronder 2 vrouwen) en welke uniformen er werden gedragen (*"tweestuks uit blauwe kleur met bootvormige pots en kenteken op de linkerschouder"*). De graad van correctheid van de ingewonnen informatie blijkt zeer hoog te zijn, want een verslag van de desbetreffende 'Landsdag' is aanwezig: deze vond plaats op de afgesproken datum en in het draaiboek zat een vertraging van een tiental minuten. Verder hebben ze vooral oog voor het aantal aanwezigen; in dit geval waren dat 61 personen waaronder 9 vrouwen.

Verslagen van allerhande vergaderingen, acties, manifestaties, ... zijn in nagenoeg alle dossiers terug te vinden en dit met een duidelijk stramien in de manier van rapportering. Onderstaande onderverdeling was in nagenoeg elk verslag terug te vinden:

¹⁴² Verslag van een private vergadering op 25 september 1968 van het Verbond Recht en Orde, ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, map 393, nr. 401

- Betreft
- Toehoorders (personen, vrouwen en kinderen, militairen in uniform, militairen in burgerkleren, vreemdelingen)
- Voorzitter
- Spreker(s)
- Voorwerp van de meeting
- Toespraken sprekers
- Samenstelling van de stoet (indien het een stoet was)
- Incidenten
- Geestdrift van het auditorium
- Nabijheid van de kazerne
- Opgestelde P.V.
- Uitdeling van vlugschriften, brochures of dagbladen
- Geldinzamelingen
- Beledigingen tegenover de koninklijke familie de regering of wettige overheidspersonen
- Gevolgde weg (indien het een stoet was)
- Einde/ontbinding

De voorzitter en sprekers worden genoemd bij naam, beroep, adres, geboortedatum en –plaats. Vaak is er ook informatie terug te vinden over de burgerlijke stand van de betrokken personen. Een korte samenvatting over wat er ter sprake kwam, het aantal deelnemers, een beschrijving van de spandoeken en vlaggen, enz. is vrijwel altijd aanwezig. Als het evenement een bepaalde route volgt (bv. bij een protestmars) is er ook altijd een volledige beschrijving van de gevolgde route terug te vinden. Ook is er duidelijk veel aandacht voor een al dan niet aanwezige muziekkapel en hun uitrusting: *“1 muziekkorps, de jagerskapel van het verbond van Blauwvoetvendels uit GENT. Deze groep bestaande uit 23 personen waren in uniform, grijs-blauw hemd met open kraag, zwarte broek, zwart lederen gordel met gesloten wit metalen gesp.”*¹⁴³

De aandacht van de Rijkswacht voor begeleidende muziekgroepen lijkt mij niet toevallig. Met de wet van 29 juli 1934 waarbij de private milities verboden werden waren militante groepen als bv. het VMO genoodzaakt om zich te laten begeleiden door een muziekgroep.¹⁴⁴ Muziekgroepen mochten wel nog een uniform dragen en in kolonnes marcheren. Zelfs een bijhorende ‘arbeidsgroep’ mocht hen vergezellen, bv. met spades.

2.1.3. Detailwerk

Naast de verslagen over vergaderingen en/of optochten bevatten de dossiers nog veel andere informatie. Bij het gebruik van bepaalde voertuigen tijdens een optocht ging de Rijkswacht over tot een volledige beschrijving van het voertuig:

- Type en kleur
- Nummerplaat en eigenaar
- Mogelijke aangebrachte teksten of versiering
- Eventuele andere aanpassingen aan het voertuig
- Rol van het voertuig in de stoet

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Geschiedenis van de V.M.O.*, In: <<http://www.vlaamsemilitantenorde.com/geschiedenis.htm>>, geraadpleegd op 1.07.2014

De Rijkswacht hield zich ook bezig met het verzamelen van allerhande publicaties van de organisaties zoals pamfletten, brochures, uitgaven, enz. Deze zijn ofwel origineel ofwel gefotokopieerd en soms voorzien van een korte uitleg. Ledenlijsten komen ook voor maar vooral bij de grotere organisaties, zoals bij de Volksunie en de VMO. Zo is er zelfs een alfabetisch dossier van leden van de Volksunie, VMO en de Vlaamse Volksbeweging, vooral van de regio Antwerpen.¹⁴⁵ Deze ledenlijst geeft, naast identiteits- en persoonlijke gegevens, een overzicht van hun politieke activiteiten en aanrakingen met de politie of het gerecht. Als een bepaalde persoon opgemerkt of verhoord is geweest tijdens een bepaalde activiteit dan werd dit aan zijn persoonlijk dossier toegevoegd. Hierdoor verkreeg men van sommige personen een redelijk goed beeld van hun doen en laten. De informatie die hierin te vinden is lijkt dus vooral afkomstig van de gerechtelijke en politiediensten zelf via foto's, bijwonen en schaduwen van vergaderingen en manifestaties, en heeft vooral een documentatiefunctie die bovendien up-to-date werd gehouden.

Ook is er veel beeldmateriaal voorhanden waarin bepaalde figuren aangekruist worden en verder toegelicht worden op de achterkant van de foto's. Onderstaande foto werd bv. getrokken door een Rijkswachter in burger:

De bleke persoon, links in het midden, voorzien van het nummer 1 is Kamiel Van Damme. *'Gewezen Waffen SS, leider Volks Unie Militanten te Gent, [...] persoon die er zijn eigen ideeën op na houdt, zelfs tegen de wil der partijleidingen'*

(PK Antwerpen 2003 B, nr 394, Vlaamse groeperingen, 501 VVB)

Ook nuttige krantenknipsels werden bijgehouden, dit zowel van Vlaamse als Franstalige kranten en van alle politieke strekkingen. Het bijhouden van persartikels kunnen we ook plaatsen binnen hun functie voor het voeren van proactief onderzoek en het bijhouden van sociale en maatschappelijke ontwikkelingen t.v.v. het bewaren van de openbare orde.

Uit de correspondentie tussen Rijkswachters onderling en tussen de Rijkswacht en de Procureur des Konings valt op te maken dat het hen enkel te doen was om de openbare orde te vrijwaren, conform hun mandaat, en zich voor te bereiden op alle mogelijke uitbarstingen van geweld. Toch kunnen we ons ook vragen stellen bij de hoeveelheid aan details. Daar waar persoonsgegevens, toespraken, vlugschriften, uniformbeschrijvingen, ... nuttig zijn voor het onderzoek zijn de inkleding van de zaal, de aangebrachte spandoeken, teksten en versieringen op voertuigen, ... vaak minder relevant. Ter illustratie in bijlage II, een verslag van een optocht en meeting door het Koordinatiekomitee Leuven-Vlaams, afdeling Borgerhout, op 18 februari 1968. Ondanks een groot aantal deelnemers was dit comité een kleine garnaal binnen het versplinterde organisatielandschap. Desondanks kunnen we spreken van een zeer gedetailleerde doorlichting van dit evenement. Het lijkt erop dat via al de

¹⁴⁵ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, map 424-439, *passim*.

randinformatie die de gerechtelijke diensten bijhielden, men de politieke profielen van de groepen trachtte te kunnen bepalen, bijhouden en vooral onderverdelen.

2.1.4. Ter vergelijking: Linkse dossiers vs. rechtse dossiers

Met de (funderings)mythe(s) van het Vlaams-nationalisme in het achterhoofd, waarbij de Belgische staat een onderdrukkende rol speelt t.o.v. de Vlaamse beweging, vroeg ik mij af of er een wezenlijk verschil viel op te merken tussen de dossiers over de linkse en rechtse groeperingen. Deze bedenking komt er ook na het doornemen van de masterverhandeling van Jan Buelinckx, *Radicaal-links in België en de val van de muur*, waaruit blijkt dat er ook een mythe bestond in het linkse milieu over een staatsgeleide obstructie.¹⁴⁶ Kunnen we spreken van een andere kijk op links of van een andere werkwijze van de politiediensten wanneer het niet gaat over Vlaams-nationale groepen?

Het onderdeel linkse bewegingen in het Parketarchief is ingedeeld in drie grote stukken: 1) Socialistische groeperingen, 2) Kommunistische groeperingen en 3) Extreme linkse bewegingen. Bij de 'Socialistische groeperingen' vinden we vooral vakbondsorganisaties, actiecomités en kleine scheurlijsten van de SPB/PSB terug. Het onderscheid dat men maakt tussen de 'Kommunistische groeperingen' en 'Extreme linkse bewegingen' is volgens mij gebaseerd op het verschil in hun buitenlandse visie. Terwijl de Belgische Communistische Partij, weliswaar gestuurd vanuit Moskou, een duidelijke nationale communistische agenda had, valt vanuit het Parketarchief op dat de Belgo-Sovjetvereniging, Marxistische Kring R.U.C.A. en Solidariteit België-Vietnam meer idealistisch waren en meer gefocust op de internationale communistische/marxistische strijd. Een overzicht van de linkse groepen die aanwezig zijn in het archief is terug te vinden in bijlage I.

Bovendien is de periode 1945-1972 een tijd waarin de Koude Oorlog tot volle ontplooiing komt. In het Westen werden linkse, en zeker extreemlinkse, organisaties en verenigingen met argusogen gevolgd door de (gerechtelijke) overheden (in het Parketarchief is dit echter niet te merken, cfr. supra). Om het deels ingebeelde 'rode gevaar' in te dammen deinsde men er zelfs niet voor terug om extreemrechtse milieus te gebruiken voor hun netwerk. Één van de bekendste schandalen hierin is het Amerikaanse Gladio-netwerk, een zogenaamd 'stay-behind netwerk', dat als doel had het communisme in verschillende Europese landen te bestrijden.

Deze internationale politieke context is echter niet terug te vinden in de archiefstukken aangezien het ambtelijke observaties van lokale groepen betreft. Deze verkregen informatie kon evenwel nuttig zijn voor hogere politieke en gerechtelijke echelons om een beleid uit te stippelen tegen het (internationaal) communisme.

De werkwijze van de Rijkswacht en het gerecht is dezelfde: vergaderingen werden bijgewoond of men verzamelde achteraf gedetailleerde beschrijvingen, vlugschriften werden bijgehouden en soms is er een kleine ledenlijst terug te vinden. Bij het onderdeel 'Kommunistische groeperingen' komen we bv. te weten dat men ongerust was over een Chinees schip met mogelijks een lading Mao-propaganda aan boord.¹⁴⁷ Het meest uitgebreide dossier gaat over de Antwerpse horecazaak 'El

¹⁴⁶ 'De Partij van de Arbeid van België (PVDA) In: Buelinckx (J.), *Radicaal-links in België en de val van de muur*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: G. Deneckere In: http://www.ethesis.net/radicaal_links/radicaal_links_deel_II_hfst_3.htm

¹⁴⁷ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 391, 205 Kommunistische Propaganda

Proletario', uitgebaat door een Spaans koppel.¹⁴⁸ Volgens het Parketarchief waren er in dit etablissement afbeeldingen terug te vinden van communistische leiders en trok men vooral een vreemdelingenpubliek aan. De levensloop van de mannelijke uitbater werd onderzocht waaruit bleek dat zijn banden met Spaanse communisten waren verbroken vanwege een financieel dispuut. Over het tentoonstellen van communistische leiders meldde de verantwoordelijke agent het volgende: *'het betreft hier een instelling met tentoonstelling van symbolen van zijn politieke overtuiging hetgeen hem in feite verboden is ingevolge zijn statuut van vreemdeling waardoor hij zich dient te onthouden van elke politieke activiteit.'*

Vanuit de stukken van het Parketarchief moet ik concluderen dat deze linkse en communistische groepen geen gevaar betekenden voor de openbare orde. Hun gedachtengoed was dan soms wel extreem, maar hun diversiteit, versplintering en kleinschaligheid (aantal deelnemers aan activiteiten en vergaderingen) maakten hen tot een dusdanig marginaal gegeven dat zij allerminst een reëel gevaar betekenden voor de openbare orde. De gerechtelijke diensten hadden, dat blijkt toch uit dit archief, een goede kennis over het reilen en zeilen binnen deze organisaties en beperkten zich tot het superviseren ervan. In vergelijking met de rechtse dossiers is er ook geen enkel verschil te merken qua werkwijze, oog voor detail, ... enz. Wel is er een verschil in omvang van de stukken: i.t.t. Vlaamse-nationalistische en aanverwante groepen zijn de linkse dossiers redelijk klein te noemen. Dit is zoals gezegd toch merkwaardig tijdens de Koude Oorlog-periode, maar is waarschijnlijk te verklaren door het feit dat het Vlaams-nationalisme groter en actiever was. Buiten dit is er van een andere gerechtelijke en politionele behandeling geen sprake.

2.2. Vlaams-nationale en aanverwante rechts-radicale groepen in de marge

Zoals eerder gezegd had het Vlaams-nationalisme het door haar collaboratieverleden zeer moeilijk in de eerste naoorlogse jaren. Levensvatbare partijpolitieke projecten zagen pas midden jaren '50 het levenslicht met de Volksunie, een democratische Vlaams-nationalistische partij en alternatief. Met deze realiteit in het achterhoofd besloten gereputeerde historici als professor Jean Stengers dat het radicaal, ondemocratische en zelfs fascistische Vlaams-nationalisme geen toekomst meer had in België. Enkel in kleine en onbeduidende groepjes kon het enigszins voortleven maar het 'sop was de kolen niet waard'.¹⁴⁹ Net zoals historici sprongen ook Belgicistische en weerstandkringen op de kar: *'Er bestaan inderdaad kleine groepjes, die zich de opvolgers van Hitler noemen en die dromen zoals hij om het joodse ras definitief uit te roeien. In België betekenen ze niet veel: het gaat hoogstens om enkele SSers die zich van ver of van dichtbij druk maken rond de uitgever van "L'Europe Réelle", Jean Robert Debbaudt.'*¹⁵⁰ De stelling dat radicale groepen geen toekomst meer hadden buiten enkele zeer kleine initiatieven is de dag van vandaag volledig achterhaald. Zowel fascistische als radicale Vlaams-nationalistische groepen konden zich (re)organiseren na de Tweede Wereldoorlog en een blijvende werking verzekeren. De verkiezingsoverwinning van het Vlaams Blok in 1991 is een orgelpunt hierin voor het radicaal Vlaams-nationalisme in het algemeen.

Ondanks de repressie en de achterdocht die er heerste omtrent het Vlaams-nationalisme was het niet onmogelijk om fascistische ideologieën in combinatie met het Vlaams-nationalisme verder aan te hangen. De mythe die ontstond na WO I werd door de eenzijdige repressie na WO II herbevestigd

¹⁴⁸ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 391, 209 El Proletario

¹⁴⁹ Stengers (J), *Belgium*, In: Rogger (H.) en Weber (E.), *The European Right. A historical Profile*, San Francisco, Berkeley UP, p. 166

¹⁵⁰ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 401, Incivisme/Neo-Nazisme, 704, Neo-Nazisme in België

en zorgde ervoor dat de gematigde flamingant (vaak actief binnen de CVP/PSC of katholieke (cultuur)organisaties) een zekere sympathie had voor de radicale flamingant.¹⁵¹ Ook ging men zoals gezegd relatief snel na de Tweede Wereldoorlog over tot het oprichten van steunfondsen, thema-avonden, bedevaarten, ... voor slachtoffers van de repressie.¹⁵² Ook bepaalde cafés en zalen werden bekend als ontmoetingsplaatsen voor 'zwarten', vaak bevonden deze ruimtes zich in stedelijke milieus zoals Antwerpen.

Eerder vermelde onderzoekers als Peter Verlinden en Etienne Verhoeyen onderscheiden drie soorten groepen in het extreemrechts Vlaams-nationalisme. Je hebt 1) de nostalgische organisaties als Broederband, 2) de klassieke jeugd- en studentenverenigingen als het NSV en het VNJ, en 3) de actieve militante organisaties als het VMO. Een hedendaagse zoektocht naar deze groepen is moeilijk. Buiten de jeugd- en studentenverenigingen (respectievelijk VNJ en NSV) zijn vele van de onderstaande verenigingen ontbonden of op sterven na dood. Naast de opgang van het Vlaams Blok heeft er ook een generatiewissel plaatsgevonden. De oorlogsgeneratie verdwijnt hoe langer hoe meer en daarmee verbonden ook hun verleden, ideologie en contacten.¹⁵³

Toch betekent deze generatiewissel geenszins het einde van het radicaal Vlaams-nationalisme. Er blijft een markt bestaan voor intellectuele denktanks en uitgaven zoals *TEKOS* en het klassieke 't *Pallieterke* en ook de moderne (sociale) media kennen hun vertegenwoordigers met het internettijdschrift *Doorbraak* en het extreemrechtse internetforum *Voorpost*.

Ondanks hun vaak kleine aantallen (cfr. infra) in lidmaatschap en hun beperkte aanwezigheid overstijgt het belang van deze groepen hun numeriek aantal. Het is in deze groeperingen dat het vooroorlogs en collaborerend Vlaams-nationalisme kan overleven en zich verder ontwikkelen. Voor sommige gematigde flaminganten binnen de Vlaamse beweging werden deze groepen een soort van geweten en waakhond over het traditioneel Vlaams-nationalisme.

Toch is binnen het naoorlogs radicaal Vlaams-nationalisme de versplintering, de onnodige differentiatie en kleinschaligheid merkbaar. Bij al de onderstaande organisaties en verenigingen zien we dezelfde personen, sprekers, onderwerpen, enz. opduiken. Sommigen zijn lid van wel bijna 10 organisaties. Het te pakken krijgen van een spreker, bv. een mandataris van de VU, lijkt ietwat op een wedstrijd en is een prestigeproject voor de desbetreffende vereniging. Men laat elkaar ook veelvuldig aan het woord in hun diverse uitgaven waardoor er een soort van wisselwerking optrad. Personen als Brauns, Eriksson, Wagemans, verschijnen her en der, de ene al meer bij een extremere organisatie of bijeenkomst dan de andere. Deze kleinschaligheid van het rechts-radicaal Vlaams-nationalisme relativeert toch ietwat het mogelijke probleem voor de openbare orde. Het lijkt erop dat de beruchte Vlaams-nationalistische voorgeschiedenis en collaboratie ervoor gezorgd hebben dat het naoorlogse radicale Vlaams-nationalisme een gevaarlijker statuut kreeg toebedeeld dan het in werkelijkheid was.

¹⁵¹ Vos (L.), *De rechts-radicale traditie in ...*, p. 134

¹⁵² *Ibid.*, p. 136

¹⁵³ De Keyser (J.), *De NSV als metapolitieke voorhoede. Een duik in de kweekvijver van het Vlaams Belang*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2007, promotor: C. Devos, In: http://www.ethesis.net/nsv/nsv_bijlagen.htm

2.2.1. En wat met de 'gewone' Vlaamse beweging?

In het Parketarchief is ook een grote map terug te vinden met allerlei informatie over groepen die meer in de Vlaamse beweging thuishoren dan bij het Vlaams-nationalisme.¹⁵⁴ De archiefvormers en overheidsdiensten hielden dus wel daadwerkelijk rekening met het radicale karakter van sommige groepen en gebruikten dit criterium om een verdeling te bekomen tussen het Vlaams-nationalisme en de Vlaamse beweging. Deze manier van het bepalen van het politieke profiel komt ook terug in het onderdeel linkse bewegingen in het Parketarchief.

Net zoals bij de hierboven besproken groepen is de wijze van onderzoek vergelijkbaar. Men houdt uitgaven, verslagen van vergaderingen, persoons- en voertuigbeschrijvingen, foto's, verslagen van optochten met gebruikte pamfletten, borden en uniformen, ... bij. In vergelijking met de vele radicale Vlaams-nationalistische splintergroepen is het Vlaams Nationaal Zangfeest met haar 25000 aanwezigen duidelijk het grotere broertje binnen de Vlaamse beweging en haar actieve verenigingen.¹⁵⁵

Dit archiefbestand is echter van weinig waarde voor deze scriptie met het oog op het onderzoek naar de mogelijke bedreiging van het Vlaams-nationalisme voor de openbare orde. Voor een onderzoek naar de Vlaamse beweging en het Vlaams-nationalisme in het algemeen kan dit wel nuttig zijn omdat het een inkijk geeft in de interne werking van bepaalde groepen.

¹⁵⁴ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 394, 500 Vlaamse groeperingen

¹⁵⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 394, 500, 507 VNZ/ANZ

2.3. Rechts-radical Vlaams-nationale groepen: een gevaar voor de openbare orde?

In dit stuk behandel ik de rechts-radical groeperingen die terug te vinden zijn in het Parketarchief. Via een korte inleiding plaats ik de groep binnen het Vlaams-nationalisme om vervolgens het Parketarchief voor zichzelf te laten spreken. Niet alle groepen krijgen hier een aparte vermelding, daarvoor zijn er te veel en sommige zijn gewoonweg te klein. Toch zullen deze kleine groepen meegenomen worden in deze scriptie met de aandacht op het leden- en deelnemersaantal. Ik heb dezelfde indeling gebruikt als Peter Verlinden en Etienne Verhoeyen, namelijk 1) Groepen gericht op het verleden, 2) Vlaams-nationale jeugdbewegingen en 3) actieve militante groeperingen. In deze onderdelen licht ik de meest toonaangevende groepen toe om nadien te besluiten met mijn algemene bevindingen uit het Parketarchief.

2.3.1. Groepen gericht op het verleden

1. Broederband

De vereniging Broederband, met een gelijknamig maandblad, is vreemd genoeg niet terug te vinden in het Parketarchief maar licht ik toch even toe vanwege haar reden tot ontstaan. Zoals besproken in het eerste deel ontstonden na de Tweede Wereldoorlog al snel in het stedelijke milieu bijstandsgroepen. Broederband is een perfect voorbeeld van een organisatie die zich profileerde als samenkomstmogelijkheid en steunfonds voor repressieslachtoffers en andere gelieerde kameraden, vooral oud-VNV'ers.¹⁵⁶ Het ontstond door een fusie van 'Onze Vriendenkring' en 'Onze Familiefeesten'. Beide verenigingen probeerden de contacten tussen 'zwarten' een zeker structureel kader te geven. Broederband hield zich ook bezig met het onderhouden van contacten met naar het buitenland (vaak Zuid-Amerika¹⁵⁷) gevluchte oud-collaborateurs en het organiseren van bedevaarten naar symbolische plaatsen voor Vlaams-nationalisten. In hun gelijknamig maandblad verdedigde Broederband de collaboratie als een 'strijd voor Vlaanderen'.¹⁵⁸ Ook de eis voor amnestie was nooit ver weg en men wilde de zwartgemaakte voorgeschiedenis van het Vlaams-nationalisme terug wit wassen. Ook was Broederband zeer op haar hoede voor de 'verlinking' van de Volksunie in de jaren '60 en '70. Het lied van Broederband, '*om Vlaanderenland gestreden*', werd samengesteld door Ward Hermans. Destijds lid van de Frontbeweging, oprichter van de 'Algemeene-SS Vlaanderen' en antisemiet.

Broederband was dus een verdediger van het 'traditioneel Vlaams-nationalisme'.¹⁵⁹ Ondanks hun steun aan de VU waren ze niet iedereen genegen op de verkiezingslijsten. Broederband riep namelijk geregeld op om met naamstemmen te werken en enkel op diegenen die aansloten bij het traditioneel gedachtegoed. Deze tactiek past perfect in hun functie als waakhond voor het traditioneel conservatief Vlaams-nationalisme. In de jaren '60 en '70 kende Broederband haar

¹⁵⁶ De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, Broederband, p. 606

¹⁵⁷ Seberechts (F.) & Verdoodt (F.J.), *leven in twee werelden. Belgische collaborateurs en de diaspora na de Tweede Wereldoorlog*, p. 2, In:

<<https://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&recordId=1976230&fileId=1978078>>, geraadpleegd op 25.07.2014

¹⁵⁸ Vos (L.), *De rechts-radical traditie in het Vlaams-nationalisme*, ..., p. 137

¹⁵⁹ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 281

hoogtepunt met bijna 4000 leden om vanaf dan een gestage neergang te kennen. Na fusies en hervormingen ontbond Broederband zichzelf in 1997.¹⁶⁰

De afwezigheid van deze organisatie in het Parketarchief is een verbazende vaststelling. Via Louis Vos weten we dat er ook in Antwerpen een afdeling van Broederband actief was waardoor we niet kunnen spreken van een lokale Antwerpse afwezigheid.¹⁶¹ Een belangrijke organisatie van oud-collaborateurs wordt niet geobserveerd, wat zou kunnen duiden op een tekortschietsing van de Rijkswacht en het gerecht of van een onvolledig archief.

2. Sint-Maartensfonds

Het SMF ontstond in 1953 als scheurgroep van het Verbond voor Vlaamse Oud-Oostfrontstrijders (VVOOS) en was een vereniging voor oud-Oostfronters en andere geüniformeerden ten tijde van de bezetting. Een groot deel van de leden van het SMF bleken ex-Waffen-SS'ers te zijn waardoor deze kan omschreven worden als een collaboratievereniging in de zuiverste vorm. Na de volledige opheffing van het VVOOS in 1954 sloten de meeste afdelingen nadien aan bij het SMF.¹⁶² In deze groep, waarin onder meer oud-VNV'ers maar ook oud-SS'ers en oud-Hitlerjugendleden waren vertegenwoordigd, leefde het nationaalsocialisme met haar antisemitische rassentheorieën voort. De Oostfronter werd er voorgesteld als een idealist die vooral streed voor Vlaanderen. Het SMF nam zich voor om met het overlijden van haar oorspronkelijke leden de geschiedenis en de tradities van de oud-Oostfronters niet te laten verloren gaan. Door familie en gelijkgezinden te socialiseren wou men de idealen levendig houden. In 1968 werd er ook een Waalse afdeling opgericht.¹⁶³

Zoals bij veel radicale Vlaams-nationalistische groeperingen kreeg het Sint-Maartensfonds ook te maken met een afscheuring: de groep Hertog Jan van Brabant, een Brabants fenomeen, en de daarmee gelieerde actieve jeugdorganisatie Jonge Wacht werden kortstondig autonoom. Het SMF is ook uniek omdat de meeste verenigingen die zich concentreerden op fascistische vooroorlogse denkbbeelden allesbehalve zijn kunnen uitgroeien zoals het SMF. De Vlaamse Sociale Beweging, een Belgisch onderdeel van de World Union of National Socialists en de Teutoonse Orde zijn voorbeelden van veel marginalere groepen. Toch is het SMF vanwege het koesteren van de nazistische ideologie niet volledig in te passen in de Vlaamse beweging. De voormannen die vooral het Vlaamse ideaal naar voren brachten verloren het pleit aan diegene die zich meer op het nationaalsocialisme concentreerden.¹⁶⁴ Het SMF is bij het publiek vooral bekend vanwege het erepark voor oud-Oostfronters te Stekene en de confrontatie aldaar met patriottische groepen. Het erepark moest na een lange juridische strijd en tussentijdse kleinere confrontaties ontmanteld worden. Er werd geoordeeld dat de bevoegdheid tot het oprichten van ereparken enkel de Staat, de provincie of de gemeente toebehoorde.¹⁶⁵ Dit en een tweede vonnis in 1980 verhinderde echter niet dat het erepark, weliswaar in een eenvoudiger versie, bleef bestaan tot op de dag van vandaag. Over deze 'slag om Stekene' cfr. infra bij de Vlaamse Militanten Orde.

¹⁶⁰ De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, Broederband, p. 607

¹⁶¹ Vos (L.), *De rechts-radicaliteit in het Vlaams-nationalisme*, ..., p. 137

¹⁶² Wouters (N.), Sint-Maartensfonds, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 2754

¹⁶³ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *De kreeft met de zwarte scharen: 50 jaar rechts en uiterst rechts in België*, Gent, GOFF-Gent, 1982, p. 86

¹⁶⁴ De Wever (Br.), *Cultus van de dode helden...*, p. 117

¹⁶⁵ *Ibid.*, p.120

De informatie die te vinden is in het parketarchief, in de sectie Incivisme/Neo-Nazisme, is ook vooral van informatieve aard. De Procureur des Konings vraagt en krijgt informatie over enkele leden van het SMF. Op de vraag over vroegere gedragingen, het strafrechtelijk verleden en de huidige activiteiten van een SMF-lid antwoordt de Rijkswacht: *'Hij was gedurende de Duitse inval lid van : Vlaamse Wacht – Waffen SS – en SS Brigade Langemark. In deze hoedanigheid verbleef hij te Ieper, Brugge, Oostende en Duitsland. Zonder hierover zekerheid te hebben zou hij in Rusland gestreden hebben.'*¹⁶⁶ Buiten dat de persoon actief bezig was met het SMF, waarvan hij ook stichtend lid was, besluit de agent dat deze persoon *'onopgemerkt voorbij [gaat] in de samenleving'*. Ondanks hun nostalgische visie had het SMF ook aandacht voor het hedendaags Vlaams-nationalisme. Tijdens een spreekbeurt van pater Marcel Brauns voor het SMF spreekt hij vooral over de Volksunie. De trage regeringsvorming van 1968 is een bewijs van het falen van de traditionele partijen, net daarom moeten alle Vlaamse verenigingen zich scharen achter de Volksunie t.v.v. een sociaal en economisch welvarend Vlaanderen. Op die bijeenkomst waren 45 personen aanwezig, waaronder 15 vrouwen.

Het SMF hield het i.t.t. de andere groepen zeer lang vol. De vereniging werd pas in 2006 ontbonden. Het eigendom en onderhoud van het erepark te Stekene werd overgedragen aan het VNJ.

3. Dietse naoorlogse solidaristen

Het Diets nationalisme is een aparte ideologische strekking die zich ook naar het verleden richt maar die veelal vergeten wordt, niet op zijn minst vanwege zijn klein aantal leden.¹⁶⁷ Het Diets nationalisme heeft ook een ietwat dubieuze rol gespeeld tijdens de oorlog. Men ging niet in tegen de bezetter, maar stond ook niet onder controle van de Duitsers, waardoor men soms kan spreken van een 'Diets verzet'.¹⁶⁸ Ook het Diets nationalisme in het (naoorlogs) Vlaams-nationalisme plaatsen is niet altijd even eenvoudig. Uit onderzoek van Bart De Wever blijkt dat er een tweespalt bestaat tussen 'Belgicistische' neo-Dinaso'ers en de Vlaamsgezinde tak: *'De verhouding van de Belgische neo-Dinaso-strekking tot het Vlaams-nationalisme was [...] ronduit vijandig'*.¹⁶⁹ Ondanks haar beperkte aanhang, onbestaande politieke invloed en interne verdeeldheid hadden ze vaak wel goed uitgewerkte toekomstidealen.¹⁷⁰

Het VRO vormt samen met het dossier over Deltapers de map 'Dietse groeperingen' in het Parketarchief.¹⁷¹ Het onderdeel Diets nationalisme in het archief is dus zeer kleinte noemen.

- Verbond Recht en Orde

Deze Heel-Nederlandse en solidaristische groep kent een korte (1960-1969) maar wel krachtige geschiedenis. Het VRO ontstond uit een Dietse jeugdgroep en onder begeleiding van het Joris van Severen-Komitee van Louis Geuening.¹⁷² Het VRO groeide uit tot een echte politieke beweging en had haar invloed op zowel de VU als de CVP/PSC.¹⁷³ Net zoals andere Dinasogroepen onderhield het

¹⁶⁶ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 401, Incivisme/Neo-Nazisme, 702, Sint Maartenfonds

¹⁶⁷ De Wever (Ba.), *De Schaduw van de leider: Joris van Severen en het na-oorlogse Vlaams-nationalisme (1945-1970)*, p. 191, In: < http://www.journalbelgianhistory.be/en/system/files/article_pdf/BTNG-RBHC,%2031,%202001,%201-2,%20pp%20177-252.pdf>

¹⁶⁸ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 88

¹⁶⁹ De Wever (Ba.), *De Schaduw van de leider...*, p. 194

¹⁷⁰ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 88

¹⁷¹ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 393, Dietse Groeperingen, 401 Recht en Orde

¹⁷² Creve (J.), Verbond Recht en Orde, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 3191

¹⁷³ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 90

VRO contacten met Zuid-Afrikaanse pro-apartheid organisaties en propageerde het het Diets Nationalisme. Na de ontbinding van het VRO in 1969 ontstaat er een scheurgroep onder de naam Dietse Solidaristische Beweging. De DSB verweet haar voorganger parlementarisme en voorzag een meer revolutionaire koers. Interne twisten omtrent het opstarten van een Dietse eenheidsbeweging of het overgaan tot een meer paramilitaire beweging zorgden echter voor een verzwakking. Dit en de kleinschaligheid zorgden voor een nagenoeg onbestaande invloed, laat staan een gevaar voor de openbare orde. Ook de relatie met de VU bleek troebel: een lidmaatschap van het VRO was onverenigbaar met het lidmaatschap van de partij, en dit vooral vanwege de anti-parlementaire instelling van het VRO.¹⁷⁴

Het VRO-dossier zelf is redelijk klein te noemen. Buiten informatie over VRO-activiteiten t.v.v. amnestie en solidarisme is er weinig in terug te vinden. Ook een overtreding betreft de Verantwoordelijke Uitgever van VRO-drukwerk is terug te vinden in map. Verslagen over het doen en laten maken wel de 'slagkracht' van het VRO duidelijk. 75 aanwezige personen op een kaderdag is het hoogst aantal bereikte deelnemers. Sommige optochten halen zelfs maar 10 man. Met een gemiddelde van 44 aanwezigen op hun manifestaties en vergaderingen is het VRO dus een kleine garnaal.¹⁷⁵

Uit het archief blijkt dat het VRO vooral werkte rond de herintegratie van Van Severen en zijn Diets en solidaristisch gedachtegoed en dat ze ook gebruik maakte van muziekkapellen van Blauwvoetvrienden. Bij een herdenking voor Joris Van Severen op 11/6/1966 spreekt men over de rol van het VRO en aanverwanten: *'wij moeten trachten zijn leer terug ingang te doen vinden bij het publiek. Zijn werk en streven [naar een Groot-Nederland] mag niet in de vergeethoek geraken.'*¹⁷⁶ Het Diets solidarisme en een oproep tot tucht en orde is een constante in de manifestaties en vergaderingen van het VRO, een internationale visie duikt soms op m.b.t. Zuid-Afrika en het lot van de blanke man aldaar.

Opmerkelijk is ook dat de Nederlandse veiligheidsdiensten interesse toonden in het VRO, waarschijnlijk vanwege haar Dietse/Heelnerlandse instelling.¹⁷⁷ De totale sterkte van het VRO, over Nederland en Vlaanderen heen, wordt geschat op 200 tot 300 personen, al kan men hier niet zeker over zijn. Ook zien de Nederlandse veiligheidsdiensten het VRO als een rechtstreekste opvolger van het Verdinaso.¹⁷⁸ Eén van de opdrachten die de VRO-leiding aan haar leden meegaf was het infiltreren van semiofficiële Beneluxorganen t.v.v. een verenigd Vlaanderen-Nederland. Desondanks bleef de werking in Nederland zeer bescheiden.¹⁷⁹

- Deltapers

Bij het onderdeel 'Dietse groeperingen' bevindt zich ook nog een klein mapje 'Deltapers'.¹⁸⁰ De 'Werkgroepen Delta' is een afscheuring van het VRO en had met 'Delta – De Nederlanden en Orde'

¹⁷⁴ De Wever (Ba.), *De Schaduw van de leider...*, p. 192

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Verbond Recht en Orde*, In: <<http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/935130.pdf>>, geraadpleegd op 06.08.2014

¹⁷⁸ *Verbond Recht en Orde (V.R.O.)*, In: <<http://www.inlichtingendiensten.nl/groepen/vro-1.pdf>>, geraadpleegd op 06.08.2014

¹⁷⁹ Creve (J.), *Verbond Recht en Orde*, In: De Schryver (R.). (red.), *Op.Cit.*, p. 3191

¹⁸⁰ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 393, Dietse Groeperingen, 402 Deltapers

haar eigen, weliswaar minuscule, uitgave.¹⁸¹ In het parketdossier zijn een steun/lidkaart, een uitgave en de statuten in het Belgisch Staatsblad terug te vinden. Het aantal deelnemers aan activiteiten of een ledenlijst is jammer genoeg niet terug te vinden.

Interessant is wel de doorlichting van voorzitter Lucien 'Luc' Pauwels. Naast zijn persoonlijke informatie is zijn sociaal/Vlaams-nationaal engagement voor ons van belang: het bewijst namelijk de verwevenheid, versplintering en de kleinschaligheid van al die Vlaams-nationalistische groeperingen. Pauwels was zowel voorzitter van de VZW Deltapers, alsook verbonden met de Kameraadschapsring der Nationale Jeugd van Europa (onder de koepel Kameradschaftsring Nationaler Jugendverbände, met o.a. Wiking-Jugend, Jugendbund Adler en Heimattreuer Jugend). Daarnaast was hij ook actief binnen het Jong Vlaams Aktiecomité, Jeugdvendel Willem van Oranje, comité Herman van den Reek, VNJ, Vlaams nationale Jeugd, Jong Europa (maar 'aan de deur gezet'), Europa Nova, Europafront en Bund Heimattreuer Jugend. Later in de jaren '80 is hij ook de drijvende kracht achter de uitgave TEKOS van de Deltastichting.

In de map 'Extreme Vlaamse groeperingen: Volksunie' vond ik ook een steunkaart uitgegeven door de Deltapers VZW terug. Hieruit blijkt dat de Deltapersgroep verbonden was met het 'Aktiekomitee tegen de politiestaat', een comité dat zich volgens de Rijkswacht voorgenomen had hulp te bieden aan slachtoffers van politiegeweld en er op toe te zien dat er geen politiestaat werd geïnstalleerd in België.¹⁸² Op de steunkaart waren ook de woorden 'Zwartberg-Merksem-Leuven-Voor vrijheid en democratie' aangebracht, onder een cartoon van een Rijkswachter die met zijn geweerkolf een meisje mishandelde.

2.3.2. Vlaams-nationale jeugdbewegingen

Naast de Katholieke Studenten Actie (KSA/VKSJ/KSJ) en het Vlaams Verbond voor Katholieke Scouts en Meisjesgidsen (VVKSM), die typisch Vlaamsgezinde maar vooral katholieke jeugdorganisaties waren in de katholieke zuil, zijn er ook (gelukke) pogingen geweest om 'zuivere' Vlaams-nationalistische jeugdgroeperingen op te richten. Vele van deze groepen waren kweekvijvers voor latere militanten en Vlaams-nationalistische politici.

1. Vlaams Nationaal Jeugdverbond

Het VNJ is een jeugdorganisatie die een Vlaams-nationalistische en Heelnederlandse ideologie uitdraagt en is als maatschappelijk nut vergelijkbaar is met de Scouts binnen de Katholieke zuil. Het kent doorheen zijn gehele geschiedenis enkele duizenden leden over heel Vlaanderen. Binnen het VNJ legden de jongeren, vroeger zeer vaak afkomstig uit families getroffen door de repressie, contacten met gelijkgezinden.¹⁸³ Binnen de vereniging werd er aangemoedigd tot deelname aan grote Vlaamsgezinde manifestaties als de IJzerbedevaart of zangfeesten. Jongeren werden via spel en uitdaging ingepast in het Vlaams-nationalisme.

¹⁸¹ De Wever (B.), *De Schaduw van de leider...*, p. 192

¹⁸² ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 395, Extreme Vlaamse Groeperingen: VU, 602 VU in het arrondissement

¹⁸³ De Witte (H.), *extreem-rechts militantisme in Vlaanderen*, Res Publica, 4, 2006, p. 431

Het VNJ heeft er nooit een geheim van gemaakt dat ze als organisatie een directe voorzetter is van vooroorlogse, Vlaams-nationale jeugdbewegingen.¹⁸⁴ Zo werden figuren als Rodenbach, Borms en Vindevogel geëerd als Vlaamse helden binnen een geïdealiseerd Vlaams verleden.

Eén van de grote doelen van het VNJ was de differentiatie en ook wel de chaos binnen de Vlaams-nationalistische jeugdgroepen in te dijken. Het VNJ had succes en kwam door haar snelle groei in het vaarwater van het Verbond van Blauwvoetvendels. Uiteindelijk zou het VNJ slagen in haar opzet en kon het verschillende kleine groepen opslorpen in haar bestaan, waaronder de Blauwvoetvendels. Volgens een verslag van de Rijkswacht is het de bedoeling van het VNJ om de jeugd meer bewustwording bij te brengen om haar taak in de gemeenschap op te nemen. Het VNJ geniet volgens de Rijkswacht ook de steun van de Volksunie.¹⁸⁵ Het VNJ hield daarnaast ook goede contacten met Were-Di van Karel Dillen.¹⁸⁶ Begin jaren '70 kwam er met het Algemeen-VNJ een radicalere afsplitsing, vooral met een basis in Antwerpen en Vlaams-Brabant. Het stond dicht bij het VMO van de tweede generatie (cfr. infra) en was een onderdeel van het Europafront, samen met andere extreemrechtse buitenlandse groeperingen. Het doel van het Europafront was het 'Europa der volkeren'.¹⁸⁷ De band met de VMO zou later gefinaliseerd worden met de opname van het Algemeen-VNJ binnen de organisatie.¹⁸⁸

Volgens het Parketarchief was het VNJ een onofficiële jongerenbeweging van de Volksunie, '*Volgens ingewonnen inlichtingen zou de vereniging de steun genieten van de Volksunie*'.¹⁸⁹ Deze veronderstelling is echter foutief. Ondanks dat de VU in de beginjaren van het VNJ zorgde voor financiële en logistieke steun (vooral via lokale VU'ers) zijn er nergens bewijzen te vinden dat de VU geprobeerd heeft jeugdorganisaties als het VNJ aan zich te binden.¹⁹⁰

2. Ernest van der Hallen Jeugdgemeenschap

De Ernest van der Hallen Jeugdgemeenschap is een kleinere jeugdvereniging die het vermelden waard is vanwege de naam Ernest van der Hallen. Ernest van der Hallen is een interbellumfiguur die ondanks zijn afzijdigheid tijdens de bezetting toch werd opgesloten vanwege 'zwarte' familieleden. Zijn toen al zwakke gezondheid werd hierdoor verder ondermijnd en hij stierf in 1948. De katholieke flamingant Ernest van der Hallen verkreeg hierdoor een soort van martelaarsstatus in de Vlaamse beweging, waaronder in de voornoemde Jeugdgemeenschap. De Jeugdgemeenschap had banden met de VMO en had haar rol bij de illegale opgraving van een andere Vlaamse martelaar, priester Cyriel Verschaeve.¹⁹¹ Op een herdenking van Ernest van der Hallen te Antwerpen op 6 april 1968 sprak men over hem als een voorbeeld voor de Vlaamse jeugd, een optimistische toekomstdrager die streed voor de ontvoogding van Vlaanderen.¹⁹² De slagkracht van deze vereniging is echter

¹⁸⁴ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 281

¹⁸⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 402, 803, VNJ

¹⁸⁶ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 81

¹⁸⁷ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 82

¹⁸⁸ *Ibid.* p. 124

¹⁸⁹ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 402, 803 VNJ

¹⁹⁰ Hiers (S.), *Het ontstaan en de groei van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond (VNJ)*, WT, LVII, I, 1998, p. 3

¹⁹¹ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 82

¹⁹² ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 404, 1004 Ernest van der Hallen Herdenking

marginaal, het aantal leden was nooit hoger dan enkele tientallen; en ze kwamen samen in een tweetal panden in de regio Kortrijk-Poperinge.¹⁹³

3. Algemeen Diets Jeugdverbond, Blauwvoetjeugdverbond en de Blauwvoetfederatie

Dit verbond richtte zich vooral op voormalige Verdinasoleden of gelieerde families. Naast de Vlaams-nationale jeugdverenigingen als het VNJ werd hier het Diets christelijk nationalisme en de rebellentraditie van de blauwvoeterij voortgedragen.¹⁹⁴ Het ADJV verenigde zich later met de Katholieke Jeugdscharen Jong-Vlaanderen tot het Blauwvoetjeugdverbond, dit tot onvrede van sommigen die zich afscheurden met het Nieuw-ADJV. In 1966 ging deze laatste toch op in de Blauwvoetfederatie. De geschiedenis van de Blauwvoetfederatie vertoont dus een zeer complexe evolutie van naamsveranderingen, afscheuringen en opnames. Deze vereniging was meer een papieren organisatie dan een reële koepelstructuur. Uiteindelijk ging het volledig op in het VNJ.

In het Parketarchief is een dossier terug te vinden van de Antwerpse en Gentse afdeling van de Blauwvoetfederatie. Een verslag van een congresmeeting op 1 oktober 1967 te Gent geeft een relaas over haar eigen geschiedenis en, belangrijker, haar taak voor haar leden. De Blauwvoetfederatie moet *'negatieve invloeden van fanatici en hun politiek gesjacher met de jeugd voorkomen en een broedplaats zijn voor politieke en sociale vernieuwing.'*¹⁹⁵

De complexe levensloop van deze jeugdvereniging met de splitsingen en samenvoegingen is wederom een voorbeeld van de versplintering in het radicaal Vlaams-nationaal landschap.

2.3.3. *Militante groeperingen*

1. Vlaamse Militanten Organisatie en haar opvolgers

Vanwege de status als grootste Vlaams-nationale actiegroep, het lijvige aanwezige parketdossier en dus de overduidelijke aandacht van de ordediensten voor de VMO is een uitgebreide toelichting nuttig. Daarom ga ik hier iets anders te werk. Eerst voorzie ik een korte schets van de VMO in al haar gedaantes om vervolgens de nuttige informatie uit het Parketarchief voor zich te laten spreken.

Korte geschiedenis: van VMO naar VUM naar VMO

De VMO is doorheen zijn gehele bestaan een feitelijke vereniging geweest, weliswaar met paramilitaire kenmerken, die sterk afhing van enkele charismatische figuren. De naam, 'Vlaamse Militanten Organisatie', is een rechtstreekse afgeleide van de DMO, de Dietsche Militanten Orde.¹⁹⁶ Ondanks haar bekendheid is de VMO nooit een massaorganisatie geweest. De VMO heeft twee periodes gekend: de eerste VMO werd opgericht in 1949 en bestond tot 1971, waarna er direct een organisatorische zij het niet ideologische heropstart plaatsvond.

Dé twee voormannen van het eerste tijdperk van de VMO waren Robert 'Bob' Maes (Brussel) en Wim Maes (Antwerpen), ondanks hun overeenkomende naam waren ze geen familie. De vereniging was vooral actief vanuit drie bolwerken: Brussel, Antwerpen en Gent. Ondanks hun paramilitair voorkomen (strikte hiërarchie, uniform, slogans en liederen, muziekkapellen en het lopen in gelid)

¹⁹³ Verlinden (P.), Ernest Van Der Hallen-Jeugdgemeenschap, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 1081

¹⁹⁴ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p.81

¹⁹⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 402, 805, Blauwvoetgemeenschap Gent

¹⁹⁶ Claes (K.), *Op. Cit.*, p. 57

was de organisatie minder strak georganiseerd dan men zou vermoeden. Hun doel was de Vlaamse beweging en haar acties, vooral rond de eis voor amnestie, van bescherming voorzien.

Voor de buitenwereld bleef de VMO eerder een heropleving van de vooroorlogse knokploegen, linkse bewegingen zagen de VMO en andere groeperingen in haar kielzog aan voor pro-fascistische groeperingen¹⁹⁷, niet op zijn minst vanwege het gebruik van slogans als 'Solidarisme', 'Volksverbondenheid' en 'anti-communisme'.¹⁹⁸ Het centraal geleide karakter van de VMO in combinatie met hun ideologische programma, het gebruik van uniformen, vlaggen, runentekens, ... en hun acties werd geconcipeerd als een terugkeer naar het vooroorlogse Vlaams-nationalisme.

De VMO was eerst volledig autonoom maar met de oprichting van de Volksunie en het succes van de partij werd ze meer en meer geïntegreerd in de partij zelf.

Ondanks beperkt lidmaatschap bleek de VMO nuttig voor de Volksunie bij het voeren van propaganda, rekruteren van nieuwe leden, het leveren van bescherming tijdens betogingen en het ordelijk laten verlopen van bijeenkomsten.¹⁹⁹ De VMO stond er ook om bekend elke week het tijdschrift van de Volksunie, 'De Volksunie', te verspreiden via deur-aan-deurverkoop. Door het groeiende democratische succes van de Volksunie en de spraakmakende acties van de VMO kwam er echter ruis op de relatie tussen beiden. De zelfstandigheid van de VMO werd beëindigd in 1958 toen het na perikelen volledig werd ingepast binnenin de Volksunie.²⁰⁰ Wat was nu de oorzaak van de polemiek?

*"Met de V.M.O. hadden wij reeds herhaaldelijke moeilijkheden gehad, omdat akties ondernomen werden waarover wij niet ingelicht waren, maar waarvoor wij achteraf politieke verantwoordelijk gesteld werden."*²⁰¹

Het VMO liet haar initiële functie van het voeren van propaganda los en ging meer en meer in confrontatie met zowel de ordediensten als met Belgicistische- en oud-strijdersverenigingen. Vele leden van de VMO hadden al veroordelingen opgelopen en vooral binnenin de progressieve linkervleugel van de Volksunie kwamen stemmen op om de band tussen de partij en de VMO door te knippen. Ook bepaalde prominente leden van de VMO waren een doorn in het oog voor de VU, bv. de beruchte Bert Eriksson was bekend voor zijn extreemrechtse en antisemitische ideeën. Het aantrekken van extremistische elementen was ook bekend bij de VMO-oprichter Bob Maes: *"mensen die in de kijker wilden lopen zonder rekening te houden met het politieke resultaat"*.²⁰² De wil om zelfstandig op te treden naast de partij bleek de splijtzwam tussen de Volksunie en de VMO.

Voor de linkervleugel en de gematigden binnen de Volksunie was het hele VMO-gebeuren niet meer van deze tijd en was het ook een smet op de inschrijving in het democratische bestel dat die de Volksunie propageerde. De banden werden dan ook op 3 oktober 1963 officieel doorgeknipt waardoor er een periode van onduidelijkheid aanbrak. Frans Van der Elst, hét gezicht van de Volksunie in de jaren 60 wou deze splitsing niet, zo geeft hij aan in zijn overzichtswerk over de

¹⁹⁷ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 307, nr. 203, 24 oktober 1968

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Van Der Elst (F.), 20 jaar Volksunie (1954-1974): een beknopt overzicht van de wording, de stichting en de geschiedenis van de Vlaams-Nationale partij, Brussel, Volksunie, 1975, p. 37

²⁰⁰ Moyaert, *Op.Cit.*, p.65

²⁰¹ *Ibid.*, p. 63

²⁰² ²⁰² De Wever (Ba.), *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek...*, p. 273

Volksunie. Hij opperde voor een assimilatie tussen de partij en de VMO, indien dit onmogelijk bleek moesten beiden zich duidelijk van elkaar distantiëren. Andere traditioneel-conservatieven als Karel Dillen gingen ook niet akkoord met de splitsing en zagen dit als een verdere verlating van de Vlaams-nationale solidariteit binnenin de Vlaamse beweging.

De VMO-leiding wou de band met de Volksunie echter niet finaal verbreken en richtte de Volksunie-Militanten (VUM) op.²⁰³ De Antwerpse afdeling van de autonome VMO splitste zich af en vervoegde de VUM. In de VUM werd er afgesproken geen uniformen meer te dragen en zich te gedragen naar de VU-partijleiding. De andere afdelingen van het VMO, Gent en Brussel, gingen niet op in de VUM en bleven autonoom verder werken.

De VUM nam de originele rol van de VMO op en zou zich bezighouden met het verspreiden van propaganda t.v.v. de Volksunie.²⁰⁴ Deze VUM, de naam zegt het zelf, stond onder direct toezicht van de Volksunie en zou geen activiteiten uitvoeren zonder toestemming van de Volksunie-leiding.²⁰⁵ Deze VUM was echter een kort leven beschoren. De leiding van het VUM wou de directe actie eigenlijk toch niet verlaten en bleef zich verbonden voelen met de VMO. De ontvlambare situatie in Voeren en Leuven en de gematigde houding van de Volksunie zorgde voor een breuk tussen de twee. Ook de gematigde houding van de VU inzake de gerechtelijke procedures tegen de VMO werd een discussiepunt. De breuk werd definitief in juni 1966, toen de VUM ophield te bestaan en terugkeerde naar de VMO.

Het is vooral in de jaren '60 dat de VMO zich inlaat met specifieke acties naast de deur-aan-deurverkoop en propagandapromotie. Dit is ook de periode waarin de VU electoraal fors groeit. Bij de rellen rond sluiting van mijnen in Zwartberg vielen zelfs twee doden en was er heel wat materiële schade. De VMO-leiding voelde zich echter niet verantwoordelijk en schoof het af op een te gewelddadig optreden van de Rijkswacht.²⁰⁶

Een andere bekende confrontatie is de beruchte 'de slag om Stekene' op 30 mei 1969.²⁰⁷ Deze confrontatie draaide vooral om de oprichting door het SMF van een erepark voor de gesneuvelde en overlevende oostfrontstrijders en de lokale en nationale tegenstand hierop. De geplande betoging tegen het erepark werd opgewacht door een bonte verzameling leden van Were-DI, SMF en VMO.²⁰⁸ De aanwezigheid van Were-DI en vooral van het VMO was niet toevallig, er waren nauwe banden en sommige SMF'ers waren zelfs lid. Het VMO nam ook het voortouw in het organiseren van de tegenbetoging en van de opgepakte betogers tijdens de schermutselingen waren de meeste lid van het VMO. Tien VMO-leden werden veroordeeld tot geldboetes en korte gevangenisstraffen.²⁰⁹

Ook de bomaanslag aan de Congreskolom te Brussel op 11 juli 1963 stelde het VMO in een bijzonder slecht daglicht. Door amateurisme waren de gevolgen van de bomaanslag echter miniem. Na een vruchteloos onderzoek kwam er vijf jaar later bij toeval toch schot in de zaak. Er werden drie aanhoudingen verricht, waarbij twee arrestanten lid waren van de VMO. De drie verdachten werden

²⁰³ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 60

²⁰⁴ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 68

²⁰⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 395, nr. 604, 2 maart 1966

²⁰⁶ Claes (K.), *Op Cit*, p.63

²⁰⁷ Het Sint-Maartenfonds had plannen een herdenkingsplaats voor gesneuvelde Oostfronters op te richten aan de rand van het dorp, oud-strijders van Nationaal Aktiecomité zagen dit echter niet zitten.

²⁰⁸ De Wever (Br.), *Cultus van de dode helden.*, ..., p. 119

²⁰⁹ *Ibid.*, p. 120

veroordeeld tot één jaar effectieve gevangenisstraf.²¹⁰ Ook bij de betogingen in de Voerstreek was de VMO alomtegenwoordig. In 1970 viel er ook een dode te betreuren aan Franstalige kant bij een confrontatie tussen de VMO en het FDF in Laken, het slachtoffer was lid van het FDF. Negen VMO leden werden veroordeeld tot celstraffen van drie maanden en een schadevergoeding van 1 miljoen frank.²¹¹

De groeiende confrontaties met de orde- en gerechtelijke diensten²¹² (ook te zien in de dossiers van het Archief van de Procureur des Konings) en de blijvende agitatie met de Volksunie zorgden ervoor dat de VMO meer en meer in een moeilijke positie terecht kwam. Het plotselinge overlijden van de onbetwiste leider Wim Maes en de externe en interne moeilijkheden zorgden ervoor dat Bob Maes in 1971 overging tot de ontbinding van de VMO.²¹³

In hetzelfde jaar werd echter een nieuwe VMO opgericht, o.l.v. Armand 'Bert' Eriksson. De naam Vlaamse Militanten Organisatie veranderde naar de Vlaamse Militanten Orde, een nog duidelijkere verwijzing naar de voornoemde Dietse Militanten Orde. Deze nieuwe organisatie is echter met weinig te vergelijken met zijn voorganger waardoor we kunnen spreken van een tweede en nieuwe VMO. In het politieke manifest werd vastgelegd dat het uiteindelijke doel van de Orde de vernietiging was van de Belgische staatsstructuur en de ontvoogding van de Vlamingen en Walen.²¹⁴ Eriksson had een zwaar oorlogsverleden maar werd niet vervolgd wegens zijn jeugdige leeftijd. Uit het Parketarchief blijkt dat hij volgens de Rijkswacht nog steeds rotsvast geloofde in het nationaalsocialisme, mits het werd aangepast aan deze tijd.²¹⁵ Deze nieuwe VMO werd vooral bekend/berucht vanwege de opgravingen van Staf De Clercq ('operatie Delta'), Anton Mussert ('operatie Wolfsangel') en Cyriel Verschaeve ('operatie Brevier'). Na een hele resem van schandalen van geweldpleging en bewijzen van opleidingskampen in gevechtstechnieken in de Ardennen werd de organisatie in 1981 veroordeeld als een private militie en dus ook verboden.²¹⁶ De relatie met de VU, die de ideeën als verdraagzaamheid, pluralisme en humanisme onderschreef, was van in het begin zeer koel en bijna onbestaande. Er waren zelfs confrontaties tussen de VU-jongeren en deze nieuwe VMO. Wel waren er connecties met de VPP van Lode Claes en de VNP van Karel Dillen, en had het ook banden met buitenlandse racistische en extreemrechtse groeperingen.²¹⁷

De VMO in het Parketarchief

Het dossier over de VMO is bijzonder uitgebreid waardoor we ons een zeer goed beeld kunnen vormen over hoe het Parket en de politiediensten omgingen met deze organisatie. De specifieke onderdelen van het archiefstuk zijn terug te vinden in Bijlage I.

Het is veilig om te stellen dat de Rijkswacht en het Parket een zeer goede kennis hadden over het reilen en zeilen binnen de VMO. Men had zowel weet van de vele optochten, manifestaties en acties alsook had men zicht op de interne werking. Naarmate de jaren '60 vorderden en de spanning tussen de linkse en de rechtse vleugel van de VU meer en meer naar boven kwam, wisten de

²¹⁰ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 64

²¹¹ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 66

²¹² Een mogelijke veroordeling op basis van de wet op private milities stond volgens Bob Maes niet meer veraf.

²¹³ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 67

²¹⁴ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 71

²¹⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 404, nr. 1001, 19 april 1968

²¹⁶ Creve (J.), Eriksson, Bert, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 1081

²¹⁷ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 94

overheidsdiensten deze evolutie ook terug te zien binnen de VMO: *‘VUM-Antwerpen verwijt het hoofdbestuur van de VU dat ze te konservatief is, besluiteloos en NIET durft overgaan tot rechtstreekse akties’*.²¹⁸ Volgens de Rijkswacht was ook de positie van algemeen voorzitter Frans Van der Elst niet meer zo sterk als voorheen, net vanwege de progressieve richting van de Volksunie: *‘in de VU-kringen van Antwerpen, die als zeer vooruitstrevend mogen beschouwd worden, is de sympathie ten overstaan van hun algemene leider de laatste tijd veel afgenomen. De positie van VAN der ELST wordt door vele ingewijden als wankelbaar beschouwd.’*²¹⁹ Dat de Rijkswacht hier de beschrijving ‘vooruitstrevend’ gebruikt is opmerkelijk te noemen. Een progressieve en openstaande Antwerpse VMO lijkt mij onwaarschijnlijk. Eerder bedoelde de Rijkswacht waarschijnlijk dat de Antwerpse VMO een zeer actieve en grote afdeling van de VMO was.

Het ontstaan van die VUM werd zoals gezegd al snel weer verlaten vanwege een te braaf karakter van de VU t.v.v. een herenigd VMO. De toekomst voor die nieuwe herenigde VMO was voor de Rijkswacht duidelijk: *‘Men zal trachten de VMO om te vormen tot een sterke Vlaamse drukkingsgroep en dit buiten de VU om.’*²²⁰

Verder in het ruime dossier zijn er verslagen terug te vinden over de activiteiten van de VMO in het gehele land (Luik, Namen, West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Limburg, ...), en zijn er ook ledenlijsten opgenomen. Ook vlugschriften, uitgaven en artikels (Vlaams, Franstalig en zelf internationale pers) worden bijgehouden ter *‘kennismaking en documentatie’*.

Een zeer interessant dossier voor deze scriptie is het onderdeel ‘VMO: VUM Private Militie’.²²¹ Uit dit dossier blijkt dat de breuk tussen de VU en de VMO vooral de bedoeling had de extreme en ongewenste elementen uit de groep te verwijderen (iets wat niet goed gelukt is). Volgens de Rijkswacht en het Parket is geenszins vastgesteld geworden dat de leiding en de groep op militaire leest zouden geschoeid zijn. Het beperkt lidmaatschap (en het eigenlijk ontbreken van echte lidkaarten) zorgde er meer voor dat de VMO wel een groep kan genoemd worden, maar dat ze niet geoefend waren in loopformaties, tactieken of andere ‘handigheden’. De enige tactiek die de VMO wel stelselmatig toepaste was het verzamelen van zoveel mogelijk mensen in een lokaal om vervolgens te vertrekken naar een manifestatie. De Procureur des Konings besluit dan ook dat de VMO de wet van 1934 op het verbod van private milities niet overtreden heeft. Ik laat hem hieronder aan het woord:

‘Bij mijn parket en bij zijn gerechtelijke politie bestaat een bijzondere afdeling die de politieke aangelegenheden behandelt en die regelmatig het ontstaan, de evolutie, de werking en het optreden van politieke en mogelijk para-militaire groepen, volgt. Tot op heden werden geen inlichtingen ingezameld die het bestaan zouden aantonen van organisatie, die als private militie zouden kunnen beschouwd worden.

Besluit: op grond van de huidige aanwezige gegevens laat niets te beweren dat een inbreuk op de wet van 29 juli 1934, in het Antwerpse zou gepleegd worden. De feiten wijzen niet op opleidingen op militaire wijze, noch op een organisatie die ingesteld zou zijn om tot de macht haar toevlucht te nemen. Wanneer daarvoor, voorwat de vroeger bestaande VMO betreft, vermoedens konden

²¹⁸ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003b, 399, nr. 630, 6 juni 1966

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003b, 399, 630, 26 juli 1966

²²¹ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 399, 650

bestaan, is dit thans voor de VUM opzeggens uit te sluiten' Procureur des Konings Herman Sabbe aan de Procureur-Generaal, 6 januari, 1966.

Naast het oordeel van de Procureur des Konings over de VMO is het citaat interessant omdat het melding maakt van een bijzondere afdeling binnen het Antwerps ministerie die de opdracht heeft politieke aangelegenheden op te volgen. Deze afdeling onderzoekt het ontstaan, de evolutie, de interne werking en de optochten, en ze gaat na of een bepaalde groep zich gedraagt als een private militie.

Besluit VMO

Ondanks dat enkel de tweede VMO onder leiding van Eriksson een veroordeling heeft opgelopen als private militie lijkt het mij toch enigszins correct om te stellen dat de vermoedens die er bestonden over de eerste VMO juist waren, zij het dat deze eerste VMO veel minder radicaal en gevaarlijk was dan de Eriksson-VMO. De VMO van Bob en Wim Maes kwam meermaals in aanraking met zowel de politie als het gerecht, men had een uniform en duidelijke doelstellingen, ze fungeerde als beschermingseenheid (een moderne titel hiervoor zou 'steward' zijn) en werd bovendien strak gestuurd van bovenaf.

Dat de eerste VMO veel minder radicaal was blijkt ook bij de ontbinding ervan toen Bob Maes sprak over het bereiken van het hoofddoel: het Vlaams-nationalisme uit de catacomben halen.²²² Het Vlaams-nationalisme was ingeburgerd en kon terug op zijn eigen benen staan zonder dat daarvoor een eigen 'politiemacht' nodig was. Ondanks dit belangrijk verschil was de eerste VMO veel betrokken partij bij verschillende geweldplegingen en schoof het de verantwoordelijkheid voor schade en slachtoffers steeds door op wettige zelfverdediging t.o.v. een brutale politiemacht of linkse tegenbetogers.

2. Were-Di – Dietsland-Europa

Met de oprichting van Were-DI in 1968 komt de figuur Karel Dillen meer op de voorgrond van het Vlaams-nationalisme. Dillen die in 1951 medestichter was van het neofascistische Mouvement Social Européen is ons vooral bekend als stichter en voorzitter van het Vlaams Blok. Dillen was daarvoor lid van de Volksunie en behoorde tot de rechts Vlaams-nationalistische traditioneel-conservatieve strekking van die partij. Een strekking die naarmate de tijd vorderde het pleit begon te verliezen tegen de progressieve vleugel van de Volksunie (met personen als Nelly Maes en Maurits Coppieters). Dillen richtte Were-Di op, het officieel het Verbond van Nederlandse Werkgemeenschappen, als denktank en vormingsorganisatie en had vooral via haar uitgave Dietsland-Europa enige bekendheid. Men ging uit van een Heelnederlands, solidaristisch, traditioneel en anti-Belgisch gedachtegoed en men wilde deze denkwijze verder uitwerken. Were-Di stond ook onder invloed van het conservatieve Franse Nouvelle Droite.²²³

Dillen en zijn getrouwen waren van oordeel dat de VU een onderdeel van het establishment was geworden en dat Were-Di als een waakhond moest fungeren: *'[...]anderzijds echter is het evenzeer onze taak ervoor te zorgen dat de VU een waarachtig Vlaams-nationale partij blijft en niet vervlakt of*

²²² Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 67

²²³ Benvindo (B.) & Peeters (E.), *Scherven van de oorlog: de strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2011, p. 162

ontaardt tot een Belgische reformistische partij”, Bert van Boghaut, mei 1967.²²⁴ Ook had Were-Di veel aandacht voor het amnestievraagstuk. De Rijkswacht rapporteert: *‘Hij vertelde vervolgens de misstap die hij over 23 jaar beging door een bepaalde politieke richting te nemen, gaf vervolgens de hierna vermelde feiten op waarop de gevraagde amnestie gebaseerd is.’*²²⁵ Niet alleen lagen de feiten al zo ver in het verleden, ook aan de kant van de weerstanders waren er misdaden begaan.

Tot aan het Egmontpact bleef Dietsland-Europa sterk gelieerd aan de Volksunie, nadien werd de relatie veel troebeler. Maar dit was ook zo aan de kant van de Volksunie, de partijleiding nam afstand van al deze traditionele groeperingen en koos voor een opener vizier naar de buiten wereld.²²⁶ Van der Elst wou de Vlaamse zaak gaan verdedigen als een frisse moderne partij en oude extremistische krachtpatserij achterwege laten. Het kan dus gesteld worden dat er in 1970 een breuk was ontstaan tussen het partijpolitieke Vlaams-nationalisme en het volkse Vlaams-nationalisme. Velen waren uit de Volksunie gestapt en hadden nog maar een zwakke band met de partij, anderen hadden de Volksunie definitief de rug toegekeerd en gingen terug naar extremere groeperingen.

Van alle Vlaams-nationale groepen was Were-Di het best verbonden met buitenlandse medestanders en ook intellectueel het sterkst voorzien. Het onderhield ook blijvende en goede contacten met andere Vlaams-nationale groepen en stond aan de basis van de oprichting van de Vlaams-nationale Raad.²²⁷ Voor Were-Di is het federalisme een eerste stap richting het einde van België om vervolgens het herstel van de Lage Landen te bewerkstelligen. Uit Were-Di ontstaat later het extreme Voorpost, dat met haar confronterende optredens een beruchte plaats ingenomen heeft in het Vlaams-nationalisme.²²⁸ Veel leden van het Were-Di waren ook betrokken bij de oprichting van het Vlaams Blok, een nieuw politiek project dat extreemrechts en radicaal Vlaams-nationaal was en nog steeds is.

In het Parketarchief is Were-Di ingedeeld in de map ‘Extreme Vlaamse groeperingen’.²²⁹ We leren hieruit dat het Parket aandacht had voor de persoon Albert ‘Bert’ Van Boghout. Collaborateur, oud-Oostfronter in het uniform van de Waffen-SS en nadien opgenomen in de entourage van Karel Dillen. Zijn voorgeschiedenis binnen de Nationaal Socialistische Beweging in Vlaanderen als lid van een knokploeg verklaart volgens mij ten dele de aandacht van de gerechtelijke diensten in vier jonge leden van Were-Di. Deze vier deden aan Jiu-jitsu (een Japanse zelfverdedigingssport) in een Judo-club. De dienstdoende agent is echter verre van zeker of beiden ook maar iets met elkaar te maken hebben en beschrijft zijn twijfel over de oprichting van één of andere stootgroep. Op een herdenking van de Guldensporenslag haalde Were-Di met 250 aanwezigen het hoogste aantal deelnemers aan een evenement (zoals te vinden is in het Parketarchief althans). De meeste activiteiten werden bezocht door een 70tal deelnemers, en men maakt soms ook gebruik van het VNJ om activiteiten op te luisteren met gezang.

De Nederlandse veiligheidsdiensten waren strenger, voor hen was Were-Di qua karakter en stijl een extreemrechtse en nazistische groep. Ze gebruiken hiervoor een paragraaf vanuit het Were-Di-manifest: *‘Nationale bewustwording en eenheid zijn voor ons onvoorwaardelijk verbonden aan*

²²⁴ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 170

²²⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 400, 661, Were DI

²²⁶ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 172

²²⁷ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 95

²²⁸ Verlinden (P.), Voorpost, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p.3561

²²⁹ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 400, Extreme Vlaamse groeperingen: Varia: nr 661 Were-Di

sociale rechtvaardigheid. Arbeid en bodem moeten de grondslag vormen van ons solidarisme.'²³⁰ Tijdens een vergadering te Amsterdam werd er ook geopperd voor een *'Groot-Nederland in een verenigd Europa, vrij van alle "volksvreemde" invloeden en wil strijden tegen alle uitdrukkingen van Marxisme en daarmee verwante stromingen*'. Uit het verslag blijkt ook dat het ledenaantal de grootste zorg was voor Were-Di: *'van meer belang dan financiële steun zou de toetreding van actieve leden zijn.'* Leden van het Verbond voor Recht en Orde-Nederland waren ook bevreesd dat een Nederlandse afdeling van Were-Di een bedreiging zou vormen voor hun ledenaantal.

3. Aktiegroep Delta

De Aktiegroep Delta is een groep die we moeten plaatsen binnen het opkomen van Nouvelle Droite in Europa. Als vertegenwoordiger van het *nouvelle droite*/'nieuw rechts' is deze Vlaamse Heelnederlandse en conservatieve groep zowel tegen het establishment als tegen het conservatief en traditioneel-rechts (en uiteraard ook links). In lijn met de andere besproken groepen verzetten ze zich ook sterk tegen de verlinksing van de VU. Een bekende vertegenwoordiger van deze stroming is de al eerder vermelde Lucien 'Luc' Pauwels.

4. Taal Aktiekomitee

Het Taal Aktiekomitee (TAK), opgericht als het Aktiekomitee Brussel en Taalgrens, is een vereniging die een schoolvoorbeeld is van de (directe) taalgrensactie zonder zich daarmee te verbinden met het extreemrechts. Naast de taaltoestanden spitste het TAK zich ook toe op het amnestievraagstuk en andere eisen van het radicaal Vlaams-nationalisme.²³¹ I.t.t. het VMO en Were-Di had TAK wel een goede relatie met de VU, net vanwege haar aandacht voor de Vlaamse taaleisen. Omdat echter extreemrechtse Vlaams-nationale groeperingen altijd aanwezig waren op hun manifestaties werden ze er toch ongewild mee geassocieerd en ontstonden er zelfs contacten. Vanwege deze contacten met Were-Di en VMO krijgt het TAK ongewild een extreemrechts geurtje.²³²

5. Pater Braunfonds

Het Braunfonds was een kleine groep die zich vooral bezighield met het leveren van materiële ondersteuning aan Pater Marcel Brauns. Daarnaast fungeerde het ook als waakhond tegen de verlinksing van de VU.²³³ Brauns zag het als een persoonlijke overwinning dat de groep rond Deconinck faalde.²³⁴ Naast het voorzien van spreekbeurten en het verzamelen van fondsen ontwikkelde deze vereniging ook een Vlaams-nationalistische en Groot-Nederlandse denkwijze. Die is ook terug te vinden in het parketarchief: *'Baudouin is ten andere geen Vlaamse naam en vele Vlamingen voelen niets voor Baudouin. Vlaanderen behoort bij Nederland en ikzelf voel mij zelf Nederlander'*.²³⁵

²³⁰ Were-Di, In: <<http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/935130.pdf>>, geraadpleegd op 25.07.2014

²³¹ De Wever (Ba.), Taal Aktiekomitee, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 2946

²³² Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 97

²³³ Vandewalle (E.) & Seberechts (F.), Braunsfonds, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 596

²³⁴ Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *Op.Cit.*, p. 98

²³⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 400, Extreme Vlaamse groeperingen: Varia, 663, Braunsfonds

6. Vlaams Verweer

Het Vlaams Verweer, een kleine Brusselse Vlaams-nationale groep die gelieerd is met de VMO, is interessant vanwege het fabriceren van gevaarlijke springtuigen en een aanslagpoging. De assembleruimte werd ontdekt en de leden van het VV werden opgepakt. De kranten berichten zeer verschillend over 'De Vlaamse springtuigmakers'-zaak, een communautaire tweespalt is dus merkbaar. In de Vlaamse Volksgazet bleef men echter bij de feiten: *'Spoedig bleek dat deze extremistische groepen in feite weinig leden telden'*.²³⁶ Het Parketarchief trad deze verklaring bij met een ledenlijst: hieruit blijkt dat het VV maar een tien leden telde. De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging spreekt echter over een 100-tal leden.²³⁷

Verskillende elementen bij deze zaak zijn opmerkelijk. De aanslag was gepland op VU-volksvertegenwoordiger Daniël Deconinck en één van de beklaagden vroeg een Franstalige procedure aan omdat zijn Nederlands onvoldoende was.

De Brusselse VU'er Deconinck was waarschijnlijk een doelwit vanwege zijn linkse en progressieve instelling en zijn poging om een sociaal-flamingantisme uit te bouwen. Zijn Brusselse scheurlijsten hadden initieel succes maar kenden later sterke tegenstand van de rechterfractie van de VU en de Vlaamse beweging, mede onder impuls van pater Brauns.²³⁸ Hij werd in 1965 uit de partij gezet. Later in 1970 verscheen hij op de lijst van de Rode Leeuwen, een Vlaams onderdeel van de BSP/SPB.

De beraming van de aanslag tegen Deconinck en vooral de vrijdeling ervan door het Belgische gerecht is interessant. Ondanks wat onzekerheid inzake het ledenaantal, tien tot 100, blijkt uit deze zaak wel dat het gerecht en de politiediensten goed op de hoogte waren van kleine en marginale groeperingen. Het gerecht heeft een escalatie vermeden en vanwege de kleine omvang van de groep getuigt dit van een goede werking van het gerecht. Desondanks, hoe klein sommige groepen ook zijn, de beraming van een aanslag is een gevaar voor de openbare orde waardoor de aandacht van het OM terecht kan genoemd worden.

Uit het Parketarchief blijkt ook dat binnen het Vlaams Verweer een 'Vlaams Bevrijdingsleger' zou bestaan hebben maar dit is echter een papieren constructie: *'[...] in dit kringetje [Vlaams Verweer] schijnt ook het zo geheten Vlaams Bevrijdingsleger te bestaan, waarvan door allerlei flauwekul als het zenden van briefjes naar kranten, de fictie wordt onderhouden. Blijkbaar zijn deze meerderjarigen ook lezers van stripverhalen voor kinderen'*.²³⁹

²³⁶ Volksgazet, 14/10/1966

²³⁷ Denys (F.), Staf van Essche, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 1084

²³⁸ Wouters (N.), Daniël Deconinck, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 883

²³⁹ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 400, extreme Vlaamse groeperingen, 668, Vlaams Verweer

2.4. Algemene bevindingen Parketarchief: kleine rechts-radicale Vlaams-nationale groeperingen

In het Parketarchief zijn ook de onderdelen ‘Extreme Vlaamse groeperingen’, ‘Incivisme/Neonazisme’, ‘Herdenkingen’ en ‘Studentenverenigingen’ te vinden. In deze klappers bevinden zich allerhande verenigingen (zie bijlage I) die te klein zijn om ze allemaal individueel te behandelen in deze scriptie. Toch zijn ze nuttig om een aantal gelijklopende bevindingen te kunnen formuleren.

Zo valt het op dat voor demonstraties met specifieke en actuele eisen, zoals bv. Vlaamse taaleisen of polemieken over de faciliteitengemeenten, het deelnemersaantal veel groter is dan bij radicale groepen zoals bv. de Vlaamse Nationale Organisatie die een gemiddelde van een 30-tal deelnemers laat noteren. Ook hebben vele kleine Vlaams-nationale groeperingen aandacht voor zeer specifieke en lokale onderwerpen. Zo focust het Antwerps Actiecomitee zich vooral op het Sint-Annastrand, het Antwerps verkeer en de Antwerpse Linkeroever. Dit alles weliswaar met een Vlaamse insteek maar een subversief karakter is hier zeer ver te zoeken.²⁴⁰

Zoals gezegd had de Rijkswacht en het Parket vooral aandacht voor allerhande manifestaties en vergaderingen van de verschillende organisaties, maar ik heb de indruk dat men vooral interesse had voor het reilen en zeilen van eerder reeds veroordeelde personen. Leden van al deze verschillende organisaties die een ‘zwart’ verleden hadden, werden speciaal in het oog gehouden: hadden ze contact met elkaar hadden en kwamen ze samen?

Revolutionaire woorden of acties zijn amper terug te vinden in het Parketarchief. Bij een betoging van de Vlaamse Nationaal Socialistische Unie, met 200 deelnemers, riepen er maar enkele op tot revolutie. Een oproep tot steun voor de Volksunie en de overheveling van de Franstalige faculteiten naar Wallonië klonk des te luider.²⁴¹ Deze oproep tot steun aan de Volksunie kwam ik doorheen mijn zoektocht in het Parketarchief veel tegen. Op discussieavonden van Kempenland, een radicale Vlaams-nationale vriendenkring, waar wederom pater Marcel Brauns spreektijd kreeg, kwam deze oproep ook meermaals terug. I.f.v. de Vlaamse zaak moest men als één front achter de VU staan. De oproep tot steun aan de VU wijst er dus op dat die partij een verzamelplaats was en bleef voor tal van dit soort organisaties. Het is door de VU en de gemeenschappelijke voorgeschiedenis en de focus op bv. amnestie dat dit soort van organisaties zich verbonden bleef voelen met het politieke landschap. Zonder de VU zou dit door hun versplintering, radicalisering en kleinschaligheid allerminst het geval geweest zijn en waren vele van deze groepen waarschijnlijk ten dode opgeschreven.

Bij discussieavonden van de organisatie Kempenland is er aandacht voor de rol van het Belgische Rooms-katholieke episcopaat en haar tegenstand t.o.v. de Vlaamse beweging.²⁴² Het aantal aanwezigen op activiteiten van Kempenland heeft een gemiddelde van een 100-tal personen en de aanwezigheid van pater Marcel Brauns werd voorzien door de plaatselijke Rijkswacht: *‘Daar het optreden van pater Brauns gewoonlijk gepaart [sic] gaat met wanordelijkheden, zal ik de nodige maatregelen treffen opdat niets aan het toeval zou worden overgelaten.’*²⁴³

²⁴⁰ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B,, 400, Extreme Vlaamse groeperingen

²⁴¹ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B,, 401, 705 VNSU

²⁴² ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B,, 401, 703 Kempenland

²⁴³ *Ibid.*

Bij het Münstereifel Bedevaartkomitee voor Heldenhulde werd op vraag van de Procureur-Generaal onderzoek verricht naar enkele leiders van deze organisatie.²⁴⁴ Een prominent figuur hierin was Paul Laurent, lid van het SMF maar ook van Waalse Oud-Waffen SS-organisaties, Duitse nostalgische verenigingen en het Europafront. Wederom een zeer geëngageerd persoon maar vanwege zijn vele lidmaatschappen legt ook hij de versplintering bloot. Ook deze vereniging is kleiner dan haar illustere naam doet vermoeden. Bij een grote internationale bijeenkomst te Mönchengladbach op 9 en 10 juni 1962 met 400 deelnemers was het volgens de Rijkswacht vertegenwoordigd door 25 Vlamingen. De bedevaarten naar Münstereifel voor de hulde aan de Vlaamse gesneuvelden genoten initieel de steun van de desbetreffende stad zelf. Toen deze bijeenkomsten in de Franstalige pers werden voorgesteld als 'SS-bijeenkomsten' brak algemene verontwaardiging en protest uit. De stad zette haar medewerking stop en het initiatief bloedde dood.²⁴⁵

Bij het onderdeel 'Studentenverenigingen' ontbreekt een Vlaams-nationale insteek volledig. Studentenverenigingen hebben logischerwijs meer aandacht voor hun eigen specifieke belangen, maar vanwege hun indeling bij Vlaams-nationale groeperingen had ik ook andere verwachtingen. Deze bleken onterecht: de studentenverenigingen pleitten vooral voor meer inspraak van de studenten in de Universiteit, voor een hervorming van het Hoger Onderwijs, tegen de invloed van het grootkapitaal binnen de faculteiten en tegen de leiding van het episcopaat: *'De universiteit dient volgens de studentenleiders geleid te worden door de professoren, de assistenten en de studenten en niet het episcopaat'*.²⁴⁶ Vlaams-nationalisme is hier ver te zoeken en de eis voor een autonoom Vlaanderen is afwezig. De aanwezige en voor deze scriptie nuttige studentenverenigingen in dit archief kunnen hoogstens onder de noemer Vlaamse beweging geplaatst worden.

In het onderdeel 'Herdenkingen' vinden we dan vooral manifestaties terug die de herdachte persoon of gebeurtenis idealiseren. Zo stierf Herman van Reek volgens zijn herdenkingscomité tegen het militarisme en voor een vreedzame ontvoogdingstrijd van de Vlaamse gemeenschap. Uit de Berten Fermont Herdenking leren we dat we de idealen van toen niet mogen vergeten worden en dat ze in een moderne vorm moeten toegepast worden. Het valt op dat bij al deze comités het aantal deelnemers zeer klein is en er geen oproepen zijn naar een revolutionaire toekomst. Een spreker op een Joris van Severen-herdenking op 12 mei 1968 zegt evenwel: *'De huidige politiciers verwoesten het land. We hebben helden nodig zoals Joris van Severen, die een held is en die als voorbeeld moet gesteld worden. In Europa moeten de volkeren van Rijn, Schelde en Maas hun grote bestemming bewust worden. We moeten de strijd uitvechten tegen het huidige regime dat machteloos en in verwording is'*.²⁴⁷ Desondanks zijn oproep om de strijd van Joris van Severen verder te voeren is het eerder een smeekbede naar de 40-tal aanwezigen om hoop te koesteren dat er ooit een nieuwe charismatische leider zal opstaan.

²⁴⁴ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 401, 707

²⁴⁵ De Wever (Br.), *Cultus van de dode helden...*, p. 118

²⁴⁶ Gazet van Antwerpen, 20 juli 1968

²⁴⁷ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 404, 1002

2.5. De Volksunie: Partijpolitiek naoorlogs Vlaams-nationalisme

Een beschrijving en positionering van de VU, een democratische partij, in de geschiedenis en het Vlaams-nationalisme kwam in het eerste hoofdstuk al voldoende aan bod waardoor een verdere toelichting overbodig is. Daarom laat ik hier enkel het Parketarchief aan het woord. Wat hield de Rijkswacht en het Openbaar Ministerie bij en kon de Volksunie überhaupt een staatsgevaarlijke partij worden genoemd?

2.5.1. Parketarchief

De VU is ingedeeld in de klapper 'Extreme Vlaamse groeperingen'. Het Parket beschouwde de politieke vertegenwoordiger van het Vlaams-nationalisme ondanks haar democratische instelling toch als een extreem Vlaams verschijnsel.

Allereerst vinden we een dossier terug met algemene informatie over de VU, daarnaast zijn er ook subdossiers te vinden die gaan over de incidenten te Zwartberg, Vilvoorde en Stekene. Uit het dossier blijkt ook dat de Rijkswacht a.d.h.v. krantenknipsels de groeiende spanningen binnenin de VU tussen de linker- en rechtervleugel nauw in het oog hield. Die tegenstellingen zijn volgens het Parketarchief vergelijkbaar met de jaren '30 van het Vlaams-nationalisme, een tegenstelling tussen de rabiate nationalisten en diegenen die zich ingeschreven hadden binnen de Belgische democratie.²⁴⁸ Terwijl de progressieve vleugel van de VU bereid is om te werken binnen België is de conservatieve groep nog steeds overtuigd van de zinsnede 'voor Belgische, nikske!'.

Het Parketarchief verstrekt ons ook een waaier informatie over de lokale afdelingen. Uit deze verslagen blijkt dat deze afdelingen vooral een opvoedende rol hadden voor de lokale leden. De aandacht tijdens spreekavonden en bijeenkomsten gaat vooral naar het uitleggen van bepaalde standpunten van de VU waaronder het amnestie-vraagstuk en de Universiteit van Leuven. Ook is er zeer veel moeite gedaan om de lokale VU'ers in te lichten over de nieuwigheden van de Grondwet (wisselmeerderheden, paritair, dubbele meerderheid, grendelgrondwetten, ¾ meerderheid, ...) en propageert men het federalisme als oplossing voor de economische malaise. Dit federalisme ziet vooral een autonoom Vlaanderen binnen België; over de toekomst na de mogelijke federalisering zwijgt men.

De rapporten over de verschillende optochten en manifestaties van de VU duiden toch ook op een zachtvaardig karakter van de partij. Een bloemlezing: *Doorbraak in Limburg, Brussel duizend jaar Vlaams, Leuven Vlaams, één Universiteit te Antwerpen, ook arbeiderskinderen naar de universiteit, welvaart door federalisme, Voer naar Luik – Nooit!, Vlaanderen eerst*. De Volksunie was in de jaren '60 duidelijk geëvolueerd naar een Vlaamse brede federalistische partij, allereerst voor een Vlaanderen binnen België: *'Omdat wij geloven in het Federalisme. Omdat dat Vlaanderen Vlaams zou zijn. Indien men zulks extremisme noemt, dan willen wij extremisten zijn.'* spreekt een lokaal lid bij de oprichtingsvergadering van de VU-afdeling Stene, een kleine gemeente naast Oostende.²⁴⁹

Deze verruiming van het programma was dus tegen de zin van de klassieke conservatieve rechtervleugel waardoor het dus eigenlijk wachten was op radicale afscheuringen, wat later ook zou gebeuren met de VVP en VNP.

²⁴⁸ Volksgazet 18 juli 1968

²⁴⁹ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 395, 603, 20 juni 1968

De VU had ook haar rol bij de (gewelddadige) Limburgse mijnstakingen en dat blijkt ook uit het Parketarchief. Er zijn namelijk veel verslagen terug te vinden van weerspanning (soms met geweld) t.o.v. de ordediensten tijdens betogingen en (mijn)stakingen.²⁵⁰ Een belangrijke gebeurtenis was het overlijden van mijnstakers op 31 januari 1966. De ordediensten schoten met scherp op de betogers en de mijnwerkers Jean Latos en Valère Sclepp lieten daarbij het leven. De VU voelde zich verbonden met deze slachtoffers en bracht hulde aan hen in de vroege ochtend van 2 mei 1966: *“Aangezien deze kruisen en kransen betrekking hadden op de twee personen die tijdens de stakingen om het leven kwamen en de openbare orde er door kon gestoord worden, werden deze voorwerpen door de dienst van de gemeente GENK op 2 mei 1966 te 9 uur verwijderd.”*²⁵¹

Net als bij de VMO heeft de Procureur des Konings n.a.v. voornoemde en andere onlusten gevraagd aan zijn ordediensten om een onderzoek te voeren naar de VU i.f.v. de wet van 1934 op het verbod van private milities. Het onderzoek is gevoerd geweest en is aanwezig in het dossier. Jammer genoeg is dit onderzoek meer gericht op de VMO en de rol van de VMO binnen de VU dan een studie naar de partij zelf.

Het rapport maakt duidelijk dat de VMO door verregaande agitatie met de VU zichzelf omvormde naar de VUM en zich onder het bevel van de VU plaatste om zijn originele rol als propaganda-orgaan en stewardfunctie weer op te nemen. De rol van Eriksson, die later de tweede radicalere VMO zal oprichten, wordt in het rapport al vroeger aangestipt. Volgens het dossier was Eriksson de stichter van de VMO-afdeling -“Zuid” (aanvankelijke naam was het ‘Het Voorste Legioen’) omdat hij directer en krachtadiger wou optreden als VMO-lid. De leiding van de VMO en verbonden VU-mandatarissen verzetten zich tegen deze afscheuring en de afdeling werd opgenomen binnen het grotere VMO-Antwerpen. Naast deze ontwikkeling gaat men ook over tot de oprichting van de Vlaams Nationale Sportkring die in de hiërarchie onder controle stond van de VMO-Antwerpen. Als doel had de afdeling *‘Door turnoefeningen, bokslessen, gewichtheffen en sauna leden in een goede lichamelijke konditie brengen en de Vlaamse nationale gedachte uitbreiden.’*²⁵² Ook deze nieuwe groep stond onder leiding van diezelfde radicale Eriksson en bestond vooral uit personen die zo radicaal waren dat beslist werd dat het lidmaatschap van deze sportkring onverenigbaar was met het lidmaatschap van de VMO. Ondanks het gebruik van uniformen (i.f.v. een muziekgroep) besluit het rapport dat er niets vastgesteld is dat kon wijzen op een private militie.

Door de vele onlusten en de mediahetze hierrond werd er op politiek vlak ook bevraagd of de VMO in overtreding was. Het antwoord van de toenmalige minister van Justitie is terug te vinden in het Parketarchief: *‘Minister van Justitie Wigny zegde in 1965 bij gelegenheid van zijn antwoord op een interpellatie desbetreffende: er werden nooit voldoende elementen gevonden voor overtreding der wet op de private militie. (wet 29 jul 34).’*²⁵³

De aanwezigheid van deze uitgebreide analyse van de VMO binnen de map de Volksunie duidt op het vermoeden van het Parket en de politiediensten dat beiden zo verbonden waren met elkaar dat men ze samen kon behandelen. Deze indeling is vreemd te noemen want het Parket had ook weet van stijgende spanningen tussen de VMO (en de interne twisten) en de VU. Een andere analyse, cfr.

²⁵⁰ Art. 269 SWB

²⁵¹ ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 396, incidenten te Zwartberg

²⁵² ARA Beveren, PK Antwerpen 2003B, 396, incidenten te Zwartberg, 3 september 1969

²⁵³ *Ibid.*

supra, van het Parket en de Rijkswacht ziet de VMO als een aparte organisatie die weliswaar contacten maar geen hiërarchische band met de VU heeft.

Ook over een mogelijke VU-jeugdbeweging rapporteert het Parketarchief. Nico Moyaert schrijft in zijn scriptie dat de VU nooit getracht heeft een eigen (partij)jeugdbeweging op te richten of een bestaande jeugdbeweging op te nemen binnen de partijstructuren.²⁵⁴ Dit is ook terug te vinden in het Parketarchief: het ontstaan van de VU-Jongeren (VUJO) was volgens de Rijkswacht een eigengereid initiatief. Steun van VU-mandatarissen zou er kunnen geweest zijn maar een officiële partijlijn is het nooit geweest. De Rijkswacht rapporteert hierover: *'de vereniging VUJO wil een onderdeel van de VOLKSUNIE uitmaken en bijgevolg statutair verbonden zijn met deze partij, met het gevolg dat zij het basisprogramma van de VOLKSUNIE overnemen. De bedoeling van deze vereniging is de doorstroming van de jeugd naar de top van de partij te verzekeren'*.²⁵⁵ Echter, de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging schrijft de oprichting van de VUJO toe aan het hoofdbestuur van de VU.²⁵⁶ Waar Moyaert in zijn scriptie waarschijnlijk op duidt is de oprichting van een echte jeugdorganisatie als de VVKSM, die een welbepaalde plaats en opdracht heeft binnen de katholieke zuil. De voornaamste klant voor de VU hiervoor zou het VNJ geweest zijn. Dit is echter niet gebeurd. Het Parketarchief gaat dus in de fout als we kijken naar de informatie over het VUJO en de band met de VU.

²⁵⁴ Moyaert, *Op.Cit.*, p. 166

²⁵⁵ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, 402, 807 Volksunie-Jongeren

²⁵⁶ Defoort (H.), Volksunie-Jongeren, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 3555

2.6. Besluit: waren de radicale Vlaams-nationalistische groeperingen een gevaar voor de openbare orde?

Voor de Belgische overheid kon en kan veel, een recent bewijs is een groepering als Sharia4Belgium. Zolang de groepen zich beperken tot (online) propaganda en gewone samenscholing kon en kan dit voor de overheid door de beugel. Het is van zodra groepen overgaan tot onwettelijke acties, bv. bezetten van het Voerense gemeentehuis door de VMO, dat de overheid ingrijpt in haar rol als hoeder van de openbare orde.

De oprichting en het blijvend karakter van de VU bleek een keerpunt voor het Vlaams-nationalisme. Een grote en belangrijke groep Vlaams-nationalisten koos voor de parlementaire democratie en verliet de revolutionaire en rechts-radicalen ideeën. De groeperingen die hier niet voor kozen geraakten in de marge van de samenleving en radicaliseerden hierdoor. Hoe minder invloed en machtsdeelname men heeft, hoe meer tijd er is om een ideologie (radicaal) uit te bouwen en zich af te zetten tegen het gevestigde establishment. Desondanks, hoe klein en marginaal sommige groepen ook waren, ze bleven een bepaalde invloed uitoefenen. Het is namelijk in deze groeperingen dat het vooroorlogs en collaborerend radicaal Vlaams-nationalisme kan overleven en zich verder kan ontwikkelen. De verkiezingsoverwinning van het Vlaams Blok in 1991 bewees dat men erin geslaagd was te overleven. Meer nog, de verkiezingsoverwinning was een orgelpunt van de heropstart ervan.

Het succes van de Volksunie is ook belangrijk geweest voor het radicaal Vlaams-nationalisme op een andere manier. Door haar aandacht voor de repressieslachtoffers, de ongelijke rechtspraak, de eis voor amnestie en de voortzetting van het Vlaams-nationalisme in se werd de VU een soort van reddingsboei voor de radicale flaminganten. Gematigde VU-militanten en mandatarissen (zie de aanwezigheid op spreekavonden) voelden zich op één of andere manier verbonden met deze kleine groepen vanwege een lange voorgeschiedenis van de Vlaamse strijd. De radicale Vlaamsgezinde had de VU nodig voor politieke vertegenwoordiging, de VU had op haar beurt sommige van deze groepen nodig om haar opstart en verdere bestaan te verzekeren en haar Vlaams-nationale lijn te bewaken.

2.6.1. Hoe gevaarlijk waren deze groeperingen nu?

Hoewel er al veel inkt gevloeid is over de Vlaams beweging en het Vlaams-nationalisme bleef de vraag of het Vlaams-nationalisme en zijn gelieerde groepen na de Tweede Wereldoorlog een gevaar betekenden voor de openbare veiligheid onbeantwoord. Wegens gebrek aan bronnen, literatuur en onderzoek zijn bovenstaande groepen in een kennisvacuüm terechtgekomen waardoor wilde verhalen konden ontstaan.

Uit het Parketarchief en de schaarse literatuur blijkt dat het vooroorlogs en collaborerend Vlaams-nationalisme na de Tweede Wereldoorlog wel degelijk een stevige knauw kreeg maar allesbehalve was uitgeschakeld. Ondanks de talrijke groepen en afgesplitste fracties waren ze numeriek en politiek van weinig belang: een harde oppositiebeweging was het allerm minst. Wel zorgden deze groepen voor een (sociaal) vangnet voor de repressiegetroffenen en hun kameraden en hadden ze een socialiserende invloed op jongere leden.

Hoewel misschien in de hoofden van enkele radicalen plannen werden gesmeed om via directe actie de Belgische overheid omver te werpen, bleken deze initiatieven marginale verschijnselen en zijn ze steeds ideaalbeelden gebleven.

Het gezegde 'hoe minder politieke macht en invloed, hoe meer tijd men heeft om zijn ideologie uit te bouwen' is hier dus van toepassing. Vanwege hun positie als 'outcasts' bleven deze groepen rondzweven in hun eigen denk/leefwereld en kregen ze soms te maken met interne en radicalere afsplitsingen. Deze versplintering kwam hun maatschappelijke invloed allerm minst ten goede. Van het revolutionair Vlaams-nationalisme uit de jaren '20 en '30 bleef na de Tweede Wereldoorlog nauwelijks nog iets over. Het onderzoek in de parketarchieven bevestigt dit.

Het extreemrechts Vlaams-nationalisme bleef vooral een 'binnenkamersnationalisme', in kleine groepen of bij individuen werden wel ideeën geopperd en toekomstplannen gesmeed maar verder dan de vergaderzaal kwamen ze niet. Het is pas met de opkomst van het Vlaams Blok, als radicale afscheuring van de Volksunie, dat het extreemrechts Vlaams-nationalisme terug naar buiten kon treden, ook al toonde deze nieuwe partij geen aanwijzingen van een potentieel gevaar voor de openbare orde.

Een gevaar voor de openbare orde is dus, hoewel sommige radicalen dat misschien zelf hadden geloofd, niet terug te vinden in de archiefstukken en geschiedschrijving. De vrijdelde aanslagpoging van het minuscule Vlaams Verweer is volgens mij dan ook een alleenstaand geval. Net als de mythe van een onderdrukkende Belgische staat is er ook een legende ontstaan van een subversieve Vlaams-nationale garde die klaar staat om de Belgische staat op een zwak moment omver te werpen. Het Parketarchief haalt deze mythe onderuit. Het radicaal Vlaams-nationalisme was te versplinterd, te klein, te veel bezig met een ideaal verleden over gesneuvelden of vervolgde helden om van een noemenswaardige invloed te kunnen spreken. In het archief van het Parket van de Procureur des Konings te Antwerpen zijn dan ook geen bewijzen te vinden van een subversief karakter. Enkel de rol van het Openbaar Ministerie als de bewaarder van de openbare orde komt daarin duidelijk naar voor. Via proactief onderzoek van de Rijkswacht in opdracht van het Parket hield men alles nauwgezet in het oog. Iets wat men heden ten dage trouwens nog steeds doet, een motorbende als de Outlaws wordt ook in het oog gehouden maar kan ook geen gevaar worden genoemd voor de algemene openbare orde. Daarvoor zijn ze te klein en zijn ze teveel in de marge actief.

Ondanks het ontbreken van enkele belangrijke groepen, bv. Broederband, en enkele foute veronderstellingen (de relatie tussen VUJO en de VU) hadden de politiediensten en het gerecht een goede kennis over de verschillende groepen binnen het Vlaams-nationalisme. Het ontdekken van de aanslagpoging op de linkse VU'er Daniel Deconinck door een zeer kleine splintergroep bewijst deze goede werking van het gerecht. Het Parketarchief toont ook aan dat de Volksunie als politieke vertegenwoordiger van het Vlaams-nationalisme ondanks haar connecties toch het radicaal Vlaams-nationalisme was ontgroeid. De meeste van de hierboven vernoemde groeperingen bleven hun radicaal en conservatief karakter behouden en bleven hierdoor in de marge zweven. Overtuigd van hun eigen gelijk binnen hun eigen leefwereld maar zonder enige mogelijkheid om hier in de reële maatschappij iets mee te doen.

Hoofdstuk III: Vlaams-nationalistische mythes en de Belgische instituties

Een scriptie over het Vlaams-nationalisme in de naoorlogse periode '45-'72 kan niet zonder een analyse over de repressie, het (Krijgs)gerecht en het ministerie van Justitie. Daarvoor zijn de verschillende mythes over een Belgicistische overheid te diep ingebakken in het radicaal Vlaams-nationalisme, tot op de dag van vandaag. In dit hoofdstuk leg ik enkele van deze mythes over de repressie en het gerecht, de uitvoerende en de rechtelijk macht op de rooster om te kijken in welke mate hun beweringen overeenkomen met de werkelijkheid, dit a.d.h.v. beschikbare bronnen (o.a. ministeriële omzendbrieven) en wetenschappelijk onderzoek.

Het werk van Luc Huyse en Steven Dhondt, *Onverwerkt verleden*, en de studie van Koen Aerts over de collaboratie, repressie en re-integratie waren hiervoor zeer nuttig. Voor hen lijdt België, net als Frankrijk en Nederland, sinds de jaren '40 aan een slepende ziekte. Het oorlogsverleden is onverwerkt en leidt hierdoor een eigen leven. De verschillende zijden creëren een eigen historiografie en verwerken deze op hun eigen manier. Hierdoor ontstaan twee (of meerdere) kampen die elkaar niet meer verstaan en bijgevolg enkel nog verkrampd of zeer ongenueanceerd op elkaar kunnen reageren.²⁵⁷

3.1. De (hernieuwde) Vlaams-nationalistische 'Funderingsmythe'

Zoals in het eerste hoofdstuk toegelicht werd, is de Vlaams-nationalistische funderingsmythe volgens Bruno De Wever ontstaan bij de Frontbeweging. Het Belgisch leger, en bij uitbreiding het gehele Belgische establishment, was voor hen een Franstalig bastion waarin er geen plaats was voor Vlaanderen. De taalwantoestanden in het leger zorgden voor nodeloze (Vlaamse) slachtoffers, protest hierop werd in de kiem gesmoord door de Belgicistische legerleiding. Bij deze stelling hoort ook stevast het verhaal dat de meerderheid van de soldaten aan het front Vlamingen waren, de Franstaligen zaten veilig weg in de officierskwartieren of in linies die minder gevaarlijk waren.

Ondertussen is door wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat de verhoudingen binnen het Belgisch leger aan het IJzerfront helemaal niet zo oneerlijk verdeeld waren. Dat er meer Vlamingen dan Franstaligen aan het front waren klopt evenwel maar is misschien ook niet zo onlogisch. Het IJzerfront lag in een uithoek van Vlaanderen en er waren nu eenmaal meer Vlamingen dan Walen en Brusselaars. Ook het verloop van de Duitse veldtocht door België draagt bij aan de verdeling van het niet gevangengenomen of gesneuvelde Belgische leger. Desondanks blijft deze mythe tot op de dag van vandaag hardnekkig aanwezig in het Vlaams-nationalisme.

Met het interbellum, de bezetting, de collaboratie en de jaren '45-'72 is er volgens mij een volledig nieuw stuk aan de funderingsmythe toegevoegd. De actieve Vlaams-nationalistische militant die zich ingelaten had met het Verdinaso en het VNV deden dit, volgens de mythe, voor het algemeen goed van Vlaanderen. De collaboratie en de actieve deelname aan de strijd tegen het Rode Gevaar in het Oosten pasten ook in dit geïdealiseerd beeld.

²⁵⁷ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Onverwerkt Verleden: collaboratie en repressie in België, 1942-1952*, p. 9, In: <http://dbnl.org/tekst/huys013onve01_01/huys013onve01_01.pdf>, geraadpleegd op 26.05.2014

Deze goedbedoelende militanten, collaborateurs en Oostfrontstrijders werden niet begrepen door het naoorlogs Belgicistisch establishment en werden zelfs verketterd en vervolgd. Deze vervolgingen waren bovendien ongemeen hard. Aan beide zijden werden er misdaden gepleegd maar enkel de arme Vlaamse kameraad werd hiervan het slachtoffer. Wederom omdat 'de Belgen' het Vlaams-nationalisme wilden kapot maken.

Het is deze, weliswaar kort geschetste, visie die moet meegenomen worden als men een analyse wil maken over het Vlaams-nationalisme en de relatie met de Belgische instituties. Dat België en haar instrumenten als de schuldigen aangewezen werden voor de naoorlogse moeilijkheden waarmee het Vlaams-nationalisme te maken kreeg, blijkt ook uit de vele toespraken die terug te vinden zijn in het Parketarchief.

3.2. Repressie: realiteit of mythe?

De repressie is een gevoelig onderwerp en één van de hardnekkigste mythes; auteurs Huyse en Dhondt noemden het zoals gezegd 'de slepende Belgische ziekte'. Verschillende groepen benaderen het begrip vanuit een eigen invalshoek waardoor men eerder naast elkaar dan met elkaar praat. Historicus Evert Peters van de KU Leuven noemt het '*de federalisering van de herinneringspolitiek*'.²⁵⁸ Voor de Vlaamsgezinden na de oorlog was, en voor sommigen nog steeds, is de repressie een middel geweest om de Vlaamse beweging uit te roeien. Het was onrechtvaardig en gestuurd van bovenaf. Voor verzetslieden daarentegen was het een terechte bestraffing voor de misdaden die de collaborateurs hadden begaan. Naast de repressie en strafrechtelijke vervolgingen was ook de epuratie toegepast: politieke en arbeidsrechtelijke straffen. Vele collaborateurs verloren bepaalde rechten (bv. stemrecht) en werden verboden sommige beroepen uit te oefenen.

Klopt het echter dat de collaborerende Vlamingen meer en zwaarder zijn gestraft dan hun lotgenoten in het zuiden van het land? Heeft de overheid met de repressie getracht voorgoed een einde te maken aan de Vlaamse beweging?

3.2.1. De mythe

De repressie na de Tweede Wereldoorlog had de bedoeling de maatschappij te zuiveren van onreine elementen en dit in alle lagen van de publieke sfeer. 'Vlaams' werd een waar taboe en meteen na de bevrijding ontstond een heksenjacht op alles wat niet in het Belgicistisch plaatje paste. Naast de repressie door de staat was er ook een opwelling van volksgeweld tegen Vlaamsgezinden. De chaos in het land net na de bevrijding gaf verzetslui en anderen vrij spel in het opsporen van mogelijke collaborateurs. Het bleef niet alleen bij aanhoudingen maar in sommige gevallen was er ook sprake van verkrachtingen, mishandelingen, plunderingen en andere openbare vernederingen. Beide vormen van repressie hadden maar één doel en dat was de Vlaamse zaak voor eens en voor altijd begraven.²⁵⁹ De epuratie zorgde ervoor dat veroordeelde personen niet meer konden deelnemen aan het politieke leven of bepaalde (invloedrijke) beroepen konden uitoefenen (bv. in de rechtelijke macht). Voor de Vlaamsgezinden was deze berechting zeer ongelijk, werden er meer straffen uitgesproken in Vlaanderen en waren ze over het algemeen langer in straf tijd. Fabrikseigenaars en andere personen die geld hadden verdiend met de Tweede Wereldoorlog, de zogenaamde

²⁵⁸ Benvindo (B.) & Peeters (E.), *Op.Cit.*, p. 146

²⁵⁹ Van der Elst (F.), *Vlaamse beweging en Vlaams Nationalisme...*, *Op.Cit.*, p. 7

economische collaborateurs, bleven buiten schot terwijl de gewone Vlaming onderhevig was aan zware bestraffing.

Daar bleef het volgens de Vlaams-nationalisten niet bij, de repressie en tegenstand duurde nog enige tijd voort. Frans Van Der Elst schrijft over een ware boycot t.o.v. zijn partij en de Vlaamse beweging:

*“alles was tegen ons. [...] alle machten in de Staat waren tegen ons. Zij zouden ons met alle middelen bestrijden. [...] In sommige streken was het vrijwel onmogelijk een vergaderzaal te vinden daar de eigenaars afgedreigd werden. Wij moesten vergaderen in onmogelijke achterzaaltjes, soms in private woningen.”*²⁶⁰

Uit het onderzoekfonds van Luc Huyse, dat hij heeft samengesteld voor zijn boek *Onverwerkt Verleden*, blijkt onder meer de enorme activiteit die diverse Vlaamse (katholieke) verenigingen aan de dag legden om de repressie aan te klagen. Ook de eis tot amnestie was continue aanwezig.²⁶¹ Olie op het vuur was onder meer de invoering van het getuigschrift van burgertrouw, een manier om ‘zwarten’ geen kans te geven zich terug te integreren in de maatschappij. Het bewijs was voor talloze zaken nodig, van een inschrijving aan de universiteit tot het verkrijgen van een lening. Het bewijs werd ervaren als een zware belemmering in het dagelijkse leven van veroordeelden.

Collectie Stedelijke Basisschool Spoele, Lokeren, 13, *Bewijs van burgertrouw van Leo Hermans, leraar aan de Stedelijke Basisschool Spoele, 1945*

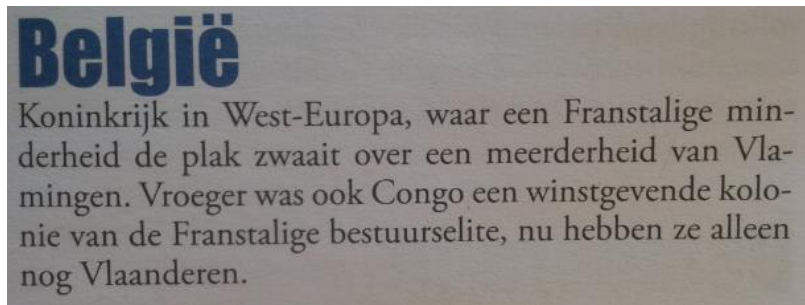
De verhaalvorming, de vermoedens over de ongelijke rechtsgang (bv. Irma Laplasse, cfr. supra), de repressie en zuiveringen in alle geledingen van de maatschappij zorgden ervoor dat de Vlaamse beweging een theorie kon opstellen die zeer hardnekkig aanwezig zou blijven. Een artikel in De Standaard op 7 februari 2013, *‘Staatsveiligheid viseert al jaren politieke partijen’*, bewees dit continu

²⁶⁰ Van Der Elst (F.), *20 jaar Volksunie...*, Op.Cit., p. 72

²⁶¹ Te consulteren in het CEGESOMA, mits toestemming van de auteur.

gevoel van oneerlijkheid: Vlaams Belang voelde zich geïsoleerd door de Belgische Staat en ziet dit als een klassiek gegeven doorheen de Belgische geschiedenis.²⁶²

Ook in recente verkiezingspropaganda blijft het Vlaams Belang deze retoriek herhalen:

Vlaams Belang, *Van allochtoon tot Zilverfonds*, verkiezingsreclame 25 mei 2014, p. 7

Historicus Lode Wils, die gedurende zijn carrière heeft geprobeerd de Vlaamse beweging in een ander en positiever daglicht te stellen, zag het met lede ogen aan, "*Het Vlaams-Nationalisme blijft een product van de collaboratie*".²⁶³

Maar is deze mythevorming nu terecht?

3.2.2. De realiteit

De polemiek in België omtrent de afhandeling van de repressie is deels terug te voeren op de verslaggeving hieromtrent. Volgens L. Huyse leidt België aan een soort neurose over de jaren '40 van de 20ste eeuw. Deze neurose staat een objectieve visie over de periode in de weg en zorgt ervoor dat de wonde blijft etteren. Er is een duidelijke tweespalt terug te vinden in de literatuur over de repressie. De collaboratie in Franstalig België werd door datzelfde deel angstvallig genegeerd en in Vlaanderen kwam er een stroom van publicaties op gang die haar eigen standpunten probeerde te onderbouwen. Door voortdurend op elkaar verder te werken, cijfers, feiten en analyses klakkeloos over te nemen, ontstonden na verloop van tijd mythes die niet meer uit te wissen waren.²⁶⁴ Het is pas eind jaren '80 en begin jaren '90 dat er een nieuwe soort van geschiedschrijving over deze periode ontstaat die zich afzet tegen de twee kampen.²⁶⁵ Een goed voorbeeld hiervan is het werk *Het gewicht van het oorlogsverleden* onder de redactie van José Gotovich en Chantal Kesteloot. Samen met andere Nederlandstalige en Franstalige historici noopten ze zich ertoe om België een neutraal beeld over de collaboratie en de repressie aan te reiken. Men wou de verschillende visies in de beide landsdelen ontdoen van hun clichés en een antwoord bieden die beide groepen dichter bij elkaar zou brengen.²⁶⁶

In mei 1944 werden er twee besluitwetten gestemd die overgingen tot de epuratie²⁶⁷ in de verschillende overheden.²⁶⁸ Benoemingen en promoties tijdens de bezettingsperiode werden

²⁶² 'Staatsveiligheid viseert al jaren politieke partijen', In: *De Standaard*, 7 februari 2013

²⁶³ 'Het Vlaams-Nationalisme blijft een product van de collaboratie', In: *De Standaard*, 8 december 2012

²⁶⁴ Van Haecke (L.), *Bronnen voor de bestudering van de repressie na de tweede wereldoorlog*, p. 114, In: <<http://www.just-his.be/eprints/2710/>>, geraadpleegd op 01.06.2014

²⁶⁵ Aerts (K.), *Op.Cit.*, p. 69

²⁶⁶ Gotovich (J) & Kesteloot (C.); ed. *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, p. 208

²⁶⁷ Arbeidsrechtelijke en politieke strafmaatregelen: bv. het ontnemen van het stemrecht.

²⁶⁸ Van Haecke (L.), *Op.Cit.*, p. 113

ongedaan gemaakt en het personeel dat op post was gebleven werd doorgelicht. Die zuiveringen in de maatschappij zijn desondanks van mindere aard in tegenstelling tot onze buurlanden Frankrijk en Nederland. Ondanks de goede bedoelingen van de Londense regering om de chaos te vermijden schrijft historicus Lode Wils de ongelijke repressie en de volkswroede toe aan de regering in Londen.²⁶⁹

Uit verschillende onderzoeken komt naar voor dat tijd en plaats van berechting een enorme invloed heeft gehad, iets wat niet zou mogen gebeuren in een rechtsstaat.²⁷⁰ Het besef van deze misstappen kwam er echter snel en het verlenen van vermindering in straftijd tot genade/gratie kwam al snel naar de oppervlakte. Toch zijn er ook andere bevindingen die deze 'ongelijke berechting' enigszins ontkrachten. In de *Nieuwe Geschiedenis van België* lezen we dat van de Belgische bevolking in totaal 0,64% onderhevig was aan een veroordeling. Verdeeld in de verschillende deelgebieden Vlaanderen, Wallonië en Brussel komen ze tot respectievelijke percentages van 0,73%, 0,52% en 0,56%. Als we kijken naar een verdeling van het aantal dossiers per deelgebied zonder rekening te houden met een veroordeling, dan zien we een bijna gelijke verdeling: 4,4% voor Vlaanderen, 3,4% voor Wallonië en 4,1% voor Brussel.²⁷¹ Als we rekening houden met de grotere graad van collaboratie in Vlaanderen dan kunnen we niet spreken van erg excessieve Vlaamse vervolging na de oorlog.

De mythe werd ook, zoals eerder al vermeld, versterkt door de eigen literatuur.²⁷² Er was in beide landsdelen een totaal verschillende benadering ontstaan over de oorlog en afhandeling van de naoorlogse periode. Beide strekkingen bekampen elkaar als het ware zonder eigenlijk rechtstreeks in contact te treden.²⁷³ De polarisatie bracht een karrevracht aan literatuur met zich mee die vooral de bedoeling had het eigen gelijk te bewijzen. Het overnemen van cijfers en feiten vormden een ideale combinatie voor de uitbouw van een mythe. Twee destijds zeer bekende uitspraken hebben meegeholpen de mythe te stutten. Zo zou Eerste Minister Pholien in 1950 (voor hij premier geworden was) over de repressie volgende uitspraak hebben gedaan: "*une justice de rois nègres*"²⁷⁴. Van deze uitspraak zijn echter geen exacte bronvermeldingen terug te vinden. Ook de Antwerpse Franstalige krant *Le Matin* had op 4 november 1944 een stukje gepubliceerd dat later als een boutade zou opgeworpen worden met de eis tot het verkrijgen van amnestie: "*Puisqu'on est occupé au nettoyage, qu'on le fasse complètement et radicalement, une fois pour toutes ... Il faut détruire tout ce qui est directement ou indirectement était d'inspiration nationale flamande.*"²⁷⁵ Huyse bewijst echter dat *Le Matin* i.t.t. de rest van de kranten uit diezelfde regio vooral een gematigd standpunt innam t.o.v. de repressie.

Maar het klopt, het aantal veroordeelden was enorm en de gevangenispopulatie schoot de hoogte in, maar uiteindelijk hebben vele veroordeelden relatief snel gebruik kunnen maken van de wet-Lejeune, of van andere maatregelen vanwege de overheid om het aantal gevangen en de

²⁶⁹ Wils (L.), "Over collaboratie en repressie.", In : *Wetenschappelijke Tijdingen*, nummer 3, 1993, p. 164

²⁷⁰ De Wever (Br.), 'Collaboratie en repressie: de feiten', in: Frans-Jos Verdoodt (red.), *Voorwaarts maar niet vergeten*, Gent, 2001, p. 37

²⁷¹ Moons (W.), *Op.Cit.*, p. 50

²⁷² Voor een uitgebreide analyse over beeldvorming over repressie en collaboratie: Aerts (K.), *Repressie zonder maat of einde?: de juridische reïntegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*

²⁷³ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Onverwerkt Verleden: collaboratie en repressie in België 1942-1952*, Leuven, Kritak, 1991, p. 13

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ *Ibid.*

uitwasemingen van de repressie terug te dringen. Een belangrijke reden hiervoor was ook de economische realiteit: 20.000 collaborateurs opsluiten kostte de overheid 1 miljoen Belgische Frank per dag.²⁷⁶ Een enorme gevangenispopulatie was ook negatief voor de openbare veiligheid: er was de vrees dat collaborateurs en hun naasten (familie/vrienden) door de vaak niet uniforme rechtspraak en behandeling een revolutionair en nieuw anti-Belgische front zouden vormen.²⁷⁷ De gratiemaatregel werd dan ook veelvuldig toegepast, tussen 1946-1947 was dit voor 71% van de gevallen zo, in 1949-1950 was dit zelfs 94%.²⁷⁸

De politieke invloed op de rechtspraak was, in tegenstelling tot wat de mythe ons voorschrijft, minimaal. Het beleid werd dan wel uitgetekend door de minister van Justitie, de rechtspraak en de magistratuur was zeer autonoom in het maken van de beslissingen. De redevoering van Procureur-Generaal Herman Beckaert bij de plechtige heropeningszitting van 16 september 1946 is hierin opmerkelijk te noemen. Hij pleitte voor een individuele behandeling van elk dossier, ondanks de enorme werkdruk. Rechters moesten rekening houden met de leeftijd, gezondheidstoestand, burgerlijke stand en intellectuele ontwikkeling van elk individu. Het hoogste rechterlijk echelon wou dus duidelijk willekeurige berechting vermijden en probeerde de rechtspraak aan te passen aan de tijdsgeest.²⁷⁹ Ook in het rechtskundig weekblad kwam een oproep aan de minister van Justitie om de wet-Lejeune voor alle gedetineerden toe te passen. Dossiers moesten snel worden behandeld en de ongelijkheid in straffen zo snel mogelijk rechtgezet worden. Ook moesten er maatregelen komen voor zieke en oude gedetineerden om ze in voorlopige vrijheid te stellen. Een bekende uitspraak van Paul Struye, een jaar na zijn aanstelling als minister van Justitie, geeft ons een klare kijk op de zaak: *“A ceux qui parlent de ténébreuses influences “de gauche”, il serait bon de rappeler que les premiers Ministres de la Justice qui eurent à mettre sur pied toute l'organisation de la Justice militaire furent choisis dans les rangs du parti catholique.”*²⁸⁰ Ook andere politici lieten zich niet onbetuigd om in het openbaar duidelijk stelling te nemen, CVP/PSC-senator August De Boodt verklaarde in de Senaat op 6 maart 1945: *“Ik vraag ook strenge bestraffing van de misdadigers die zich schandelijk vergrepen hebben aan onschuldigen gedurende de Septemberdagen van 1944.”*²⁸¹ Vooral de datum van deze periode is opmerkelijk: tot in april 1945 lagen sommige Belgische steden nog steeds onder vuur door Duitse vergeldingswapens.

3.2.3. Enkele conclusies

“Waar alle volkeren ter wereld naar streven, daar mag alleen ons volk geen aanspraak op maken. Wat voor alle volkeren ter wereld de meest natuurlijke zaak is, dat heet bij ons extremisme, ziekelijke uitwas. Alleen ons volk mag geen aanspraak maken op een minimum van politieke zelfstandigheid...”

Van Der Elst (F.), *Vlaamse Beweging en Vlaams Nationalisme*, Antwerpen, Luctor, 1950, p. 75

De boutade dat de repressie en de epuratie het Vlaams-nationalisme als politieke factor (tijdelijk) heeft kunnen uitschakelen is correct, of dit evenwel de rechtstreekse bedoeling was is niet juist. De

²⁷⁶ Dumoulin (M.), Gerard (E.), Van Den Wijngaert (M.) & Dujardin (V.), *De nieuwe geschiedenis van België, Volume II: 1905-1950*, Leuven, Lannoo, 2005 p. 1244

²⁷⁷ Gaus (H.), *Politiek Biografisch Lexicon: Belgische ministers en staatssecretarissen 1960-1980*, Antwerpen, Standaard, 1989, p.699

²⁷⁸ *Ibid.*, p. 1244

²⁷⁹ Anders gezegd, zich niet laten meeslepen in de volkswoede.

²⁸⁰ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Op.Cit.*, p. 275

²⁸¹ Senaat, beknopt verslag, 6.3.1945

beweging werd zwaar getroffen in haar organisatorisch vermogen en kreeg een stigma met zich mee waar het tot op de dag van vandaag soms nog mee worstelt. VU-voorzitter en Vlaams-nationalistisch voorman Frans Van Der Elst concludeert in zijn boek *20 jaar Volksunie* dat België een speelbal was en is voor de georganiseerde minderheden. Die georganiseerde minderheid heeft ook als gezamenlijk doel het Vlaams-nationalisme een halt toe te roepen. Deze bewering kunnen we terug plaatsen in de polarisatie tussen het linkse en rechtse politieke spectrum. De linkse partijen (socialisten en communisten) stonden voor een snoeiharde en niet afgevendende repressie. De 'zwarten' waren voor hen persona non grata, men zou er alles aan doen om ze uit alle lagen van het maatschappelijke bestel te houden. Het vraagstuk werd benaderd als een etterende wonde, zolang dit bleef etteren bleef het een handig wapen in de politieke strijd. De verdeling die het veroorzaakte, bv. binnenin de CVP/PSC, zorgde voor een afroming van de macht. Toch zijn er ook linkse stemmen te horen die in het reine wilden komen met het verleden, Achilles Van Acker als voorman van de BSP/PSB sprak voor de Vlaamse Club te Gent op 17 mei 1945: "*Hoe minder men er over spreekt, hoe beter het zal zijn*".²⁸²

Ondanks de vele beschuldigingen aan het ministerie van Justitie en het gerecht moet ik concluderen dat deze aanklachten veeleer gebaseerd waren op mythes dan op feiten. De verschillende ministers van Justitie waren van allerlei politieke pluimage en sociale achtergrond, en allemaal hebben ze in zeker zin bijgedragen tot het oplossen van het repressievraagstuk.²⁸³ Via opeenvolgende wetgeving, eerherstel, vervroegde invrijheidsstelling en genade heeft de Belgische overheid de uit de hand gelopen repressie in redelijk korte tijd hersteld.²⁸⁴ Ook andere partijen hebben zoals gezegd, al was het maar om electoraal te scoren, hun aandeel gehad in herintegratie van de 'zwarten' in de maatschappij. CVP/PSC had in 1949 met Emiel De Winter, Victor Leemans en Jos Custers drie 'zwarte' Senatoren. Die laatste werd in 1961 zelfs minister van Volksgezondheid en Gezin. Naast hen waren er nog bekende namen die er nadien relatief snel in slaagden terug op de voorgrond te komen. Hector De Bruyne werd voor tien jaar veroordeeld maar kwam door gezondheidsredenen in 1948 al terug vrij. Hij was stichtend lid van zowel de Vlaamse Concentratie als de Volksunie waarvoor hij in de jaren '70 senator was. Uiteindelijk was hij tussen 1977 en 1979 minister van Buitenlandse Handel. Ook Oswald van Ooteghem slaagde erin senator te worden voor de Volksunie ondanks zijn achtergrond als Oostfronter. De oprichter van de VMO, Bob Maes, slaagde er ook in om een politieke carrière uit te bouwen, zowel lokaal als nationaal voor de Volksunie.

In 1994 richtte de toenmalige Vlaamse Raad de werkgroep op 'inzake het wegwerken van sociale gevolgen voor de oorlogsslachtoffers en de getroffen en van de repressie en epuratie'.²⁸⁵ Zowel voor als nadien zijn er nog verschillende parlementaire initiatieven ondernomen om het debat nieuw leven in te blazen. Zo is er de socialistische en toenmalige voorzitter van het Vlaams Parlement De Batselier die al lang streeft naar een genuanceerde en wetenschappelijk onderbouwde kijk op het verleden. In zijn rol als parlamentsvoorzitter heeft hij in 2002 een resolutie laten goedkeuren die er toe moet leiden dat men in Vlaanderen beter omgaat met het oorlogsverleden.²⁸⁶ Toch moeten we besluiten dat de mythe nog steeds sterk voortleeft in België/Vlaanderen. Sommige Vlaams-

²⁸² Todts (H.), *Belgische Politiek en amnestie*, In: *Kultuurleven*, maart-april, 1958, XXV, nr. 3

²⁸³ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Op.Cit.*, p. 75

²⁸⁴ Aerts (K.), *Repressie zonder maat of einde?: de juridische reïntegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, Academia Press, 2013, p. 458

²⁸⁵ Suykerbuyk (H.), *Voorstel tot decreet*, Brussel, Verslag namens de Commissie voor Welzijn, Gezondheid en Gezin, 14 november 1997, p. 4

²⁸⁶ Boon (L.P.) e.a., *Op.Cit.*, p. 145

nationalistische bewegingen als het Vlaams Belang blijven, wanneer het moment zich voordoet, verwijzen naar de afhandeling van de repressie. Ofwel herhalen ze het volgens hen aangedane onrecht ofwel gebruiken ze het verhaal om recente gebeurtenissen in een politiek perspectief te plaatsen.²⁸⁷ Voor hen blijft de Belgische Staat een enorme verantwoordelijkheid dragen en men blijft opperen voor eerherstel.²⁸⁸ Ook moderne, extremere groeperingen blijven deze eis propageren: *“Het is een schande voor België dat het 65 jaar na de beestachtige, anti-Vlaamse repressie nog steeds geen amnestie verleend heeft! In plaats van alle betrokken partijen te verzoenen, koestert België liever de haat. Voor hoe lang nog...?”*²⁸⁹

3.3. De rechterlijke macht

De rechterlijke macht is in een rechtstaat de macht die zich exclusief bezighoudt met rechtspraak. Binnen het rechterlijk lichaam bestaan er verscheidene onderdelen die elk een specifiek rechtsdeel omarmen of een specifieke functie hebben. Daar het niet de bedoeling is van deze scriptie om de evolutie van het Belgisch rechtssysteem uit de doeken te doen ga ik enkel de onderdelen belichten en onderzoeken die in relatie staan met de vraagstelling. Hét basisprincipe in de (westerse) democratie is de scheiding der machten: de uitvoerende (regering) en wetgevende (parlement) macht mogen zich niet actief bemoeien met de interne werking en besluiten van de rechterlijke macht. Het opstellen van het wettelijke kader en eventuele vervolgbare daden is dan wel weer een bevoegdheid van de uitvoerende en wetgevende macht.

Naast het Openbaar Ministerie (OM) is voor de naoorlogse periode ook de Krijgsraad van belang. Dit lichaam bestaat normaal gezien niet in vreedstijd maar was tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog wel van groot belang in de behandeling van de repressie.

Voor de mythes van het naoorlogs Vlaams-nationalisme was de rechterlijke macht, de magistratuur en het gehele Belgische establishment één pot nat. Het was een goed geoliede machine die zich voorgenomen had het Vlaams-nationalisme en haar vertegenwoordigers het leven zuur te maken, tot op het punt zelf dat ze niet meer naar buiten konden treden met hun ideeën. Het eerder vernoemde citaat van VU-voorzitter Frans Van Der Elst is daar een perfect voorbeeld van.

3.3.1. Het Openbaar Ministerie

De magistratuur is de verzamelnaam voor alle leden van de rechterlijke macht die zich namens de overheid bezighouden met recht. Binnenin de magistratuur is er een onderverdeling tussen de zittende en de staande magistratuur. In België behoren de rechters, diegene die de einduitspraken doen, tot de zittende magistratuur. De staande magistratuur, ook wel het Openbaar Ministerie genoemd, doet het onderzoek en stelt een aanklacht in naam van de overheid. De naamgeving ‘zittende’ en ‘staande’ mag men overigens letterlijk nemen, rechters zitten neer tijdens een zitting en de Procureur des Konings (een magistraat van het OM) brengt de aanklacht al staande.

Naast namen als de staande magistratuur en het OM staat deze arm van het gerechtelijke apparaat ook bekend als het ‘parket’. Veel verpakkingen voor dezelfde inhoud: het OM is de openbare

²⁸⁷ *Dag op dag: Eerste Belgische Repressie*, In: <<http://www.vlaamsbelang.org/dagopdag/92/>>, geraadpleegd op 20.04.2013. Niet meer consulteerbaar op hun vernieuwde site.

²⁸⁸ ‘N-VA vraagt eerherstel voor repressie-slachtoffers’, In: *De Standaard* <http://www.standaard.be/cnt/dst20032002_011>, geraadpleegd op 20.04.2013

²⁸⁹ *Repressie in woord en beeld*, In: <<http://www.voorpost.org/1/284>>, geraadpleegd op 20.04.2013

aanklager en brengt personen en/of groepen die verdacht worden van het plegen van strafbare feiten voor het gerecht.

Het OM is verantwoordelijk voor de opsporing van verdachten, dit in combinatie met de politiediensten die gestuurd worden door een parketmagistraat. Vooral bij zware feiten zal het OM direct de leiding van het onderzoek in handen nemen. Na het opstellen van het dossier door een politiedienst zal deze dit overmaken aan de verantwoordelijke magistraat van het OM. Deze zal dan beslissen wat er verder met het dossier zal gebeuren en zijn keuzes zijn meervoudig. Als hij tot de conclusie komt dat het dossier te vaag is (tekort aan bewijzen) of er helemaal geen strafbare feiten zijn gepleegd, kan hij overgaan tot een seponering van het dossier. Hij kan ook een minnelijke schikking opstellen, strafbemiddeling opstarten of bij concrete aanwijzingen en vermoedens het voorleggen aan een bevoegde rechtbank. In deze rechtbank zal de parketmagistraat (de Procureur des Konings of zijn eerste substituten) het woord voeren en het dossier verdedigen.

Het OM treedt dus op in naam van de Staat, dit zowel als openbare aanklager (vervolgingen) als in een adviserende functie in burgerlijke zaken. Voor deze scriptie is het vooral van belang om mee te nemen dat het OM de verantwoordelijk heeft over het instellen, leiden en afhandelen (strafvordering of niet) van een onderzoek.

De leden van het OM zijn hiërarchisch strikt ingedeeld en zijn 'één en ondeelbaar': alle acties van de parketmagistraten zijn in functie van hun ambt en dus niet in eigen naam. Aan het hoofd van het OM staat de minister van Justitie. Hij heeft naast gezag ook het positief injunctierecht, wat betekent dat de minister van Justitie het OM kan gelasten een bepaald onderzoek te starten. Een negatief injunctierecht, het stopzetten van een onderzoek, heeft hij evenwel niet waardoor de onafhankelijkheid van het OM gewaarborgd blijft. In elk gerechtelijk arrondissement staat een Procureur des Konings aan het hoofd, bijgestaan door substituten. Bij de Hoven van Beroep (Brussel, Gent, Antwerpen, Bergen en Luik) wordt het OM geleid door een Procureur-Generaal. Samen met de Minister van Justitie vormen ze een college dat het algemeen strafbeleid in België uitstippelt.²⁹⁰

Autonoom OM?

Doordat het OM i.t.t. de zittende magistratuur onder het gezag van de minister van Justitie staat, bestaat het gevaar soms als 'partijdig' te worden aanzien. Het OM heeft m.a.w. een dubbele hoedanigheid: ze behoort zowel tot de rechterlijke als tot de uitvoerende macht en heeft i.t.t. tot zittende magistratuur een actieve rol.²⁹¹ Ook de manier van aanstelling zorgt ervoor dat de parketmagistraten als minder onafhankelijk kunnen worden beschouwd: alle leden van het OM worden benoemd door de Koning, wat in de praktijk dus neerkomt op de zittende regering, met een grote rol voor de minister van Justitie. Ook hun aanstelling is i.t.t. de zittende magistratuur tijdelijk. Waar rechters voor hun leven zijn benoemd en onverplaatsbaar en autonoom zijn kunnen parketmagistraten afgezet of overgeplaatst worden. Volgens de strikt juridische term behoren de

²⁹⁰ *Het Openbaar Ministerie of het parket*, In: <http://www.pers-gerecht.be/document.php?document_id=81>, geraadpleegd op 23.02.2014

²⁹¹ De Keyser (I.), *De onafhankelijkheid van het Openbaar Ministerie in historisch perspectief*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2004, promotor: Vander Beken, p. 46

leden van het OM dus dan ook niet tot de rechterlijke macht, statutair behoren ze door hun aanstellings- en tuchtwijze tot de uitvoerende macht.²⁹²

Naast de onafhankelijkheid t.o.v. de hoven en rechtbanken en de eigen hiërarchie is hier de onafhankelijkheid t.o.v. de uitvoerende macht vooral van belang. Hoewel er soms wordt beweerd dat het OM een instrument is van de uitvoerende macht ligt de relatie tussen hen beide wettelijk vast. Bij de onafhankelijkheid van België was er vrees dat het OM een ambtenarenkorps ging worden van de overheid, mee zwalpend met het politieke leven (verkiezingen). De grondwet van 1831 gaf gehoor aan deze vrees en bekleedde het OM met een maximale onafhankelijkheid dat het kon krijgen conform haar te vervullen rol in de nieuwe natie. Ook het recht van de Koning tot het benoemen en afzetten van parketmagistraten werd zo geregeld dat een maximale vorm van onafhankelijk kon worden gewaarborgd.²⁹³ Alle machten uitgeoefend door de Koning of door de uitvoerende macht t.o.v. het OM moeten hun oorsprong vinden binnen de grondwet of het wettelijke kader. Onderdelen van het takenpakket van het OM als de opsporing, vervolging en de schriftelijke vordering behoren dan evenwel tot de uitvoerende macht, de strafvordering (het betrekken van een rechter) behoort volledig tot de rechterlijke macht. De onafhankelijkheid van de parketmagistraat kan, zoals eerder gezegd, worden ingeperkt door het positief injunctierecht van de minister van Justitie maar deze praktijk is eerder een zeldzaamheid. Enkel in zaken met zeer grote publieke belangstelling of waar staatsbelangen duidelijk in het spel zijn zal de minister van Justitie de keuze overwegen.²⁹⁴

Het Openbaar Ministerie heeft dus een zeer sterk autonoom en ondeelbaar statuut binnen het Belgische systeem. De Vlaams-nationalistische mythe berust m.i. dan ook op de inpassing binnen het discours, foute veronderstellingen en gebrekkige kennis over het rechterlijk systeem. Als hoeder van de openbare orde heeft het OM zich correct gedragen na het aflopen van de Tweede Wereldoorlog. De uitgesproken straffen zijn echter niet de verantwoordelijkheid van het OM en zijn nadien ook fel aangepast geweest omdat het duidelijk werd dat de rechtspraak niet eenduidig was.

3.3.2. De Krijgsraad

De militaire rechtbank, in de volksmond de 'Krijgsraad' genoemd, is een rechterlijk orgaan dat in vreedetijd normaliter niet bestaat en in theorie enkel zaken behandelt tegen militairen en het burgerpersoneel.

De Krijgsraden werden opgericht door de regering-Hubert in ballingschap te Londen. Met de Besluitwet van 26 mei 1944, de tweede grote cesuur voor de berechting van collaborateurs²⁹⁵, kreeg de Krijgsraad de algemene bevoegdheid inzake politieke misdaden en wanbedrijven die normaal een aangelegenheid waren voor het Hof van Assisen, zowel in vrede- als oorlogstijd. De Krijgsraden bestonden uit twee burgerlijke magistraten en drie militairen. Deze samenstelling is echter vreemd te noemen, vaak waren deze militairen krijgsgevangen genomen of hadden ze een actieve rol tijdens de oorlog. De garantie op een eerlijke rechtspraak valt hierdoor te betwijfelen. Ook de twee burgerlijke magistraten zijn niet vrij van invloed, vaak zetelen ze omdat ze willen meewerken aan de repressie. Dit alles kan bewezen worden door het vergelijken van de straffen die uitgesproken

²⁹² *Ibid.*, p. 47

²⁹³ *Ibid.*, p. 51

²⁹⁴ De Keyser (I.), *Op.Cit.*, p. 53

²⁹⁵ De eerste was de besluitwet van 17 december 1942, zie *infra*. Ministerie van Justitie

werden: voor één en het zelfde misdrijf werd soms een vrijspraak en soms een zeer zware straf uitgesproken. De eerste veroordeelden kregen vaak de zwaarste straffen, deels te wijten aan het feit dat men de belangrijkste leiders van de collaboratie niet kon berechten omdat ze nog op de vlucht waren maar ook vanwege de oploeiende publieke opinie net na de bevrijding.²⁹⁶

Naast de krijgsraden werden ook honderden substituten-krijgsauditeurs benoemd. Deze beslisten op basis van verkregen informatie of men overging tot vervolging of niet. Deze personen werden niet op uniforme wijze aangesteld waardoor de samenstelling van het korps zeer heterogeen was. Ook de assistenten, de griffiers en bedienden, werden zonder een eenvormige procedure aangenomen en te werk gesteld. Uit het vraaggesprek met meester Antoon Fimmers komen nog enkele bedenkingen naar boven.²⁹⁷ Volgens hem is de repressie in haar opdracht, het kaf van het koren scheiden, zwaar mislukt. De onvoldoende voorbereiding was voor hem de grootste boosdoener, het merendeel van de veel te zware veroordelingen was voltrokken zonder enige vorm van documentatie en de opgeruilde publieke opinie heeft de normale werking van een uniforme, serene en bovenal objectieve rechtspraak tegengehouden. Ook zijn er enkele bedenkingen te maken bij de oprichting van de krijgsraden ter vervanging van het Hof van Assisen. In een normale rechtsstaat is het onderzoek gescheiden van de taak der strafvordering, die op haar beurt gescheiden is van de taak der berechting. M.a.w., een magistraat verzamelt informatie zonder daarover een oordeel te vellen en bezorgt dat aan de magistraat die de strafvorderingen beslist. Doordat de informatievorsers geen invloed heeft op de besluitvorming kan de magistraat die beslist over de strafvordering met een neutrale blik naar de verworven informatie kijken. In 1944 heeft men deze twee taken vermengd: de auditeur-ambtenaar van het Openbaar Ministerie werd tevens ook de magistraat van het onderzoek. Een wetsvoorstel van Vlaams Belang-senator Bart Laeremans in 2011 herhaalde deze problematiek:

*“Een magistraat formuleerde dat heel cynisch : « Na van in de zetels rechts in mijn hoedanigheid van onderzoeksrechter verslag uitgebracht te hebben, ga ik links zitten, waar ik in mijn hoedanigheid van openbaar ministerie, vorder. Ten slotte ga ik in het midden zitten, waar ik als rechter de verdediging hoor. Nadien statueer ik. »”*²⁹⁸

Autonome Krijgsraad?

Bij de bevrijding van het Belgische territorium had de regering en het gerechtelijk apparaat vier Krijgsraden ter beschikking. Aangezien er een hele resem zaken en onderzoeken werden opgestart bleek dit schromelijk te weinig. Tegen de zomer van 1946 was men erin geslaagd om 21 operationele Krijgsraden met in totaal 134 Kamers op te richten.²⁹⁹ Deze enorme schaalvergroting ging ook gepaard met een grote groei in het personeelsbestand. De leden van de krijgsraden werden bijgestaan door de verschillende politieke en gerechtelijke diensten, maar het onderzoek was enorm en vaak onoverzichtelijk. Hiervoor werd een ‘Centrale Dienst voor Documentatie’ opgericht

²⁹⁶ Dumoulin (M.), Gerard (E.), Van Den Wijngaert (M.) & Dujardin (V.), *Op.cit.*, p. 1243

²⁹⁷ Fimmers (A.), *Een vraaggesprek over de collaboratie, de repressie en hun liquidatie*, Antwerpen, Krol en Courtin, 1959, p. 15

²⁹⁸ Senaat, 5-1001/1, In: <

<http://www.senate.be/www/?Mlval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=1001&VOLGNR=1&LANG=nl>>, geraadpleegd op 01.08.2014

²⁹⁹ De Prée (K.), *Met een kwaad opzet ‘s vijands politiek te hebben gediend’? De Nieuwe Orde op het Eeklose stadhuis, 1940-1944.*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2003, promotor: Br. De Wever, "2. De berechting van de collaborateurs door de krijgsraden", In: <http://www.ethesis.net/eeeklo/eeeklo_hfst_5.htm>,

die het onderzoek moest bundelen, verdachten identificeren en de collaboratie algemeen moest beschrijven om zo het onderzoek te vergemakkelijken.

Ondanks de voorbereidingen in Londen, de schaalvergroting en de 'Centrale Dienst voor Documentatie' bleef het werk van de Krijgsraad enorm zwaar. De enorme werkdruk en de chaos zorgde ervoor dat de Krijgsraden niet konden werken in een optimale sfeer die nodig was om gelijkberechting te bekomen. Naast enorme vertragingen is het vooral het uitspreken van zwaardere straffen kort na de bevrijding die een doorn in het oog waren van de veroordeelden en hun omgeving. De manier van werken was ook niet bruikbaar voor kleine collaborateurs.³⁰⁰ De traagheid en de chaos in de opeenvolgende regeringen kwam deze problematiek ook allesbehalve ten goede, tot frustraties van verantwoordelijke magistraten.³⁰¹ Toch heeft de Krijgsraad een hoge graad van autonomie kunnen behouden in de directe naoorlogse periode.³⁰² De rol van Ganshof van der Meersch hierin is niet te onderschatten (cfr. infra).

De Krijgsraad en het Vlaams-nationalisme

De bestraffing van de collaboratie bestond zoals eerder al gezegd zowel uit een overheidsrepressie, straatrepressie en de epuratie. Het georganiseerde Vlaams-nationalisme en vooral het partijpolitieke werd volledig van de kaart geveegd door de grote graad van collaboratie. In de Vlaams-nationale wandelgangen spreekt men al rap over een ongelijke berechting, een berechting ingezet door het establishment. Klopt dit?

Ja, er was een ongelijke berechting van collaborateurs door de Krijgsraden. In de bloeiperiode van de Krijgsraden, tussen eind 1945 en de zomer van 1947, lag de strafmaat bijzonder hoog i.t.t. de latere periode: de strafmaat kon tot de helft verschillend zijn t.o.v. de eerste uitgesproken straffen. Naast de chaos, moeilijk werkbare wetten en de vreemde samenstelling van de Krijgsraden springt vooral deze ongelijke strafmaat in het oog. De verschillende Krijgsraden hebben ook niet in een gelijk tempo gewerkt, meer zelfs, er is een grote discrepantie op te merken tussen de verschilden Krijgsraden. Hoe dit komt is evenwel niet duidelijk.³⁰³

Van alle veroordeelde collaborateurs zijn 62% Nederlandstalig, er waren dus meer Vlaamse veroordeelden dan Franstalige.³⁰⁴ Deze statistiek zou men kunnen opvatten als hét bewijs dat de Vlaamse collaborateurs harder zijn aangepakt geweest dan hun Franstalige collega's. Dit 'bewijs' is evenwel makkelijk te weerleggen, er waren nu eenmaal meer Vlamingen dan Walen en de graad van collaboratie lag in Vlaanderen hoger dan in Wallonië. Een groter aandeel van Vlamingen bij de veroordeelde collaborateurs is dus niet echt vreemd te noemen. Luc Huyse ontkent ook in zijn boek *Onverwerkt verleden* de mythe dat de repressie vooral een politieke zaak was. In maar iets meer dan 50% van de gevallen is politieke collaboratie de gedeeltelijke of gehele oorsprong van de veroordeling, niet genoeg dus om te spreken van een pure politieke repressie.³⁰⁵

³⁰⁰ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Op.Cit.*, p. 70

³⁰¹ *Ibid.*, p. 71

³⁰² Conway (M.), *Justice in Post-War Belgium: popular passions and political realities*, p. 11, In: http://www.cegesoma.be/docs/media/cht/beg/cht_02/cht2_001_Conway.pdf, laatst geraadpleegd op 28.07.2014

³⁰³ Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Op.Cit.*, p. 181

³⁰⁴ *Ibid.*, p. 189

³⁰⁵ *Ibid.*, p. 192

Een regionale variatie in de strafmaat tussen Vlaanderen en Wallonië is ook niet merkbaar. Het zijn vooral de verschillen binnen Vlaanderen zelf die opmerkelijk zijn, sommige Krijgsraden gingen milder om met collaborateurs dan andere. De redenen hiervoor zijn verschillend: van regionaal gebonden redenen (Antwerpen: sterke Vlaams-nationalistische beweging) tot het gedrag van rechters.

Van een georganiseerde heksenjacht door de Krijgsraad op alles wat Vlaams is was er dus geen sprake. Het Vlaams-nationalisme werd terecht vervolgd ten gevolge van hun collaboratie, landverraad, misdaden tegen de eigen bevolking, ... Dat de Vlaamse beweging ook gehypothecerd werd door de repressie was een spijtig gevolg van de illegale acties van de radicale Vlaams-nationalisten. De mythes van onterecht of te zwaar veroordeelde Vlaamsgezinden ontstond dus vooral door de naoorlogse chaos. De gebrekkige organisatie, de strenge straffen bij het begin van de Krijgsraden, de ietwat vreemde samenstelling van de rechterlijke kamers en de perceptie zorgden ervoor dat er een voedingsbodem was voor een creatie van een mythe die zowel de Vlaamse beweging als Vlaams-nationalisten konden gebruiken om uit de catacomben te geraken.

Intermezzo: Krijgsauditeur-Generaal Ganshof Van der Meersch: een Vlamingenhater?

Spreeken over de voorbereidingen in Londen, de afhandeling van de repressie door het Belgische gerecht en het Vlaams-nationalisme in het eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog is niet mogelijk zonder Ganshof te vermelden. Eén van zijn bijnamen was nu eenmaal 'Vlamingenhater'.

Walter Jean Ganshof van der Meersch werd in 1900 geboren te Brugge en was afkomstig uit de Franstalige Brugse bourgeoisie. Toch was hij perfect tweetalig en verliet hij zijn katholieke achtergrond voor een bekering tot het protestantisme. Ganshof had zowel een sportieve (olympische), militaire, politieke als academische carrière en kreeg vanwege zijn invloed de bijnaam 'vice-koning van België'.³⁰⁶

Deze korte schets geeft een beeld van een opmerkelijk man die thuis was in zeer verschillende milieus. Toch staat Ganshof het meeste bekend als een topmagistraat die de politieke en rechterlijke wereld tijdens en vooral na de Tweede Wereldoorlog heeft gedomineerd. Zijn voornaamste verdienste is zijn boycot op de mogelijkheid om verzetslieden toe te laten als rechters in de Krijgsraden. Dit was voor hem een aanval de democratische rechtsstaat en de mogelijkheid op een eerlijk proces.³⁰⁷ Kijken naar het leven van Ganshof tijdens en na de Tweede Wereldoorlog is van belang omdat het de politieke rol van de rechtbanken en krijgsraden en de partijpolitieke banden van de magistratuur blootlegt.

Openbaar Ministerie

Ganshof ging in 1921 als stagiair aan de slag in het advocatenkantoor van de liberaal en later minister van Justitie Paul-Emile Janson. Vanaf dat moment werd Janson de leermeester van Ganshof. Doorheen de jaren voor de oorlog stimuleerde Janson de carrière van Ganshof. Dit wekte soms wrevel op. Toen Ganshof in 1933 Brussels Procureur des Konings werd (Janson was toen minister van Justitie) stootte dit veel oudere magistraten tegen de borst. Zij zagen immers hun mogelijkheid tot promotie teniet worden gedaan door vriendjespolitiek. Deze praktijk was echter schering en inslag in de Belgische magistratuur. Een benoeming/aanstelling van de magistraat gebeurde door de koning, in de praktijk dus door de minister van Justitie. Naast het bezitten van een diploma en een minimumleeftijd waren er geen voorwaarden, een ideale omgeving dus voor politieke willekeur. Nieuwe wetgeving in 1971 maakte dat aan deze praktijk een einde kwam.³⁰⁸ Voorts was er in 1967 al in het Gerechtelijk Wetboek verschenen dat gerechtelijke ambten onverenigbaar waren met politieke mandaten.³⁰⁹ Het nut van sociaal kapitaal in de politieke wereld werd op deze manier stelselmatig naar beneden gehaald, doch nooit definitief.

Zijn rol in de Krijgsraad

Naast de rechterlijke carrière had Ganshof zich ook voorzien van een militaire carrière: zijn wens om bij mobilisatie benoemd te worden tot Militair Auditeur werd bewerkstelligd in 1940 toen hij als

³⁰⁶ Schandeyvel (E.), *Walter Ganshof van der Meersch, een topmagistraat in zijn professionele en maatschappelijke context. Een kijk op het Belgische gerecht in de twintigste eeuw*, p. 3 In: http://www.cegesoma.be/docs/media/chtg_beg/chtg_24/chtg24_004_Schandevyl.pdf

³⁰⁷ *Ibid.*, p. 4

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 12

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 35

Auditeur-Generaal bij het Militair Gerechtshof werd aangesteld, wederom door Janson. Tijdens de oorlog verbleef hij eerst in België om zijn functie te blijven uitoefenen. Hij kreeg echter problemen met de bezetter over onder meer de weggevoerden naar Abbèville.³¹⁰ Ganshof dook onder om vervolgens te vluchten naar Londen, zijn leermeester Janson geraakte echter niet tot in Londen en werd in Zuid-Frankrijk aangehouden om nadien afgevoerd te worden naar Buchenwald om nooit meer terug te keren.

In Londen werd Ganshof Hoog Commissaris voor 's Rijks Veiligheid. In deze functie bereidde hij de naoorlogse situatie voor. Hij stelde besluitwetten op i.v.m. collaboratie met de bezetter, Ganshof wou duidelijkheid creëren hoe de vervolgingen zouden verlopen om zo straatjustitie (volksrepressie) te vermijden. Zoals eerder al gezegd slaagde Ganshof erin om het voorstel om verzetslieden toe te laten tot de Krijgsraden af te wijzen. Ganshof toonde zich dus duidelijk de verdediger van een democratische rechtsstaat. Ondanks zijn persoonlijk verlies door de bezetter, de dood van Janson te Buchenwald, en zijn ervaringen in bezet België, liet hij mogelijk rancunes niet doorsijpelen in zijn werk. Ganshof wou kostte wat het kost de rechtsstaat verdedigen.³¹¹

Toch staat Ganshof in de Vlaams-nationale literatuur bekend als een 'Vlamingenhater' en iemand die geprobeerd heeft om het Vlaams-nationalisme te beknotten. Deze geruchtenmolen is begonnen tijdens het eerste jaar van de oorlog. Vanuit zijn functie als Administrateur-Generaal was Ganshof verantwoordelijk voor de arrestatie van personen die verdacht waren betrekkingen te hebben de Duitse overheden. Onder deze personen waren naast gevluchte Joden ook vele Vlaams-nationalisten, Rexisten en leden van extreemlinkse groeperingen. Het voornoemde 'Bloedbad van Abbeville' vond plaats onder zijn bewind en werd hem dan ook persoonlijk aangewreven door Vlaams-nationalisten.³¹² Uit onderzoek blijkt echter dat Ganshof gehandeld heeft binnen de grenzen van zijn mandaat, dit besluit een toenmalig Duits onderzoek als recenter wetenschappelijk onderzoek.³¹³ De echte verantwoordelijken worden gezocht binnen de overheid, het leger en de toenmalige minister van Justitie Janson.

Na de oorlog kreeg Ganshof ook meer tegenstand van traditionele kringen, zijn relatie met Eerste Minister Van Acker was zeer koel. Achiel 'Charbon' Vanacker beschouwde Ganshof als een verdoken aristocraat die op macht belust was en niet vies was van belangenvermenging.³¹⁴ De periode nadien bleef Ganshof verschillende gerechtelijke functies uitoefenen en hij bleef nooit onbesproken. Ook had hij zijn rol in Congo, toen hij werd aangesteld om de crisis te bemiddelen en te begeleiden. Ook weerhield zijn functie als magistraat hem er niet van om zich negatief uit te laten over de mogelijke federalisering van België. Deze uitspraken kwamen hem op veel kritiek te staan.

Conclusie

De carrière van Ganshof is duidelijk een speelveld geweest tussen politiek en justitie. Waar Ganshof zich in *functie* heeft uitgelaten over de staatsstructuur is het voor deze scriptie vooral van belang dat de invloed van de politiek sterk doordrong in de rechtbanken, hoven en magistraturen via politieke

³¹⁰ Arys (L.), *De evolutie van de Staatsveiligheid in de jaren '90*, 2002, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: P. Ponsaers, p. 27

³¹¹ Martin (D.), Ganshof van der Meersch, In: De Schryver (R.) (red.), *Op.Cit.*, p. 1230

³¹² Seberechts (F.), *Op.Cit.*, p. 229

³¹³ *Ibid.*, p. 274

³¹⁴ Schandeyvel (E.), *Op.Cit.*, p. 20

benoemingen. Toch mag dit niet overschat worden,; ondanks hun politiek en sociaal kapitaal slaagde men erin zich al bij al onafhankelijk op te stellen t.o.v. politici en de publieke opinie. Waar de titel van 'vice-koning van België' nog enigszins te plaatsen valt vanwege zijn rechtelijke, militaire en politieke carrière is die van 'Vlamingenhater' onterecht. Zowel tijdens de oorlog als erna heeft Ganshof gepoogd het beleid te laten rijmen met de eerlijke rechtsspraak en heeft hij de chaos en willekeur tijdens de repressie meermaals aangekaart. Desondanks kreeg hij de bijnaam 'Vlamingenhater' vanwege zijn hoge functie. De repressie en de gerechtelijke, soms oneerlijke, molen werden hem persoonlijk aangewreven door de Vlaams-nationalisten. Hij kreeg een plaats binnen de hardnekkige mythe die in deze periode verder werd onderbouwd en Ganshof werd de verpersoonlijking voor het onderdrukkende België.³¹⁵

Een commentaar van Ganshof op een wetsvoorstel 'tot aanvulling van de wet van 3 mei 1880 op het parlementair onderzoek' van Laurette Onkelinx en Elio Di Rupo is een ideale uitleiding voor zijn persoon en vat zijn instelling rechtspraak perfect samen.

*'de geschiedenis leert, dat de democratieën ten gronde gaan wanneer de hoven en rechtbanken die onafhankelijkheid en die autonomie verliezen, onder meer wanneer hun jurisdictionele beslissingen aan het toezicht en/of aan de voogdij van politieke autoriteiten of instellingen onderworpen worden'.*³¹⁶

³¹⁵ Martin (D.), *Op.Cit.*, p. 1230

³¹⁶ Ganshof van der Meersch (W.), De grondwettelijke onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, In: *Rechtskundig Weekblad*, Jrg. 54, 1, p. 20

3.4. Uitvoerende macht: Het ministerie van Justitie

Het ministerie van Justitie, behorend tot de uitvoerende macht, is één van de eerste opgerichte departementen van de Belgische overheid na het Voorlopig Bewind tijdens de Onafhankelijkheidsdagen. In samenwerking met de politiediensten die onder haar voogdij staan, stond het ministerie in voor strafuitvoering, preventie en het uitwerken van wetgeving. Ondanks dat het één van de oudste ministeries is was de aandacht ervoor lange tijd flauw te noemen. Vaak kwam Justitie enkel ter sprake tijdens de jaarlijkse bespreking van de begroting.³¹⁷

De volledige en onvoorwaardelijke capitulatie tijdens de Tweede Wereldoorlog door koning Leopold III werd niet geaccepteerd door de regering van premier Hubert Pierlot. De koning verzocht vervolgens zijn eerste minister het ontslag van de regering aan te bieden maar deze weigerde dat en vluchtte eerst naar Frankrijk om nadien in Londen een regering in ballingschap op te zetten. Tijdens het verloop van de oorlog had de regering de terugkeer naar België doorheen de jaren 1940-1944 minutieus voorbereid.³¹⁸ De Besluitwet van 26 mei 1944 gaf de Krijgsraad algemene bevoegdheid inzake politieke misdaden en wanbedrijven. Normaal is dit een aangelegenheid voor het Hof van Assisen, zowel in vrede- als oorlogstijd. Deze voorbereiding was nodig om het land na de bevrijding snel terug onder controle te krijgen. Een snelle en duidelijke machtsoverdracht staat garant voor stabiliteit, i.t.t. de trage bevrijding van Frankrijk waar de repressie en epuratie nog meer uit de hand liepen.

Ondanks de voorbereiding was er tijdens de eerste dagen van de bevrijding toch een enorme chaos. De gevoelens hadden het overgenomen van de rede en een enorm aantal mensen werden in zeer korte tijd opgepakt. Hier kwam er al snel kritiek op, *“een magistraat zei mij onlangs dat men feitelijk aan een derde der aangehouden personen, niets te verwijten had.”*³¹⁹ De heer Wallegheem zei op zijn beurt *“Te Charleroi, zou men ten minste een honderdtal gevangenen moeten loslaten, want zij zijn onschuldig.”*³²⁰

3.4.1. De Londense regering en de besluitwetten

Een bekende discussie die zowel tijdens als kort na de oorlog werd gevoerd was de polemiek omtrent de legitimiteit van de besluitwetten die opgemaakt werden door de regering in Londen. Zoals eerder al gezegd werd de volledige en onvoorwaardelijke capitulatie door de koning niet geaccepteerd door de regering-Pierlot. Volgens sommige juristen had de regering-Pierlot hier echter geen rol in te spelen want het is enkel de Koning, die als opperbevelhebber van het leger kan overgaan tot die beslissing.³²¹ Hij verzocht Pierlot zijn ontslag aan te bieden, maar die weigerde dit en ging vervolgens met zijn regering naar Londen. Volgens deze theorie zou dus alles wat de regering-Pierlot in Londen heeft opgesteld ongrondwettelijk zijn. Volgens deze denkwijze zijn de verschillende besluitwetten die ze uitbracht voor de beteugeling van collaboratie en allerlei manieren van verraad niet legitiem. Van de verschillende besluitwetten is het vooral die van 17 december 1942 die van belang is voor de

³¹⁷ Heirbaut (L.), Rousseaux (X.) & Velle (K.), *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden*, Brugge, Die Keure, 2004, p. 13

³¹⁸ Conway (M.), *Op.Cit.*, p. 2

³¹⁹ Senaat, Beknopt Verslag, 07.11.1944

³²⁰ Kamer van Volksvertegenwoordigers, Beknopt Verslag, 07.10.1944

³²¹ Onderzoekfonds Luc Huyse, Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, *Judices*, 1.11.45

harde bestraffing van collaboratie.³²² De wet vergrootte de reikwijdte van de strafwetten, hierdoor werd het uitspreken van de doodstraf vergemakkelijkt. De wet beschreef nu ook 'politieke medestanders van de bezetter' als een misdaad tegen de Veiligheid van de Staat, voorheen kwamen enkel personen in aanmerking die actief deelnamen aan de transformatie van de staat t.v.v. de bezetter. Nu was ook deelname aan propaganda of het promoten van politieke samenwerking met de bezetter een reden om iemand in staat van verdenking te stellen. Ook werden de artikels met betrekking tot militaire collaboratie, verklikking en politieke collaboratie grondig herzien.

Hét gevolg van de besluitwet was dat plots een enorme groep mensen blootgesteld werd aan mogelijke vervolging. De doodstraf was nu ook mogelijk voor drie vormen van collaboratie (militair, politiek en economisch). Dit in combinatie met de uitbreiding van de criteria in het wetboek zorgde ervoor dat rechters niet optimaal recht konden spreken. De straffen waren te zwaar en ongenueanceerd, zeker voor de berechting van 'kleine' collaborateurs. Dit was ook duidelijk te merken in de rechtspraak kort volgend op de bevrijding.

De koning kon met genaderecht echter zware straffen milderen. Zoals bekend zat België de eerste naoorlogse jaren echter zonder koning vanwege de Koningskwesie. Toen Boudewijn in 1950 de troon zou bestijgen waren er al 242 executies voltrokken, onder het regentschap van Prins-Regent Karel. Daardoor groeide de perceptie dat Karel een voorstander was van een zeer strenge repressie maar buiten zijn handtekening had hij in werkelijkheid niets te zeggen over de dossiers. Ook zijn voorgangers Albert I en Leopold II hebben genadeverzoeken geweigerd, al ging het hier over genadeverzoeken vanuit de kolonie.³²³ Het was vooral de minister van Justitie, samen met het Auditoraat-Generaal, die overging tot het al dan niet verlenen van gratie. Onder minister Moyersoen in de jaren '50 kwam een einde aan de (mogelijkheid tot) executies.

In Bijlage III is een overzicht te vinden van het civielrechtelijk beleid van de verschillende ministers van Justitie gedurende de jaren '45-'72. Dit a.d.h.v. diverse bronnen met nadruk op de omzendbrieven van datzelfde departement. Omzendbrieven, ook wel circulaires genoemd, zijn documenten komende van een ministerie met als bedoeling de lagere echelons op de hoogte te stellen van de genomen beslissingen en over het omzetten van de wetgeving in de praktijk. Wanneer dat nodig is zal er ook wat achtergrondinformatie over de regering zelf ter sprake komen. Onderstaande conclusie is de samenvatting van Bijlage III en geeft een antwoord op de vraag of het ministerie van Justitie kon ervaren worden als een negatieve kracht voor het Vlaams-nationalisme.

3.4.2. Conclusie: ministerie van Justitie als een tegenwerkende kracht?

Het beleid van Justitie, de communicatie met de ordediensten en dus de afhandeling van de repressie was een zaak van de minister van Justitie. Tussen 1945 en 1971 zijn er 21 ministers van Justitie geweest, met verschillende persoonlijke en politieke achtergronden. De meesten onder hen behoorden tot de katholieke strekking al was de liberale inslag, met bv. Albert Lilar, in het beleid zeker niet te verwaarlozen.³²⁴

³²² Huyse (L.), *Collaboratie en repressie in België: De Belgische regering te Londen en het ontstaan van de repressiewetgeving*, p. 441, In: <<https://www.law.kuleuven.be/jura/art/27n3/huyse.pdf>>, laatst geraadpleegd op 05.08.2014

³²³ Aerts (K.), *Op.Cit.*, p. 55

³²⁴ 12 katholieke, 6 liberale en 3 socialistische ministers van Justitie.

De Londense regering had tijdens de oorlog wetten aangenomen die het bereik sterk verhoogden waardoor een groot aantal personen blootgesteld waren aan vervolging. Samen met de euforie, het patriottisme, de volkswoede en de acties van het overwinnende verzet kwam er een enorme toevloed aan verdachten en dossiers. De uitbouw van het gerechtelijk apparaat ging bij de bevrijding meteen van start en we zagen zelfs de inbreng van Auditeur-Generaal Ganshof die er persoonlijk voor zorgde dat het verzet geen zitje kreeg in de rechtszaal. Voor hem primeerde het recht en het recht alleen, de geschiedenis van de oorlog en de publieke perceptie had in de rechtspraak voor hem geen plaats.

Deze nuchtere en neutrale visie vinden we ook enigszins terug bij de politici die de post van minister van Justitie hebben bezet. Niettegenstaande dat deze personen wel rekening moesten houden met hun politieke achterban en de publieke opinie hebben ze zich vooral ingezet om de excessen uit te roeien en de uitbouw tot een eerlijk rechtssysteem te ondersteunen. Dit via maatregelen als voorlopige en voorwaardelijke strafvermindering (initieel via arbeid), heropvoedingsprogramma's en schuldbesef, wet-Lejeune en specifieke maatregelen voor zieken en ouderen. In Bijlage III is een overzicht terug te vinden van de verschillende initiatieven van de ministers van Justitie doorheen de jaren 1945-1972.

De bewering dat de politiek zich zou beziggehouden hebben met een poging tot boycot tegen de Vlaamse beweging gaat wel op, maar dan enkel en alleen in democratische ruimtes als de Kamer en de Senaat. Daar was er politieke strijd tussen de verschillende politieke fracties, al was het maar om de publieke opinie tevreden te stellen. Linkse partijen wilden een snoeiharde repressie terwijl de rechtse en katholieke fracties een gematigder beeld vooropstelden.

De minister van Justitie en zijn diensten hebben zich echter nooit ingelaten met een indijking van het Vlaams-nationalisme. Integendeel, de ministers van Justitie hebben er over gewaakt dat de rechtspraak eerlijk bleef verlopen, dat de excessen eruit gefilterd werden en dat de gevangenispopulatie stelselmatig verminderde. Toch zijn er verschillen op te merken tussen de verschillende personen, zo was het beleid Henri Moureau De Melen strenger en strakker dan dat van Albert Lilar en Paul Struye, die zich eerder op de oplossing van het repressievraagstuk concentreerden.

Toch is beschuldiging van een Belgicistisch anti-Vlaams gerecht en ministerie van Justitie onterecht. Het was een op los zand onderbouwd gerucht dat nu eenmaal goed paste in de Vlaams-nationalistische mythe en tot op de dag van vandaag hardnekkig aanwezig blijft.

3.5. Enkele conclusies over de Vlaams-nationalistische mythes

De grootste schuldigen voor de Vlaams-nationalistische mythe zijn m.i. de Vlaamsgezinde literatuuruitgaven over dit onderwerp, ook de (katholieke) pers met bv. De Standaard heeft hier zijn steentje bijgedragen. Excessen werden uitgesmeerd en uitgehold t.v.v. een Vlaams-nationalistische beeldvorming waarin de dappere Vlaamse kameraad het slachtoffer werd van zijn eigen goede bedoelingen. Een nauwgezette lezing van het verleden toont echter een ander beeld. De bestraffing was dan wel streng maar eveneens rechtvaardig te noemen. De oorlog was nog maar net gedaan en de excessen werden relatief vlug opgelost d.m.v. allerlei gratiemaatregelen en strafverminderingen.

Het Vlaams-nationalisme aanzag het OM als het wapen van de Belgische staat om hen te bestrijden. Dit Belgicistisch OM en de gebeurtenissen in bv. Abbeville zorgden ervoor dat naoorlogse Vlaams-nationalisten de collaboratie konden verdedigen.³²⁵ Stellen dat het OM het Vlaams-nationalisme vervolgd heeft is correct, dat het dit deed met een verborgen agenda is foutief. Het OM heeft enkel geopereerd in functie van haar hoeder van de openbare orde. Een persoon als Ganshof van der Meersch werd vanwege zijn flamboyante persoonlijkheid en grillige carrière gebruikt door de Vlaams-nationalisten om het OM een Belgicistisch gezicht te geven.

Net als het OM kreeg de Krijgsraad teveel modder over zich heen dan het verdiende. Ja, er zijn misstappen begaan, en dat zowel bij de samenstelling, de uitspraken als bij de wijze van het voeren van het onderzoek. Doch stellen dat de Krijgsraad een georkestreerde heksenjacht op het Vlaams-nationalisme heeft georganiseerd klopt niet. Luc Huyse en Steven Dhondt hebben in hun boek de statistieken naast elkaar gelegd en daaruit blijkt dat er geen merkbare focus is op Vlaanderen en Vlaamse collaborateurs. De waarheid van een grotere Vlaamse dan Waalse collaboratie is er nu eenmaal één die niet te negeren valt. Ook de ministers van Justitie hebben zich volgens mij niet beziggehouden met een klopjacht op het Vlaams-nationalisme. Net andersom, het is hun beleid dat er toe leidde dat overvolle gevangenissen relatief snel bevrijd werden van hun overpopulatie aan verdachte en/of veroordeelde collaborateurs en Vlaams-nationalisten. De aanklacht dat het Belgische systeem (overheid en gerecht) een geoliede machine tegen het Vlaams-nationalisme was valt ook in duigen als we kijken naar de realiteit. Er was eerder sprake van chaos dan van een machine. Deze chaos heeft o.a. gezorgd voor ongelijke rechtspraak, er is geen bewijs van een naoorlogs Belgisch stappenplan tegen het Vlaams-nationalisme.

De filosoof Stefan Rummens en politicoloog Koen Abts, beiden onderzoekers aan de KUL, stellen zich overigens de vraag of een democratische staat extreme partijen en/of groepen überhaupt mag dulden.³²⁶ Volgens hen is België een land waarin extreme groepen (zoals bv. het Vlaams Belang) geïsoleerd worden van machtsdeelname. Een ander land, Oostenrijk, doet het net andersom en gaat in debat met extreme partijen. Beide modellen hebben hun voor- en nadelen. Eén van de nadelen van het 'Belgische systeem' (wetenschappelijke term: substantieve benadering) is dat het isolement van extreme groepen er net voor zorgt dat ze verder radicaliseren. Door hen in te dijen geloven ze nog meer in hun eigen gelijk. Een te sterke substantieve benadering is overigens een uitholling van

³²⁵ Seberechts (F.), *Op.Cit.*, p.277

³²⁶ Rummens (S) en Abts (K), *Politiek extremisme en de weerbaarheid van de democratie*, In: <http://www.ethische-perspectieven.be/viewpic.php?LAN=N&TABLE=EP&ID=1137>, geraadpleegd op 24.07.2014

de democratie, overheidsinstellingen mogen niet als doel hebben om bepaalde groepen te onderdrukken.³²⁷ Dit heeft de Belgische overheid met bv. het OM m.i. niet gedaan.

Kortom, de relatie tussen de Vlaams-nationalistische mythes en de Belgische instituties berust op ongenueanceerde, halve waarheden. Een nuttig feit wordt als alleenstaand aangenomen en verder ingepast in het anti-Belgische verhaal en men ziet overal een hand van de Franstalige en Belgicistische minderheid. Ook moet het Vlaams-nationalisme de eigen waarheid onder ogen willen en durven zien, de bereidwilligheid om mee te werken met de Duitsers (bv. de MO van het VNV) en de effectieve collaboratie gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn nu eenmaal niet te negeren.

³²⁷ *Ibid.* p. 514

Hoofdstuk IV: Algemeen besluit

Het schrijven van een scriptie over het naoorlogs Vlaams-nationalisme in de spiegel van Justitie bleek geen makkelijk opgave. De bronnen zijn zeer schaars en de literatuur die voorhanden is is vaak politiek gekleurd. Desondanks blijkt dat het Parketarchief van de Procureur des Konings te Antwerpen zeer geschikt is om een algemeen beeld te krijgen over het reilen en zeilen binnen de waaier aan Vlaams-nationalistische en radicaal-rechts Vlaams-nationalistische groeperingen. Toch moet het gezegd worden, een hiaat aan bronnenmateriaal en wetenschappelijk onderzoek blijft aanwezig binnen dit onderdeel van de Vlaamse historiografie.

Als we kijken naar het calimerocomplex van het Vlaams-nationalisme dan blijven de mythes tot op de dag van vandaag hardnekkig aanwezig. Zoals gezegd in de inleiding vat historicus Herman Van Goethem het mooi samen: 1) de Belgische Staat had de bestraffing van de collaboratie gebruikt om de Vlaamse beweging definitief te breken en 2) de vervolging was zeer hard en onrechtvaardig.³²⁸ In elke actie die tegen het Vlaams-nationalisme of Vlaanderen indruist ziet men een hand van Belgicistische en daarbij horend Franstalige middens. Bekijken we de vele mythes echter naderbij en leggen we de cijfers op tafel dan merken we dat het verhaal enigszins anders is. Dat het Vlaams-nationalisme het na de Tweede Wereldoorlog zwaar te verduren kreeg door een uitgebreid vervolgingsapparaat, en het bijgevolg zeer moeilijk had om aan een heropstart te doen klopt. De Vlaams-nationalistische reflex hierop om daarin een Belgisch plan te zien klopt evenwel niet, vooral omdat men weigert het gehele verhaal te vertellen. De oorlog lag nu eenmaal vers in het geheugen en veel Vlaams-nationalisten (i.t.t. het Franstalig landsgedeelte) waren overgegaan tot verregaande collaboratie met de Duitse bezetter. Het VNV nam de macht over op sommige ministeries en Vlamingen werden geronseld om te vechten aan het Oostfront. De bevrijding en het gewaar worden van allerlei misdaden door het naziregime zorgden voor een enorme smet op de collaboratie waardoor de vervolgingen een logisch gevolg waren. Die waren initieel wel zwaar en soms oneerlijk, de excessen werden relatief snel door de Belgische overheid (in persoon van de minister van Justitie) rechtgezet. Ook de Vlaams-nationalistische verhalen over gebeurtenissen tijdens de oorlog (waarmee men o.a. de collaboratie probeert te verklaren) kloppen niet volledig met de werkelijkheid. De slachtpartij in Abbeville trof inderdaad meer Vlaams-nationalisten dan Franstalige subversieve personen, hierin een doelbewuste anti-Vlaamse Belgische overheid zien is foutief. Een groep als het Verdinaso stond nu eenmaal vooral sterk in de westelijke en centrale provincies, gebieden waar de Belgische overheid nog volledige controle over had. Het is dan ook een logisch gevolg dat men de arrestaties vooral verrichtte in gebieden die nog onder Belgische controle stonden.

Op de vraag of de Belgische overheid met haar instellingen, specifiek het OM en de Rijkswacht, onderzoek heeft gevoerd naar het Vlaams-nationalisme kunnen we volmondig ja antwoorden. Het Vlaams-nationalisme dat na de Eerste Wereldoorlog ontstond had een duidelijk anti-Belgische instelling en dit werd doorgetrokken in de jaren '20, '30 en '40. Onderdelen van het Vlaams-nationalisme stonden aan de vooravond van de oorlog klaar om het land over te nemen en werden meteen ingeschakeld in de bezetting. Het is dan ook logisch dat het OM, als hoeder van de openbare orde, na de bezetting meteen weer aan de slag ging om alle bewegingen proactief in het oog te houden en indien nodig verder te onderzoeken. Het Parketarchief bevestigt deze praktijk want zowel

³²⁸ Van Goethem (H.), *Ibid.*

linkse als rechtse groepen werden op eenzelfde manier gevolgd. Toespraken en manifestaties werden bijgewoond, er werd genoteerd wie er aanwezig was, of er revolutionaire uitspraken of uitspraken aan het adres van de overheid werden gedaan, welke routes men volgde en met welke uniformen, instrumenten, leuzen, ... dit allemaal vergezeld ging. Vele van de gevolgde groepen koesterden ook nog steeds vooroorlogse Vlaams-nationalistische denkbeelden, de aandacht van het OM voor deze organisaties is dan ook meer dan normaal te noemen.

Uit het Parketarchief is dan ook duidelijk dat de Belgische overheid een goed beeld had over de diverse politieke groeperingen. De ontdekking van de plannen voor een bomaanslag op de linkse VU'er Daniel Deconinck door een kleine Brusselse groep bewijst net de goede werking van het gerecht en het vreedzame karakter van de Belgische politiek. De insteek van het Parketarchief is er duidelijk één geweest van een documentatiefunctie t.v.v. het indelen van de verschillende organisaties o.b.v. hun politiek profiel.

Met de duidelijke aandacht van het OM (en dus de Belgische overheid in zijn geheel) is het interessant om de vraag te stellen of deze interesse in het Vlaams-nationalisme terecht was. Wat dachten de naoorlogse Vlaams-nationalisten er eigenlijk zelf van en waren ze een gevaar?

In het naoorlogse Vlaams-nationalisme is een duidelijke tweespalt terug te vinden, hoewel dat de twee kampen blijvend met elkaar in contact bleven. De politieke heropstart verliep zeer moeilijk en kon pas met de Volksunie in de jaren '50 een echte vlucht nemen. Het was van begin af aan duidelijk dat de Volksunie zich inschreef in een parlementaire en democratische Belgische Staat en dat ze van daaruit verder ging werken t.v.v. een Vlaamse volksontwikkeling. Een ommezwaai als men kijkt naar het vooroorlogse Vlaams-nationalisme. De echte groei bereikte de Volksunie pas tijdens de jaren '60 (misschien een verklaring waarom het Parketarchief enkel de jaren '60 behandelt?) om in 1972 over te gaan tot regeringsdeelname. Deze evolutie ging gepaard met interne spanningen met de traditionele en conservatieve rechtervleugel van de partij die de voeling met het radicaal Vlaams-nationalisme (t.v.v. 'Vlaams-nationalistische eenheid') niet wou verliezen. Deze spanning leidde uiteindelijk tot scheurlijsten en de oprichting van het Vlaams Blok.

Hoewel dat de VU ingedeeld is in de map 'Extreme Vlaamse groepen' is het mijns inziens correct om te zeggen dat de partij geen gevaar betekende voor de openbare orde. De oude rechtse garde verloor meer en meer terrein binnen de partij en ongewenste elementen (zoals de VMO) werden hoe langer hoe meer geweerd. De Volksunie ging voor een democratisch en federalistisch programma binnen een Belgisch systeem. De VU bleef tot het Vlaams Blok de enige politieke vertegenwoordiging van het Vlaams-nationalisme, ze was evenwel geëvolueerd naar democratische kracht.

Dit is niet te vergelijken met de rechts-radicalen groepen die opereerden binnen de marge van de Volksunie. Ondanks een blijvende wisselwerking tussen de VU (die haar traditionele achterban niet wou verliezen) en deze radicalen kwam er toch meer en meer ruis op de relatie te staan.

Binnen deze naoorlogse radicale Vlaams-nationalisten bestaat er ook een enorme diversiteit, wat meteen ook hun grootste zwakte blootlegt. Er zijn er die actief waren binnen taaleisgroepen zoals het TAK, tot diegene die Hitlerherdenkingen bijwoonden waarin het nationaalsocialistisch gedachtengoed bleef overleven. De onderlinge band tussen de verschillende groepen (sommigen zijn lid van meer dan 10 organisaties op hetzelfde moment) toont aan dat men eerder opereerde in eigen leefwereld dan dat men invloed had op de maatschappij. Dit isolement zorgde ook voor verdere

radicalisering en verdere versplintering. Ondanks hun kleine aantallen, beperkte aanwezigheid en versplintering mag men de invloed van deze groepen niet minimaliseren. Het is hier dat het vooroorlogs en collaborerend Vlaams-nationalisme kon overleven (als een sociaal vangnet) en zich verder kon ontwikkelen. Ook hun functie als waakhond t.o.v. de Volksunie bleef ze nog lang uitoefenen. Het verijdelen van een aanslag (cfr. supra) bewijst ook dat de niet aflatende aandacht van de gerechtelijke diensten nodig was.

Toch moet men eerlijk zijn: het naoorlogse radicaal Vlaams-nationalisme werd groter en ambitieuzer geacht dan het in werkelijkheid was. De gedachte van een staatsgevaarlijke onderstroom die zich aan het klaarmaken was voor een coup de théâtre was een mythe van hetzelfde kaliber als de Vlaams-nationalistische verhalen. Dit alles relativeert de omvang van het 'probleem'.

Op de onderzoeksvraag of het Vlaams-nationalisme gedurende de jaren 1945-1972 een gevaar vormde voor de Belgische openbare orde moet ik dus besluiten dat dit niet zo was. Het Vlaams-nationalisme had het in de naoorlogse periode zwaar te verduren gekregen maar was niet dood. De heropstart ervan bleek evenwel de richting in te slaan van een democratisch alternatief. De weinige radicalen die zich nog groepeerden waren te klein en te versplinterd om een reëel, acuut gevaar te kunnen vormen voor de openbare orde. De moeilijke relatie met een democratisch alternatief als de Volksunie bewijst dit ook: op basis van mijn onderzoek denk ik niet dat de VU een staatsgreep door radicale Vlaams-nationalisten zou gesteund hebben. Vlaamsgezinde groepen als het Algemeen Nederlands Zangverbond (organisator van het Vlaams Nationaal Zangfeest) kon dan nog wel 25.000 man op de been brengen en is tot op heden een meer dan levensvatbare organisatie, de echte radicalen waren op de terugweg. Een zoektocht naar deze groepen de dag van vandaag bewijst dit ook. Het merendeel van de vernoemde organisaties zijn ontbonden en hun leden veelal overleden. Het Vlaams Blok is als politieke vertegenwoordiger van het radicaal Vlaams-nationalisme dan nog wel actief, maar is evenmin een gevaar voor de openbare orde te noemen.

Is het debat over het naoorlogs radicaal Vlaams-nationalisme hier nu mee afgesloten? Ja en nee. De mythes over het staatsgevaarlijke karakter ervan zullen misschien wel blijven doorleven ondanks dat uit mijn onderzoek blijkt dat hier weinig tot niets van aan is. Het debat over een anti-Vlaamse Belgische Staat zal echter nog een langere tijd nazinderen. De verhalen zijn te diep ingebakken en passen te goed in de calimerocultuur van het Vlaams-nationalisme. Het is daarom dat o.a. historici en journalisten moeten blijven hameren op de feiten en de aandacht op de waarheid gevestigd houden. Ik hoop dat deze scriptie daartoe heeft bijgedragen.

Bijlage I. Overzicht R444 'Documentatie over diverse bewegingen en verenigingen. 1966-1970'

Inventarisnummer 390: Socialistische groeperingen:

- Dossier betreffende ABVV: afdeling Belgische Transportarbeidersbond
- Barrikade: zie ook Socialistische Jonge Wacht
- Permanente Wandelende Kaderschool
- Revolutionaire Socialisten
- Aktiekomitee voor Democratiserings van het Onderwijs
- Instituut Emiel Vandervelde

Inventarisnummer 391: Kommunistische groepen

- Kommunistische Partij: Algemeen
- Kommunistische Partij: Federatie Antwerpen
- KP België strekking pro Peking
- Kommunistische propaganda
- Vlaamse Kommunistische Partij
- 'Roos', maandelijkse uitgave Kommunistische Partij van België
- El Proletario

Inventarisnummer 392: Extreem linkse groeperingen

- Democratisch Aktiekomitee Vlaanderen
- Links
- Vietnamkomitee Antwerpen
- Antwerps Initiatiefcomite voor Vrede in Vietnam
- Solidariteit België-Vietnam
- Aktie voor Vrede en Onafhankelijkheid der Volkeren
- Anti Fascistisch Front
- Vrouwenvereniging voor Vrede en Welvaart
- Belgische Unie voor de verdediging van de Vrede
- Vereniging België-China
- Belgo-Sovjetvereniging
- Marxistische Kring R.U.C.A.
- Anti-NATIO-Beweging
- Actiecomite van de Jeugd voor Vrede en Ontwapening: Anti-Atoommars

Inventarisnummer 393: Dietse groeperingen

- Recht en Orde
- Deltapers

Inventarisnummer 394: Vlaamse groeperingen

- Vlaamse Volksbeweging
- Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen
- Koördinatiekomitee Leuven
- 5 november Comité
- 5 november betogingen

- Vlaams Nationaal Zangfeest
- Amnestie-komitee
- Amnestie mars (augustus 1967 / augustus 1968)
- Amnestie betoging
- Meredithmars
- Davidsfonds
- IJzerbedevaart voor de Voerstreek
- V.O.S.
- Verweerkomitee Antwerpen Vlaams
- Verbond Vlaams Overheidspersoneel
- Tijlschutters

Inventarisnummer 395: Extreme Vlaamse Groeperingen: Volksunie

- Algemeen
- Dagbladknipsels
- In het arrondissement
- Buiten het arrondissement

Inventarisnummer 396: Volksunie: incidenten te Zwartberg

Inventarisnummer 397: Volksunie: Incidenten te Vilvoorde

Inventarisnummer 398: Volksunie: Incidenten te Stekene

Inventarisnummer 399: Extreme Vlaamse groeperingen: VMO

- VMO algemeen
- VMO ledenlijsten (met beknopte studie)
- VMO persartikels
- VMO vlugschriften
- VMO manifestaties te Antwerpen: leeg
- VMO manifestaties te Mechelen: leeg
- VMO manifestaties in het Brusselse
- VMO activiteit in Limburg
- VMO activiteit in Oost-Vlaanderen
- VMO activiteit in West-Vlaanderen
- VMO afdeling Antwerpen
- VMO afdeling Antwerpen-zuid
- VMO afdeling Gent
- VMO Mechelen
- VMO Oudenaarde
- VMO St-Niklaas
- VMO Aalst
- VMO Tongeren
- VMO kuststreek
- VMO afdeling Brussel
- VMO: VUM: private militie
- VMO: sectie Maaskant

Inventarisnummer 400: Extreme Vlaamse groeperingen: Varia

- Were-Di
- Vlaamse Nationale Organisatie
- Braunfonds
- Strijdkomitee Vlaams Brabant
- 'WIJ'-Vlaams-Nationaal
- Oostfrontstrijders
- Vlaams Nationale Vriendenkring
- Vlaams Verweer
- Vereniging van Vlaams-Nationale Weerstanders en Politieke Gevangenen
- VNO: Antwerps Actiekomitee Linker Oever en Omliggende
- AGOD: Aktie Groep Openbare Diensten
- Vlaams-Nationale Sportkring
- Randgemeentenmilitanten Brussel (RAM)

Inventarisnummer 401: Incivisme/Neo-Nazisme

- Incivisme
- Sint Maartenfonds
- Kempenland
- Neo-Nazisme in België
- Vlaams Nationaal-Socialistische Unie
- Nationaal Socialist International
- Muenstereifel Bedevaartkomitee voor Heldenhulde

Inventarisnummer 402: Jeugdverenigingen

- Socialistische Jonge Wacht
- Humanistische Jongerenbeweging
- Vlaams Nationaal Jeugdverbond
- Blauwvoetfederatie Antwerpen
- Blauwvoetgemeenschap Gent
- Jongerengemeenschap Sint Norbertus Antwerpen
- Volksunie Jongeren VUJO
- Nationaal Jeugdverbond voor Vrijheid en Vooruitgang

Inventarisnummer 403: Studentenverenigingen

- Jonge Vlaamse Studenten Gemeenschap
- Studenten Vakbeweging
- Socialistische Antwerpse Studenten
- Belgische Studentenbond voor Vrijheid en Vooruitgang
- Studentenmanifestaties
- Centre des Etudiants Nationaux
- Jeugdbeleid
- Vereniging van Vlaamse Studenten
- Studentenstakingen
- Studentenbetogingen
- Linkse Studenten: RUCA en UFSIA

- Verbondswacht Leuven
- 6de Studentenforum

Inventarisnummer 404: Herdenkingen

- Hitlerherdenkingen te Antwerpen
- Joris van Severen-herdenking
- Herman van den Reek-herdenking
- Ernest van der Hallen-herdenking
- Berten Fermont Herdenking
- Cyriel Rousseau Herdenking
- Cyriel Verschaeve Herdenking
- Wim Maes herdenking
- Bormshulde
- Guldensporenherdenking te Kortrijk
- Guldensporenviering te Antwerpen
- Guldensporenviering te Hove

PK Antwerpen 2003 B, 394, Vlaamse groeperingen, 503, Koördinatiekomitee Leuven

100

VERTROUWELIJK

Deze meeting had plaats in zaal " VICTORY " te BORGERHOUT, Botha-
straat .

De meeting was NIET aan de voorafgaandelijke toelating onderworpen.
De inrichters werden verwittigd van de aanwezigheid van de Rijkswacht.

Toehoorders : 1000 waaronder 3/5 kinderen en jongeren.

GEEN militairen in burger opgemerkt.

GEEN militairen in uniform opgemerkt.

GEEN gekende vreemdelingen opgemerkt.

Voorzitter : VAN ORSHAEGEN, Ludovicus, advocaat, geboren te BORGERHOUT
op 14 Jan 28 en er wonende Mattheijlaan 66

Sprekers : GOOSSENS, Paul, Gustaaf, Marie, student, geboren te
MECHELEN op 11 Jan 43 en er wonende Zemst-
baan 195

DE TROYER, Jozef, ambtenaar, geboren te ASPELARE op
12 Feb 22 en wonende te NINOVE Abdijstr 21

SLEDSSENS, Alois, Apolenia, Antoon, burgemeester te
BORGERHOUT, geboren te ANTWERPEN op 24 Jul
1907 en wonende te BORGERHOUT Helmstr 87

Voorwerp van de meeting : Solidariteitsaktie met Leuvense universiteits-
studenten.

Toespraken : De voorzitter dankt de aanwezigen voor hun opkomst, als-
ook de gemeentelijke overheid die de optocht en de mee-
ting heeft mogelijk gemaakt. Zegt dat dit enkel een aan-
loop is voor de aktie die dient gevoerd te worden voor
het probleem LEUVEN. Leidt vervolgens de sprekers in.

1ste spreker: Dankt de organisatoren van de aktie die in BORGER-
HOUT gehouden werd ten voordele van het probleem LEUVEN.
Dankt eveneens de gemeentelijke overheid en de politie
en zegt dat hij GEEN waterkanonnen en matrakken heeft
gezien, dit is een teken dat men te BORGERHOUT beter kan
omgaan met de politie, dan te LEUVEN. Zegt ondermeer dat
het probleem LEUVEN nog steeds bestaat. Na de heugelijke
ogenblikken van de aanstelling van pre-rektor DE SOMER,
zijn wij tot de vaststelling gekomen, dat tot heden NIETS,
werd verwezenlijkt en wij weten, zegt spreker, dat dit
nog NIET in de nabije toekomst zal veranderen; gezien tot
in het jaar 1968 er NIETS voorzien is voor de universi-
taire expansie. Het is daarom dat ik U nu aankondig dat
in de volgende weken nieuwe studentenakties, te LEUVEN
zullen gehouden worden. Het is ons daarom een steun te
weten dat wij NIET alleen staan. Wij hebben hier te
BORGERHOUT daar het bewijs van gekregen.

2de spreker

Als ambtenaar, stellen wij dagelijks vast dat wij
vlamingen na honderd jaar onze rechten nog NIET hebben
verkregen. Het Vlaams Aktiekomitee, voorloper van het
Koördinatiekomitee LEUVEN heeft steeds gestreden om onze
erkenning. Thans wil men door de driehoek BRUSSEL-LEUVEN
WAVER, vlaams Brabant in metselen, om het alzo beter te
kunnen onttrekken aan de groei van de vlaamse taal. In
de verschillende landen, waar men vele jaren terug aan
de universiteit het latijn doceerde, werd de volkstaal

VERTROUWELIJK

.. / ..

''' ingevoerd. Te LEUVEN deed men dit NIET en doceert men in het frans. Ik meen toch dat LEUVEN een vlaamse stad is. Dat zijn toestanden die wij vlamingen niet meer kunnen dulden. Daarom is het nodig dat er drie beslissingen spoedig worden genomen door de overheid.

- 1.- Volledige intrekking van de akte van 13 Mei 66, waarbij de bisschoppen de beslissing namen - GEEN splitsing NU niet en in de toekomst niet,
- 2.- Onmiddellijke overheveling van de franstalige afdeling der universiteit LEUVEN naar WEVER.
- 3.- Splitsing van de Rijksuniversiteit BRUSSEL met een volwaardig vlaamse autonome afdeling.

Wij moeten paraat zijn om onze rechten als vlaming af te dwingen. De hoogste Belgische instanties, hebben ons vlamingen steeds tegengewerkt, zij doen dit trouwens nog. Wij moeten daarom komen tot een vrij vlaanderen, geregeerd door vlamingen.

3de spreker:

Dankt de aanwezigen voor hun houding tijdens de betoging. Dankt eerste spreker voor zijn lof voor de Burgerhoutse politie en zegt dat het zijn intiemste wens is dat LEUVEN vlaams wordt. Om deze reden hebben wij het ontwerp VERROKEN overgenomen in de senaat. Geeft de raad om op waardige wijze te ijveren voor het vooropgestelde doel, dat dan zeker zal bereikt worden.

Einde van de meeting : 1810 hrs.

x
x x

Inlichtingen voor de hierboven aangehaalde manifestaties :

Tussen de spreekbeurten van tweede en derde spreker, bracht de gekende T.V. humorist Louis VERBEECK een praatje en enkele liederen.

Enthousiasme van de betogers en van de menigte :

De deelnemers hielden op de voornaamste kruispunten zitstakingen. Het verkeer liep hierdoor hinder op. Volgende slogans werden geskandeerd " LEUVEN - VLAAMS - WALEN BUITEN - SUENENS BUITEN".

Tijdens de meeting werden de sprekers toegejuicht.

Incidenten : GEEN

Nabijheid van de kazernes : ver afgelegen

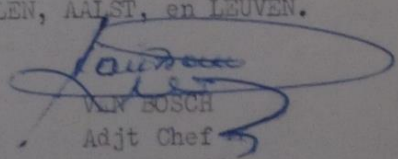
Opgestelde P.V.'s : GEEN

Uitdeling van vlugschriften, brochures of dagbladen : langs de afgelegde weg werden de weekbladen "Wij" en " N.D. (De nieuwe dag) te koop aangeboden.

Geldinzamelingen : Tijdens de meeting werd een geldinzameling gehouden, ten einde de onkosten te kunnen dekken.

Beledigingen tegenover de Koninklijke Familie, de Regering of wettige overheids- personen : GEEN vastgesteld.

Eenzelfde verslag werd gezonden aan alle overheden wie de zaak aanbelangt, alsook aan de Kommandanten van de distrikten MECHELEN, AALST, en LEUVEN.

VAN BOSCH
Adjt Chef
Diensthoofd

Bijlage III. Civielrechtelijk beleid Ministers van Justitie

Aan de hand van diverse bronnen met nadruk op de omzendbrieven van datzelfde departement

Minister Maurice Verbaet: Regering-Pierlot V en -Pierlot VI: 27 september 1944 tot 12 februari 1945

Meteen na de bevrijding stond het ministerie van Justitie onder leiding van Maurice Verbaet van de toenmalige Katholieke Partij. De eerste weken en maanden na de oorlog ging het rechterlijk apparaat als een sneltrein van start op het vlak van de vervolgingen van collaborateurs. Niet enkel doordat de regering in Londen voorbereidingen had getroffen inzake het wetboek maar ook omdat de verschillende verzetsbewegingen actief meehielpen met het aanbrengen van verdachten. De collaboratie was dan ook meer dan gewoon een strafbaar feit geworden, het werd openlijk op straat besproken en men zou alle *mauvais belges* uitzuiveren uit de samenleving. In de omzendbrieven doorheen zijn periode van minister is er echter niks terug te vinden over regelingen omtrent collaborateurs of de rechtspraak errond.

Dit is waarschijnlijk te wijten aan de onafhankelijkheid van de militaire rechtbanken t.o.v. de politiek.³²⁹ De regeringen Pierlot V en VI hadden bij het grote publiek weinig krediet omdat ze steeds werden aanzien als buitenstaanders, ze hadden de oorlog goed en wel beleefd in Engeland en hadden geen ervaring met de deprivatie van de oorlog. De onverwachte voortzetting van de oorlog (Ardennenoffensief) en de voedsel-, materiaal- en brandstoftekorten gaven de regering geen ruimte voor eigen initiatief. De onafhankelijkheid van het gerechtelijk apparaat werd gepersonifieerd in Walter Ganshof van der Meersch, hij was Auditeur-Generaal en Hoog Commissaris voor de Veiligheid van de Staat. Ook had hij in Londen meegeschreven aan de wetten die het mogelijk maakten om collaborateurs makkelijk te vervolgen en had hij ervoor gezorgd dat het verzet geen invloed had in de rechtspraak. *“Het behoort de rechterlijke overheid – en haar alléén – recht uit te spreken en te straffen. Geen enkele persoonlijke of gezamenlijke weerwraak zal geduld worden.”*³³⁰ Onder Ganshof werden o.a. 134 militaire rechtbanken opgericht. Door zijn doorgedreven inzet voor vervolgingen van collaborateurs stond hij bekend in de flamingante middens als een persoon die de Vlaamse Beweging wou vernietigen.

Minister Charles De Bus De Warnaffe: Regering-A. Van Acker I: 12 februari 1945 – 2 augustus 1945

In deze regering waren er voor het eerst verzetslieden opgenomen, de meerderheid van de regering bestond uit personen die de bezetting in levende lijve hadden meegemaakt en had meer steun bij de bevolking dan de vorige regeringen onder Pierlot. De aanwezigheid van communisten zorgde wel voor spanningen tussen hen en de katholieken. De katholieken, met minister van Justitie De Bus De Warnaffe voorop, stonden een gematigde visie op het repressievraagstuk voor. Dit was geheel in lijn met de oproep van kardinaal Van Roey die zijn onvrede uitte over de excessieve repressie.³³¹ Voor de communisten was het duidelijk, het beleid faalde en men hield bepaalde personen, vooral die in het industriële milieu, een hand boven het hoofd.

³²⁹ Conway (M.), *Op.Cit.*, p. 11, geraadpleegd op 5/06/2013

³³⁰ Belgisch Staatsblad, 8.9.1944

³³¹ Vanden Bosch (G.), ‘Kardinaal Jozef-Ernest Van Roey: de laatste Belgische Kerkvorst’, In: *Pastoralia*, <http://www.kerknet.be/admin/files/assets/subsites/8/450artikelenreeks/van_roey.pdf>

De wet van 18 mei 1945 tot oprichting van een Belgisch Museum van den Wereldoorlog³³² had als bedoeling een instelling op te richten die moest zorgen voor een nationaal gedachtengoed omtrent de beide wereldoorlogen. Dit museum kwam er echter niet en hét nationale beeld over de wereldoorlogen al zeker niet.

Minister Marcel Grégoire: Regering-A. Van Acker II: 2 augustus 1945 tot 2 maart 1946

Deze regering werd gekenmerkt door de afwezigheid van de CVP/PSC vanwege hun weigering deel te nemen. Door deze afwezigheid werd de kleine Union Démocratique Belge in het bad genomen, een partij met een christelijke achtergrond die vooral actief was in Franstalige kringen in Brussel. Ze kreeg de portefeuille van Justitie met Marcel Grégoire als minister. De top van de UDB bestond vooral uit verzetslieden en dit is ook uit te maken vanuit het beleid van minister Grégoire.

In zijn korte periode als minister (minder dan een jaar) heeft hij verschillende veranderingen aangebracht. Zo heeft hij strafvermindering of amnestie gegeven aan weerstandspersonen die misdaden hadden gepleegd op verdachten van collaboratie in de roes van de bevrijding. Ook riep hij gerechtshoven op om beter, sneller en langer te werken om de zaken vlotter te laten verlopen. België zat in een moeilijke periode en had nood aan duidelijkheid.

Ook verleent Grégoire via de besluitwet van 20 september 1945 amnestie aan veroordelingen die voltrokken zijn tussen 29 mei 1940 tot 1 november 1944 (door de Duitse bezetter). Gevangenen voor gewone misdaden kunnen niet genieten van deze regel. De directeurs van de verschillende instellingen moeten lijsten opstellen welke gevangenen die mogelijk kunnen gebruik maken van deze amnestieregeling. Ook stelt de minister een programma op van wederopvoeding in de gevangnissen, deze programma's gaan gepaard met de oprichting van bibliotheken, cursussen en voordrachten die de trouw aan het vaderland moeten bevestigen. De bibliotheken zijn speciaal aangepast omdat bij *"het kiezen van de boeken moet rekening gehouden met de bijzonder categorie der veroordeelden."*³³³ Aan de besluitwet van 20 september 1945 tot amnestie wordt later nog toegevoegd dat bepaalde categorieën uitgesloten zijn, dit zijn ondermeer personen die zich schuldig hebben gemaakt aan misdaden tegen de inwendige veiligheid van de Staat, ondermijnende berichtgeving, vijandige pers, demoraliserende propaganda enz..³³⁴ Tijdens de laatste maanden van het jaar waren er ook meer en meer aanslagen waardoor de minister aan de politiediensten vroeg de termijnen te verlengen waarbij bepaalde personen zich ter beschikking moesten stellen en dit om op de openbare orde te bewaren. Ook werden de dienstplichtigen van de lichten 1940-1944 die zich onvaderlands hebben gedragen in vrijheid gesteld. Verder vraagt minister Verbaet in een brief op 31 januari 1946 aan alle magistraten om zich voor alle zaken neutraal en met zin in te zetten.

Toch komt er een mogelijkheid tot voorwaardelijke invrijheidstelling voor personen die veroordeeld zijn geweest voor misdrijven tegen de Veiligheid van de Staat. Op 6 februari 1946 verschijnt er een wet waarmee personen die naast hun misdaad toch nuttig zijn geweest voor de weerstand en personen die onder druk of onwetendheid hebben gehandeld de mogelijkheid krijgen voorwaardelijk vrij te komen.

³³² Belgisch Staatsblad, 18.8.1945

³³³ *Verzameling van omzendbrieven dienstvoorschriften en andere bescheiden door het ministerie van justitie uitgegeven of dit departement betreffende derde reeks jaargang 1945*, Impremerie du Moniteur Belge, In: <<http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/171>>, p. 214

³³⁴ *Ibidem.*, p. 234

Ondanks zijn kort ministerschap heeft Marcel Grégoire een actieve rol heeft gespeeld in het repressievraagstuk. Met zijn actief beleid wou hij de net herwonnen vrijheid en interne stabiliteit beschermen van subversieve elementen.

Minister Adolphe Van Glabbeke: regering-Van Acker III: 31 maart 1946 tot 3 augustus 1946

De regering-Van Acker III was wederom een korte regering maar liet zich samen met minister van Justitie Van Glabbeke, de eerste naoorlogse liberale justitieminister, niet onbetuigd om het beleid voor de collaborateurs verder uit te werken.

Zo zullen op 24 april 1946 de goederen van verraders, personen met een gemis aan burgertrouw en (economische) collaborateurs verbeurd worden verklaard. Ook gaat er een verscherping komen op de wet van 6 februari 1946 die er gekomen was onder minister Grégoire. Zo zal toegevoegd worden dat naast al de andere voorwaarden (cfr. supra) er nu ook sprake moet zijn van ‘*vaderlandsliefde*’ vooraleer men kan overgaan tot voorwaardelijke invrijheidsstelling. Ook bekend is de maatregel om Duitse krijgsgevangenen aan het werk te stellen in de kolenmijnen. Deze maatregel is vooral het werk van premier Achilles Van Acker, die hem de bijnaam Achilles Charbon opleverde.

De regering-Van Acker III viel vanwege een motie van wantrouwen tegen minister Van Glabbeke, die van mening was dat economische collaboratie, een stokpaardje van de socialisten, minder streng moest vervolgd worden als de politieke collaboratie.

Minister Albert Lilar: regering-Huysmans: 3 augustus 1946 tot 20 maart 1947

Albert Lilar, liberaal, zou een belangrijke rol vervullen in het repressievraagstuk. Lilar was voordien al actief geweest in de Commissie van Justitie en had het repressiedossier onder zijn hoede genomen. Lilar was van mening dat een duidelijk heropvoedingsbeleid primeerde op dat van pure vervolging.³³⁵ Lilar wou dan ook een beleid voeren dat uitging van voorlopige en voorwaardelijke invrijheidsstelling en strafvermindering. Een te harde aanpak zou leiden tot een anti-Belgische geest.³³⁶

Via de Dienst voor Wederaanpassing, Reclassering en Voogdij wou Lilar de veroordeelden voorbereiden op een leven na de gevangenis. Door de gevangenen in te schakelen in het arbeidsproces (vooral in de steenkoolmijnen) konden ze een loon verdienen (gelijk aan dat van de normale werknemers) dat werd gebruikt om hun onderhoud te betalen. Wat overschoot konden ze naar hun familie sturen. Het was dus ook voordelig voor de schatkist omdat de grote toevloed aan gedetineerden, vanwege de toegenomen juridische activiteit na de oorlog, enorme kosten met zich meebracht. Naast het verkrijgen van een loon was het voor de gedetineerden ook voordelig omdat men er een vermindering in straf kon voor krijgen (‘valorisatie’). Deze arbeid moest echter vrijwillige arbeid zijn, het mocht niet opgelegd worden door de staat. De gedetineerden moesten bij hun werkaanvraag volgende zin vermelden: “*voor de fouten die ik betreur begaan te hebben tegenover België*”.³³⁷

³³⁵ Bekende radiorede op 16 september 1946

³³⁶ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 699

³³⁷ *Verzameling van omzendbrieven...*, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/173>>, p. 272

GEVANGENISSEN EN INTERNEERINGSCENTRUMS. — VEROORDEELDEN WEGENS MISDRIJVEN TEGEN DE VEILIGHEID VAN DEN STAAT. — SCHULDBOETING DOOR ARBEID.

2^e alg. dir., studiebur. 23R/X/1/3.

Brussel, den 12^e October 1946.

Aan de heeren Bestuurders van de gevangenissen en de interneeringscentra.

Ik heb de eer u hierna de noodige richtlijnen te geven die u zullen toelaten het rondschrĳven van 11 October 1946, zelfde kantteekening, toe te passen.

§ 1. — Gelieve, onmiddellĳk na de ontvangst van dit schrĳven, alle personen die *ter zake van misdrijven tegen de Veiligheid van den Staat veroordeeld werden* en die zich in de bij mijn rondschrĳven van 27 Mei 1946, Studiebureau, litt. R, N^o X, — waarvan een nieuw exemplaar wordt bijgevoegd — vereischte voorwaarden schijnen te bevinden, te verzoeken u bij individueele verklaring te laten weten of zij bereid zijn vrijwillig in de koolmijnen te werken.

De gedetineerden die bevestigend antwoorden, zullen een verbĳntenis onderteekenen, luidend als volgt :

- « Ik ondergeteekende (naam, voornamen, beroep, plaats en » Opgemaakt te , den » datum van geboorte) verklaar mij door mijnwerk in eer te willen herstellen voor de fouten die ik betreur tegenover België begaan te hebben. » Daarom vraag ik in een mijncentrum te mogen gaan werken en verbind ik mij het werk dat mij aldaar zal opgelegd worden, tot algeheele » voldoening uit te voeren. » Deze verbĳntenis beantwoordt aan mijn oprechten wil te verdienen » dat men in mij vertrouwen stelle. » Opgemaakt te, den » (Handteekening). »

In deze verklaring zag Lilar de mogelijkheid tot schuldbesef van de gedetineerde en de gelukte re-integratie in de maatschappij. De schuldige daden in het verleden werden zowel mentaal als economisch afbetaald door arbeid te verrichten. Lilar zal nadien (21 oktober 1946 en 11 november 1946) in omzendbrieven nog eens extra benadrukken dat het tewerkstellingsprogramma er is om de re-integratie en heropvoeding te bewerkstelligen. Ook zal Lilar de criteria voor voorlopige en voorwaardelijke invrijheidsstelling verzachten, zo is het uitzitten van de helft van de straf al voldoende om in aanmerking te kunnen komen. Zelfs vooraleer de helft van de straf was uitgezeten kon men in aanmerking komen, mits ze voorbeeldig gedrag en oprecht berouw voor hun misdaden konden aantonen. Ook vermeldenswaardig is dat er onder Lilar geen enkele ter dood veroordeling is voltrokken.

Zijn beleid kon op de steun rekenen van zowel de slachtoffers van de repressie als van leden van de weerstandgroepen. Ook zijn persoonlijk leven tijdens de oorlog gaf hem krediet en hij onderhield goede relaties over de partijgrenzen heen. De regering Huysmans was een regering zonder de CVP/PSC en dus moeilijk werkbaar. In het parlement bleef het maar gonzen over de repressie, economische collaboratie, heropbouw, De zwakke regering kon hertegen niet opboksen en viel al na zeven maanden.

Minister Paul Struye: Regering-Spaak III: 20 maart 1947 tot 27 november 1948

Deze regering was er één bestaande uit de PSB/BSP en de CVP/PSC, de portefeuille van minister van Justitie was voor Paul Struye (PSC) en hij zou het beleid van zijn voorganger Albert Lilar voortzetten. Ondanks het feit dat de aanzet wel door Lilar was gegeven was het Struye die zich persoonlijk inliet met de dossiers. Graag werkte hij zonder al te veel advies en wou snelle procedures, zowel om tijd te besparen als om een eerlijke rechtspraak te bekomen.³³⁸ Zijn mening over de repressie en de afhandeling ervan was kort na de bevrijding al zeer duidelijk. In december 1944 had hij al een stuk geschreven waarin hij aandacht vroeg voor de rechtstaat i.p.v. straatrechtspraak.³³⁹ Hij was de eerste minister van Justitie die gewag maakte van strafvermindering.³⁴⁰ Door zijn uitgesproken mening en ook omdat hij het parlement geen inzage gaf, moest hij na zwaar protest op 18 november 1948 ontslag nemen. Sis Matthé stelt in zijn scriptie, *Het 'tweede deel' van de repressie. De vrijlatings- en strafverminderingsspolitiek na de Tweede Wereldoorlog*, dat door het actieve (vrijlatings)beleid van Struye de afhandeling van de repressie meer en meer op de politieke agenda kwam te staan.

Paul Struye gaat omzendbrieven versturen waarin hij vraagt aan de strafinstellingen om de toepassing van de mogelijkheden tot amnestie en strafvermindering goed op te volgen. Hij benadrukt er nog eens op dat de besluitwet van 16 januari 1947 (onder minister Lilar) over de verzachting van de criteria voor voorlopige en voorwaardelijke invrijheidstelling moet nageleefd worden.³⁴¹ Toch gaat hij ook meer eisen stellen, zo moeten er inlichtingen gewonnen worden over de toekomstige verblijfplaatsen en moeten toewijzingen voor contracten met openbare diensten vergezeld worden met een getuigschrift voor burgertrouw en rechtszaken, zowel lopende als die in het verleden. Het verzamelen van deze inlichtingen en het geven van advies zal gebeuren door een nieuwe commissie die ressorteert onder het ministerie van Justitie.³⁴²

Het systeem dat gedetineerden konden werken in ruil voor een loon en strafvermindering werd nu ook uitgebreid naar lichtere beroepen, voorheen was dit enkel mogelijk voor arbeid in de mijnen.³⁴³ Ook het gedrag en de moraliteit naar het werken toe moest naar waarde worden geschat. Ook probeert Struye de voorlopige invrijheidstelling te vervangen door de voorwaardelijke invrijheidstelling zodat de overheid een stokje achter de deur houdt en ze blijvende controle kan uitoefenen op de betreffende personen. Die voorwaardelijke invrijheidstelling kon alleen maar als minstens 1/3 van de straf was uitgezeten (deze 1/3 kon niet worden verkort met valorisatie) en moest rekening houden met schuldbekentenis en gedrag.

Minister Henri Moreau De Melen: regering-Spaak IV: 27 november 1948 tot 11 augustus 1949

Henri Moreau De Melen was een militair tijdens de oorlog en werd ook krijgsgevangen gemaakt. Ook was hij een hevige voorstander van Leopold III tijdens de Koningskwestie. Hij verkreeg de portefeuille van minister van Justitie in de regering-Spaak IV als lid van de PSC/CVP.

³³⁸ Huyse (L.), *Op.Cit.*, p. 151

³³⁹ 'Spreekbeurten gehouden in de zaal patria te Brussel den 24 december 1944', In: *Gerechtigheid*, Onderzoeksfonds Luc Huyse

³⁴⁰ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 816

³⁴¹ *Verzameling van omzendbrieven...*, 18 augustus 1947, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/175>>

³⁴² ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, map 109, 16 juli 1948

³⁴³ *Verzameling van omzendbrieven...*, 26 februari 1948, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/177>>

Het beleid van minister Moreau De Melen valt op door haar verstrakking. Zo wou hij op de hoogte blijven van welke magistraten welke zaken behandelden en ze moesten daarvoor een machtiging verkrijgen van de minister zelf.³⁴⁴ Ook de voorwaarden die gesteld waren door zijn voorganger Paul Struye (18 mei 1948) waren volgens hem onvolledig en hij eiste dat er meer nadruk werd gelegd op bijkomend onderzoek. Daarnaast werd de interneringsperiode als krijgsgevangene niet afgetrokken van de opgelegde straf bij veroordeling en mochten gedetineerden die veroordeeld waren voor misdaden tegen de veiligheid van de staat geen werk verrichten van politieke aard (bv. het plooiën van brochures).³⁴⁵ Verder richtte hij ook het documentatiecentrum voor de Dienst voor Wederopvoeding, Reclassering en Voogdij op.

Minister Albert Lilar: regering-G. Eyskens I: 11 augustus 1949 tot 8 juni 1950

Tussen de periode van de regering-Huysmans (1946) en de regering-Eyskens I (1949) hield Lilar zich nog steeds bezig met repressiedossiers van uit de Commissie van Justitie. Zijn aandacht ging vooral uit naar het verkrijgen van een betere rechtspraak ten gunste van de familie van incivieken en collaborateurs.³⁴⁶ Zijn beleid kunnen we omschrijven als gematigd, zo voerde hij hervormingen door van de gerechtelijke procedures en de structuur van magistratuur.

In dit korte ministerschap blijkt toch wederom dat Lilar zich heeft bekommerd over de toekomst van de gedetineerde '*mauvais Belges*'. Zo verbood hij gemeentebesturen om veroordelingen waarvoor amnestie was verleend te vermelden op gemeentelijke papieren. Ook stelt hij dat de valorisatie met terugwerkende kracht tot 1 maart 1948 werkt en dat een dag werken tot ¼ dag strafvermindering oplevert.³⁴⁷ Ook komt er een maatregel tot stand die bepaalt dat als de straftijd kleiner is dan de tijd die nodig is voor een onderzoek voor voorlopige invrijheidstelling te voeren de strafonthefing of voorwaardelijke invrijheidstelling mag ingezet worden. Tijdens deze korte regering tierde het conflict over de koning welig. Lilar speelde hierin een grote rol als een voorstander voor de terugkeer van de koning. Maar het conflict geraakte niet opgelost en de regering valt na ongeveer 10 maanden in het zadel te hebben gezeten. Door de enorme aandacht voor de Koningskwestie kon Lilar al bij al rustig voortwerken en kon hij zelfs extra inspanningen doen voor personen met zware veroordelingen.

Minister Henri Carton De Wiart: regering-Duvieusart I: 8 juni 1950 tot 16 augustus 1950

De homogene CVP/PSC-regering treedt af na de troonsafstand van Leopold III en heeft dus een zeer korte looptijd gehad. Het beleid in Justitie van minister Carton De Wiart is dan ook van weinig belang geweest op het repressievraagstuk.

Minister Ludovic Moyersoen: regering-Pholien I: 16 augustus 1950 tot 15 januari 1952

Moyersoen was tijdens de oorlog lid van de Dienst Socrates en van de clandestiene rechtse Ligue de l'Indépendance Belge.³⁴⁸ Toen hij in dienst trad als minister van Justitie, van een homogene CVP/PSC-regering was de effectieve repressie ten einde. Het overgrote deel van de dossiers waren beëindigd en er kwam meer aandacht voor het lot van de veroordeelden dan voor hun daden. Direct na de bevrijding was Moyersoen al zeer scherp over de volksrepressie: "*Het is evenwel niet te dulden dat*

³⁴⁴ *Verzameling van omzendbrieven...*, 15 maart 1949, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/178>>

³⁴⁵ *Ibidem.*, 25 juni 1949

³⁴⁶ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 699

³⁴⁷ *Verzameling van omzendbrieven...*, 6 april 1950, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/179>>

³⁴⁸ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 814

*beklaagden door de straten worden heen en weer gesleurd, dat zij worden bespot en geslagen, en dat kerels die dadelijk na de bezetting in de rangen van de weerstandsgroeperingen hebben kunnen binnensluipen, de wapens dragen en aan de wettelijke overheid hun wil opdringen en deze autoriteiten bedreigen wanneer zij hun taak willen uitvoeren. Het gansche land verwacht van de regering, geen redevoeringen, maar daden, om een einde te maken aan een anarchie die de openbare orde en den vrede in het gedrang brengt.”*³⁴⁹

Vanuit de ervaring met eindeloze en polemische/polariserende parlementaire debatten omtrent de afhandeling van de repressie ging Moyersoens unilateraal over tot maatregelen.³⁵⁰ De doodstraf zou niet meer worden uitgevoerd en vele incivieken konden genieten van strafvermindering. Ook de Wet Lejeune werd ingevoerd voor veroordeelde incivieken, een maatregel waardoor veroordeelden de mogelijkheid kregen om na 1/3 van hun straf voorwaardelijk vrij te komen. Deze dossiers moesten individueel behandeld worden en de minister besliste persoonlijk over de vrijlatingen. Onder zijn beleid kwamen dan ook enkele belangrijke collaborateurs vrij, zoals Raymond De Becker, Robert Poulet en Gerard Romsée. De voorwaardelijke invrijheidstelling van de twee laatst genoemde personen bracht een golf van protest met zich mee. Door de toepassing van de Wet-Lejeune zakte het totaal aantal gedetineerden van 4200 in 1950 tot 1500 in 1951.³⁵¹ Moyersoens wou het artikel 123sexies uit het strafwetboek aanpassen dat een veroordeelde uitsloot van enige politieke en sociale activiteiten, Moyersoens wou dit terugschroeven naar enkel politieke activiteiten.

De repressie werd ook in andere ministeries behandeld. Een omzendbrief van minister van Binnenlandse Zaken Brasseur geeft ons mee dat het getuigschrift van Burgertrouw geen hinder meer mag vormen voor sociale inclusie want teveel segregatie is negatief voor het algemeen belang.³⁵² De voor het openbaar bestuur bedoelde getuigschriften mogen wel nog alle beschrijvingen bevatten maar die voor een particulier zijn bestemd mogen de vervallenverklaringen of ontzettingen van de burgerlijke en burgerschapsrechten niet meer bevatten. Ook als de persoon genoten heeft van amnestie, gratie of vrijspraak dan moet dit strikt worden nageleefd en mag dat nergens terug te vinden zijn op het getuigschrift. Toch is er nog lange tijd daarna sprake van onduidelijkheid hierover, op 20 april 1967 verschijnt er een omzendbrief van de Procureur des Konings waarin hij vraagt bepaalde criteria niet meer in te vullen.³⁵³

Minister Joseph Pholien – Léonce Lagae – Charles Héger - Charles De Bus De Warnaffe: regering-Van Houtte I: 15 januari 1952 tot 23 april 1954

De regering-Van Houtte I was wederom homogeen CVP/PSC. De aanstelling van Pholien als minister van Justitie in de plaats van Moyersoens zette in Vlaanderen kwaad bloed. Daar had men gehoopt dat Moyersoens het onderzoek naar de dynamitering van de IJzertoren in goede banen had kunnen leiden, iets wat ze niet zagen gebeuren met Pholien op Justitie. Uiteindelijk zal Pholien toch sneuvelen over een repressiedossier, zijn gratieverlening aan De Bodt (bijgenaamd de Beul van Breendonk) en rijkswachter Van Coppenolle bracht een storm van protest op gang die uiteindelijk leidde tot zijn ontslag. Het waren vooral de zogenaamde Vaderlandslievende bewegingen, verzameld

³⁴⁹ Senaat. Beknopt Verslag, 7.11.1944

³⁵⁰ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 816

³⁵¹ Podelfijn (D.) & Kwanten (G.), *Inventaris van het Archief van Ludovic Moyersoens 1904-1992*, In: <<http://kadoc.kuleuven.be/db/inv/450.pdf>>, geraadpleegd op 16.03.2013

³⁵² ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, map 109, 16 augustus 1951

³⁵³ ARA Beveren, *PK Antwerpen 2003B*, map 109, 20 april 1967

in een overkoepelende beweging genaamd 'Comité voor Beroep op het Land', die het protest stevig aanvuurden.

De crisis begon door een schandaal omtrent de terugkeer van oorlogsmisdadiger Richard De Bodt. Hij probeerde onder een schuilnaam het land terug binnen te komen (hij was bij verstek ter dood veroordeeld in 1946) maar werd opgepakt in de Franse bezettingszone om nadien uitgeleverd te worden aan België. In België was ondertussen al beslist om de doodsstraf niet meer uit te voeren en straf werd omgezet naar levenslange dwangarbeid zonder mogelijkheid tot vervroegde vrijlating. Toen echter oud-Rijkswachtcommandant Van Coppenolle (ook ter dood veroordeeld) wel vervroegd vrijgelaten, wat op een heus protest kwam te staan van de verenigingen van oud-strijders en verzetslieden. Door het schandaal zag Pholien zich genoodzaakt zijn ontslag aan te bieden. Pholien wordt vervangen door Léonce Lagae (ook CVP/PSC) die zich echter door gezondheidsredenen maar twee dagen minister van Justitie mag noemen. Charles Héger (CVP/PSC) wordt ad interim minister van Justitie om een week later opgevolgd te worden door Charles De Bus de Warnaffe.

Onder De Bus De Warnaffe komt er een wet tot stand die bepaalt dat er een sekwestratie en tegeldemaking komt van goederen, rechten en belangen t.v.v. de schade vanwege misdrijven t.o.v. de veiligheid van de staat.³⁵⁴

Minister Albert Lilar: regering-A. Van Acker IV: 23 april 1954 tot 26 juni 1958

Na vier jaar in de oppositie te verblijven keren de liberalen terug in de regering-Van Acker IV. De CVP/PSC had haar absolute meerderheid verloren en verdween nu zelf naar de oppositiebanken.

In deze periode gaat Lilar zich verder toeleggen op de behandeling van strafrechtelijke dossiers in het algemeen. Hij wil meer discretie tijdens het onderzoek voor een genadeverzoek en een individualistischer strafstelsel door gebruik te maken van duidelijke toelichting bij de begrippen in de rapporten. Het individu moet naar voren komen uit het rapport en de gebruikte begrippen overstijgen zodat een beslissing kan genomen worden die gebaseerd is op de persoon in kwestie. Ook creëerde hij een studiecommissie die een vernieuwde werking van heropvoedingsgestichten moest uitwerken.

Minister Pierre Harmel: regering-Eyskens II: 26 juni 1958 – 6 november 1958

Deze regering had geen meerderheid in de Kamer maar werd gesteund door de enige verkozene van de Volksunie, Frans Van Der Elst. Het was ook de laatste homogene CVP/PSC-regering en werd gevormd kort na het bereiken van een akkoord omtrent de Schoolstrijd. In zijn korte periode als minister is er echter weinig van de grond gekomen.

Minister Laurent Merchiers: regering-Eyskens III: 6 november 1958 – 3 september 1960

Merchiers was voor de oorlog een geëngageerd lid in de liberale middens te Gent. Hij werd in 1939 verkozen tot Oost-Vlaams provincieraadslid en had onsuccesvol deelgenomen aan de gemeenteraadsverkiezingen in Gent in 1938.

L. Merchiers was tijdens de oorlog krijgsgevangen gemaakt en na zijn vrijlating lid van de Gentse afdeling van het Onafhankelijkheidsfront, een organisatie die alle democratische krachten wou

³⁵⁴ *Verzameling van omzendbrieven...*, 20 maart 1954, In: <<http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/184>>

bundelen om een tegenstand te bieden tegen de Duitse bezetter.³⁵⁵ Na het uiteenvallen van de Gentse afdeling (door arrestaties) werd hij ingeschakeld in de Dienst Socrates, een dienst opgestart door de regering in Londen om werkweigeraars en hun familie financieel te ondersteunen. Tijdens de bevrijding was hij verantwoordelijk voor de coördinatie van de verzetsgroepen rondom het Gentse.

Na de oorlog zette hij zijn wetenschappelijke carrière verder aan de Rijksuniversiteit Gent en zette hij ook zijn gemeentepolitiek verder. Hij werd burgemeester van Gent in 1952 en kwam in 1954 in het nationale parlement terecht. Bij de daaropvolgende verkiezingen van 1958 werd hij senator. Bij deze verkiezingen was het vooral de Schoolstrijd die het politieke leven beheerste en na een akkoord tussen liberalen en katholieken werd hij opgenomen in de regering van Eyskens III als minister van Justitie.

Zijn ministerschap staat, naast de problematiek in Congo, ook gekenmerkt voor de uitwerking van maatregelen om de gevolgen van de repressie te verzachten.³⁵⁶ Onder zijn beleid kon Frans Daels, collaborateur en voorzitter van het IJzerbedevaartcomité terugkeren naar België. Ook werd Hendrik Elias, de oorlogsburgemeester van Gent en ter dood veroordeeld (later omgezet naar levenslang) vervroegd vrijgelaten. Merchiers had ook een wetsontwerp ingediend die verweerschriften t.v.v. de verdediging van collaborateurs en misdaden tijdens de oorlog zou verbieden.³⁵⁷ Merchiers probeerde ook negationisme een strafbaar iets te maken, zoals het in de andere Europese naties van die tijd was. De wet kwam er echter niet door.

Minister Albert Lilar: Regering-Eyskens IV: 3 september 1960 – 25 april 1961

Lilar werd terug minister van Justitie maar dit werd eigenlijk aanzien als een degradatie vanwege het Congo-debacle. De leden van de CVP/PSC gingen bovendien niet akkoord met zijn benoeming als minister van Justitie, ze waren van mening dat hij te lang had getalmd met bepaalde repressiedossiers en eisten snelle resultaten. In de wederom korte periode dat deze regering beschoren was werkte Lilar verder als voorheen, ijverend voor een eerlijke en neutrale afhandeling van de gerechtelijke dossiers.

Minister Piet Vermeylen: regering-Lefèvre I: 25 april 1961 tot 20 juli 1965

Vermeylen was een passivist tijdens de Eerste Wereldoorlog en was een voorman van de Vlaamse zaak nadien.³⁵⁸ Hij is één van de oprichters van het Algemeen Vlaams Verbond, een overkoepelende organisatie die het Vlaamse minimumprogramma wou verwezenlijken. Het Algemeen Vlaams Verbond slaagde hierin door de vervlaamsing van het openbaar leven door te voeren. Na de oorlog droeg hij Ganshof van der Meersch voor als ondervoorzitter van de Raad van State maar dit stootte op heftige tegenstand.

Vermeylen is vooral van belang voor deze scriptie vanwege de Wet-Vermeylen, verschenen op 30 juni 1961.³⁵⁹ Deze wet voorzag een beperkte amnestieregeling voor bepaalde groepen van

³⁵⁵ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 768

³⁵⁶ *Ibid.*, p. 769

³⁵⁷ *Ontwerp van wet tot bestraffing van de apologie van de misdaden en wanbedrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat, en van de misdaden en wanbedrijven, die in strijd met de oorlogswetten en –gebruiken werden gepleegd*, 16.6.1959, Senaat, Parlementaire Handelingen, nr.231.

³⁵⁸ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 1216

³⁵⁹ *Wet betreffende de epuratie inzake burgertrouw*, Belgisch Staatsblad, 01.07.1961

correctioneel veroordeelden. Veroordeelden met een straf kleiner dan 3 jaar kregen hun vervallen politieke en burgerlijke rechten terug. Veroordeelden met een straftijd tussen de drie en tien jaar kregen ook de kans om hun rechten zien hersteld te worden mits ze een verzoekschrift indienden. In dit document moesten ze trouw zweren aan de wetten van het land. Het terug verkrijgen van bepaalde rechten was niet toepasselijk op het recht om te stemmen, te kiezen en om verkozen te worden.

Vermeylen vraagt ook duidelijk om discretie te waarborgen bij genadeverzoeken aan het staatshoofd, enkel dan kan deze procedure naar behoren werken.³⁶⁰ Dit verzoek tot discretie zal hij later, 1 oktober 1964, nog eens duidelijk vragen. Verder gaat hij werken rond bespoediging van procedures, uitwissing en eerherstel in strafzaken en wijziging in de voorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidstellingen. Vermeylen wou vermijden dat veroordeelden met korte straffen werden geconfronteerd met een desintegratie uit de maatschappij.³⁶¹

Onder zijn ministerschap komt er wel een verlenging van de verjaringstermijn van de doodstraffen uitgesproken vanwege misdrijven t.o.v. de uitwendige veiligheid van de staat.³⁶²

Minister Pierre Wigny: regering-Harmel I: 28 juli 1965 – 19 maart 1966 en regering-Vanden Boeynants I: 19 maart 1966 – 17 juni 1968

De jaren onder minister Wigny, minister van de Franstalige katholieken, stonden gekenmerkt als tumultueuze tijden door het extremer worden van verscheidene bewegingen, met vooral de V.M.O. als belangrijkste protagonist. Onder Wigny gaat men zich toeleggen op het strenger toepassen van de wet op private militias, alsook zal de minister verscheidene gerechtelijke onderzoeken bevelen. Uiteindelijk zal er geen veroordeling uitgesproken worden.³⁶³

Minister Alfons Vranckx: regering-Eyskens V: 17 juni 1968 – 20 juni 1972

In de periode dat Alfons Vranckx minister werd waren de grootste polemieken ten einde. Vranckx had een verleden in de oorlog (vele aanvaringen met Duitsers en krijgsgevangene) en staat bekend om zijn censuur op het boek van Jef Geeraerts, *Gangreen I*, en de inbeslagname van de volledige oplage van het *Rode Boekje voor Scholieren*.

³⁶⁰ *Verzameling van omzendbrieven...*, 22 september 1961, In: < <http://www.just-his.be/eprints/id/eprint/193>>

³⁶¹ Gaus (H.), *Op.Cit.*, p. 1223

³⁶² Belgisch Staatsblad: 4.12.1964 nr. 234

³⁶³ Claes (K.), *Op.Cit.*, p. 40

Bibliografie

1. Onuitgegeven bronnen

Algemeen Rijksarchief Beveren, Archief van het Parket van de Procureur des Konings te Antwerpen

Databank The Sociopolitical History of Justice Administration in Belgium (1795-2005),
www.just-his.be

Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij, Onderzoekfonds Luc Huyse

2. Uitgegeven bronnen

Parlementaire Handelingen:

- Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers:

- *Wetsvoorstel strekkende tot het verlenen van amnestie aan repressie slachtoffers (ingediend door de heer Gerolf Annemans c.s.)*, Nazareth, Schaubroeck, 1999, In:
<<http://www.dekamer.be/doc/flwb/pdf/50/0300/50k0300001.pdf#search=%22repressie>>
- *Voorstel tot oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie belast met een onderzoek naar de dynamitering van de IJzertoren op 15 maart 1946 en naar de wijze waarop het gerechtelijk onderzoek dienaangaande werd gevoerd (ingediend door de heren Koen Bultinck en Bart Laeremans)*, Centrale Drukerij, 2006, In:
<<http://www.dekamer.be/FLWB/pdf/51/2592/51K2592001.pdf>>

- Belgische Senaat

- *Voorstel tot oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie belast met een onderzoek naar de dynamitering van de IJzertoren op 15 maart 1946 en naar de wijze waarop het gerechtelijk onderzoek dienaangaande werd gevoerd (ingediend door de heer Yves Buysse)*, 2006 & 2008 In:
<<http://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdf&MIcolObj=pdf&MInamObj=pdfid&MItypeObj=application/pdf&MIvalObj=33578445>>
<<http://www.senate.be/www/webdriver?MItabObj=pdf&MIcolObj=pdf&MInamObj=pdfid&MItypeObj=application/pdf&MIvalObj=67110394>>
- *Wetsvoorstel tot uitwissing van alle gevolgen voor de toekomst van veroordelingen en sancties wegens tijdens de periode van 10 mei 1940 tot 8 mei 1945 gestelde vermeende daden van incivisme en tot oprichting van een commissie belast met de schadeloosstelling van de door de naoorlogse repressie getroffen personen of hun nabestaanden voor de ten gevolge van deze veroordelingen en sancties geleden financiële schade (ingediend door de heer Bart Laeremans)*, 2011, In:
<<http://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPub.html&COLL=S&LEG=5&NR=1001&VOLGnr=1&LANG=nl>>

Verzameling van omzendbrieven dienstvoorschriften en andere bescheiden door het ministerie van Justitie uitgegeven of dit departement betreffende derde reeks jaar, Impremerie du Moniteur Belge, Bruxelles
Nagekeken voor de periode 1945-1971

3. Onuitgegeven licentiaatsverhandelingen

Aerts (K.), *PERSONA NON GRATA: genadeverlening bij ter dood veroordeelden tijdens de repressie na de Tweede Wereldoorlog (1944-1950)*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2005, promotor: Br. De Wever

Buelinckx (J.), *Radicaal-links in België en de val van de muur*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: G. Deneckere

Claes (K.), *De evolutie van private militias in België. Casestudy: De Vlaamse Militanten Orde*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2006, promotor: P. Ponsaers
De Keyser (I.), *De onafhankelijkheid van het Openbaar Ministerie in historisch perspectief*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2004, promotor: T. Vander Beken

De Keyser (J.), *De NSV als metapolitieke voorhoede. Een duik in de kweekvijver van het Vlaams Belang*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2007, promotor: C. Devos

De Prée (K.), *“Met een kwaad opzet ‘s vijands politiek te hebben gediend”? De Nieuwe Orde op het Eeklose stadhuis, 1940-1944.*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2003, promotor: Br. De Wever

De Wever (Ba.), *Herrijzenis van de Vlaams-nationale partijpolitiek (1949-1965): het arrondissement Antwerpen*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), KU Leuven, 1995, promotor: H. Balthazar

Arys (L.), *De evolutie van de Staatsveiligheid in de jaren '90*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: P. Ponsaers

Lisarde (W.), *Omdat ik Vlaming ben: een biografie van Frans Daels*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2011, promotor: K. Aerts

Matthé (S.), *Het ‘tweede deel’ van de repressie. De vrijlatings- en strafverminderingpolitiek na de Tweede Wereldoorlog*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002, promotor: G. Deneckere

Moyaert (N.), *De voorgeschiedenis van het Vlaams Blok in de Volksunie*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), KU Leuven, 1986, promotor: W. Dewachter, 1986

Vandezande (M.), *Rechts-radicalisme tussen Noordzee en Leiestreek: een analyse van het Vlaams Blok in West-Vlaanderen*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), Universiteit Gent, 2002; promotor: Br. De Wever

Wittock (F.), *De Vlaamse Concentratie 1949-1954: Eerst aanzet tot partijpolitiek: Vlaams nationalisme na W.O. II*, (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1989, Universiteit Gent, promotor: H. Balthazar

Literatuur

'Het verbrande electoraat: Vlaams-Nationalistische partijpolitiek in 1949', In: *ADV-n-mededelingen*, 41, III, 2013, Gent, New Goff

Aerts (K.), *Repressie zonder maat of einde?: de juridische reïntegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, Gent, Academia Press, 2013, 547 p.

Aerts (K.), De bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog: beeldvorming en onderzoek, In: *Bijdragen tot de eigentijdse geschiedenis*, 21, 2009, p. 55-92

Benvindo (B.) & Peeters (E.), *Scherven van de oorlog: de strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2011, 262 p.

Boon (L.P.) e.a., *Hij was een zwarte: over oorlog en collaboratie*, Antwerpen, Meulenhoff/Manteau, 2003, 155 p.

De Bock (W.), Cappelle (J.), Dumont (S.) & e.a., *Extreem-rechts en de staat*, Uitgeverij EPO, Berchem, 1981, 252 p.

De Jong (L.), *De Duitse vijfde colonne in de Tweede Wereldoorlog*, Van Loghum Slaterus, Arnhem, 1953, 441 p.

De Schaepdrijver (S.), *De Groote Oorlog: Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen, Houtekiet/Linkeroever Uitgevers, 2013, 366 p.

De Schryver (R.) (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt, Lannoo, 1998, 3v.

De Wever (Br.), 'Collaboratie en repressie: de feiten', in: Frans-Jos Verdoodt (red.), *Voorwaarts maar niet vergeten*, Gent, 2001, 124 p.

De Wever (Br.), 'Geschiedenis van de Frontbeweging in de Eerste Wereldoorlog', In: 'Ons Erfdeel', Jaargang 44. Stichting Ons Erfdeel, Rekkem / Raamsdonksveer 2001

De Wever (Br.), Cultus van de dode helden. Gedenktekens voor Vlaamse collaborateurs uit de Tweede Wereldoorlog, In: Seberechts (F.) (red.), *Duurzamer dan graniet: over monumenten en Vlaamse beweging*, Tielt, Lannoo, 2003, 182 p.

De Wever (Br.), *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, Lannoo, 1994, 701 p.

Dumoulin (M.), Gerard (E.), Van Den Wijngaert (M.) & Dujardin (V.), *De nieuwe geschiedenis van België, Volume II: 1905-1950*, Leuven, Lannoo, 2005

Fimmers (A.), *Een vraaggesprek over de collaboratie, de repressie en hun liquidatie*, Antwerpen, Krol en Courtin, 1959, 39 p.

Ganshof van der Meersch (W.), *De grondwettelijke onafhankelijkheid van de rechterlijke macht*, In: Rechtskundig Weekblad, Jrg. 54, 1

Gaus (H.), *Politiek biografisch lexicon: Belgische ministers en staatssecretarissen 1960-1980*, Antwerpen, Standaard, 1989, 1285 p.

- Gotovich (J.) & Kesteloot (C.); ed. *Het gewicht van het oorlogsverleden*, Gent, Academia Press, 2003, 228 p.
- Heirbaut (D.), Rousseaux (X.), Velle (K.), *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden*, Brugge, Die Keure, 2004, 444 p.
- Hiers (S.), *Het ontstaan en de groei van het Vlaams Nationaal Jeugdverbond (VNJ)*, WT, LVII, I, 1998
- Huyse (L.) & Dhondt (S.), *Onverwerkt Verleden: collaboratie en repressie in België, 1942-1952*, Leuven, Kritak, 1991, 312 p.
- Janssens (J.), *De Belgische Natie viert*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 2001, 269 p.
- Moons (W.), *Het taboe van Vlaanderen, veertig jaar na de aanslag*, Antwerpen, Standaard, 1986, 159 p.
- Necker (J.), 'Hertoginnedal 1963', In: *Nederlandia*, jaargang 117, nummer 4, 2013
- Pylyser (J-M.), *Bevrijding van Oostduinkerke 8 september 1944: executie zonder vonnis. Nieuwe getuige onthult: Irma Laplasse was in de batterij*, Middelkerke, Trends, 1995, 240 p.
- Seberechts (F.), *De weggevoerden van mei 1940*, Antwerpen, De Bezige Bij, 2014, 352 p.
- Stengers (J), *Belgium*, In: Rogger (H.) en Weber (E.), *The European Right. A historical Profile*, San Francisco, Berkeley UP, 1965, 589 p.
- Todts (H.), Belgische Politiek en amnestie, In: *Kultuurleven*, maart-april, 1958, XXV, nr. 3
- Van Der Elst (F.), *Vlaamse Beweging en Vlaams Nationalisme*, Antwerpen, Luctor, 1950, 80 p.
- Van Der Elst (F.), *20 jaar Volksunie (1954-1974): een beknopt overzicht van de worden, de stichting en de geschiedenis van de Vlaams-Nationale partij*, Brussel, Volksunie, 1975, 128 p.
- Van Goethem (H.), 'De historicus tussen hamer en aambeeld. Het collectieve geheugen in België anno 2001, t.a.v. collaboratie, Nieuwe Orde en Jodenvervolgung in 1940-1944', In: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, 2000
- Van Hees (P.), 'Van de Belgische naar de Vlaamse natie : een geschiedenis van de Vlaamse beweging', In: *WT*, jg. 55, bijzonder nummer, 1966
- Van Outrive (L.), Cartuyvels (Y.) & Ponsaers (P.), *Sire, ik ben ongerust: geschiedenis van de Belgische politie 1794-1991*, Uitgeverij Kritak, Leuven, 1992, 367 p.
- Vandeweyer (L.), De hoop op een Duitse revanche-oorlog. De voorbereiding van de kolloboratie door de Vlaams-nationalisten rond het weekblad Vlaanderen (1922-1924), In: *Bijdragen van het Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 12, 1989
- Vandeweyer (L.), Robrecht De Smet in het Vlaamse Front 1918-1920, In: *WT*, LII, 3, 1993
- Verhoeyen (E.) & Uytterhaegen (F.), *De kreeft met de zwarte scharen: 50 jaar rechts en uiterst rechts in België*, Gent, GOFF-Gent, 1982, 174 p.

Vos (L.), *De rechts-radicaliteit in het Vlaams-nationalisme*, WT, LII, 3, 1993

Wils (L.), "Over collaboratie en repressie.", In : WT, 3, 1993

Wils (L.), *Flamenpolitik en Aktivisme*, Leuven, Davidsfonds, 1974, 272 p.

Wils (L.), *Honderd jaar Vlaamse Beweging: Geschiedenis van het Davidsfonds*, Leuven, Davidsfonds, 3v, 1977-1989

Wils (L.), *Van Clovis tot Happart. De Lange weg van de naties in de Lage Landen*, Leuven, 1992, 306 p.

Wils (L.), *Van de Belgische naar de Vlaamse natie: een geschiedenis van de Vlaamse beweging*, Leuven, Acco, 2009, 330 p.

Witte (E.) & Craeybecks (J.), *Politieke Geschiedenis van België sinds 1830: spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, Standaard, 1985, 642 p.

Witte (E.), Craeybeckx (J.) & Meynen (A.), *Politieke geschiedenis van België: van 1830 tot heden*, Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 2007, 584 p.

Internet

Aerts (K.), *De Bestrafing van de collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog: beeldvorming en onderzoek*, In: http://www.cegesoma.be/docs/media/chtg_beg/chtg_21/003_Aerts.pdf

Benvindo (B.), e.a., *het SOMA roept op tot een echt debat over collaboratie en repressie*, In: http://www.cegesoma.be/cms/index_nl.php?article=1759

Conway (M.), *Justice in Post-War Belgium: popular passions and political realities*, In: http://www.cegesoma.be/docs/media/chtg_beg/chtg_02/chtg2_001_Conway.pdf,

Dag op dag: Eerste Belgische Repressie, In: <http://www.vlaamsbelang.org/dagopdag/92/>

De Wever (Ba.), *De Schaduw van de leider: Joris van Severen en het na-oorlogse Vlaams-nationalisme (1945-1970)*, In: http://www.journalbelgianhistory.be/en/system/files/article_pdf/BTNG-RBHC,%2031,%202001,%201-2,%20pp%20177-252.pdf

Geschiedenis van de V.M.O., In: <http://www.vlaamsemilitantenorde.com/geschiedenis.htm>

Grammens (M.), *Vlaams-nationalisme: geen product van collaboratie, maar van repressie*, In: <http://lvb.net/node/9088>

Het Openbaar Ministerie of het parket, In: http://www.pers-gerecht.be/document.php?document_id=81

Huyse (L.), *Collaboratie en repressie in België: De Belgische regering te Londen en het ontstaan van de repressiewetgeving*, In: <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/27n3/huyse.pdf>

Koele (T.) 'Ook zwart verleden verdeelt de Belgen', In: *Trouw*, <http://www.trouw.nl/tr/nl/5009/Archief/archief/article/detail/2678893/1994/09/03/Ook-zwart-verleden-verdeelt-de-Belgen.dhtml>

Misplon (F.), *De Vlaamse ontvoogding na Wereldoorlog II*, In: <<http://www.politics.be/duiding/322/>>

Podefijn (D.) & Kwanten (G.), *Inventaris van het Archief van Ludovic Moyersoen 1904-1992*, In: <<http://kadoc.kuleuven.be/db/inv/450.pdf>>,

Repressie in woord en beeld, In: <<http://www.voorpost.org/1/284>>

Rummens (S) en Abts (K), *Politiek extremisme en de weerbaarheid van de democratie*, In: <<http://www.ethische-perspectieven.be/viewpic.php?LAN=N&TABLE=EP&ID=1137>>

Seberechts (F.) & Verdoodt (F.J.), *leven in twee werelden. Belgische collaborateurs en de diaspora na de Tweede Wereldoorlog*, In: <<https://biblio.ugent.be/input/download?func=downloadFile&recordId=1976230&fileId=1978078>>

Telefacts, *De Zaak-Irma Laplasse*, 1995, In: <<http://www.youtube.com/watch?v=OndMjLaUrXo>>

Van Haecke (L.), *Bronnen voor de bestudering van de repressie na de tweede wereldoorlog*, In: <<http://www.just-his.be/eprints/2710/>>

Van Louwe (C.) & Verstraete (P.-J.), *De Oorlogsbedevaarten. Kroniek van de 'vergeten IJzerbedevaarten 1940-1944'*, In: <<http://users.skynet.be/sb176943/AndriesVandenAbee/AVDA398.htm>>

Vanden Bosch (G.), 'Kardinaal Jozef-Ernest Van Roey: de laatste Belgische Kerkvorst', In: *Pastoralia*, <http://www.kerknet.be/admin/files/assets/subsites/8/450artikelenreeks/van_roey.pdf>

Velle (K.), Van Dael (B.), ROUSSEAU (X.) en De Koster (M.), *De ministers van Justitie: één pot nat?: methodologie voor een prospografisch en kwantitatief onderzoek.*, In: *Justitie en maatschappij : bronnen en perspectieven voor de socio-politieke geschiedenis van justitie in België (1795-2005)*, In: <<https://biblio.ugent.be/publication/1108578>>

Verbond Recht en Orde, In: < <http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/935130.pdf>>

Vos (L.), *Reconstructions of the Past in Belgium and Flanders*, In: <<http://poli.vub.ac.be/publi/orderbooks/secession/secession-07.pdf>>

Were-Di, In: < <http://www.inlichtingendiensten.nl/ambtsberichten/935130.pdf>>

Willemsen (A.W.), *Geyl als grootnederlander in de jaren twintig*, In: <<http://www.bmg-nlchr.nl/index.php/bmg/article/viewFile/URN%3ANBN%3ANL%3AUI%3A10-1-102056/1951>>